

HANDBOEK MEDIAWIJSHEID

Praktische gids en inspiratie voor het onderwijs

Handboek Mediawijsheid op School

Hoe worden kinderen mediawijs? Praktische gids en inspiratie voor het onderwijs.

Deel 1 – Theorie. Onderwijskundige keuzes en de Mediawijsheidcirkel

Deel 2 – Praktijk. Medialessen in de klas

Door: Freek Zwanenberg en Justine Pardoën

Uitgave: Stichting Mijn Kind Online

september 2010

ISBN: 9789059062405

Colofon

Mijn Kind Online

De Stichting Mijn Kind Online is een kennis- en adviescentrum op het gebied van jeugd en (nieuwe) media, dat tot doel heeft meer inzicht te verschaffen in de mogelijkheden van nieuwe media, alsook het bevorderen van het verantwoord gebruik daarvan. De activiteiten van de Stichting zijn met name gericht op opvoeders en kinderen. De Stichting werkt samen met Ouders Online en een keur aan andere deskundige partners, zoals Digibewust/Digivaardig, het Expertisecentrum Mediawijsheid Mediawijzer.net, SchoolTV, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Kennisnet en Kidsweek.

Stichting Mijn Kind Online

Postbus 262

2260 AG Leidschendam

tel.: +31 (0)70-419 03 09

fax: +31 (0)70-419 06 50

e-mail: redactie@mijnkindonline.nl

website: www.mijnkindonline.nl

Management team

- Remco Pijpers (directeur en contactpersoon), 06 – 51 43 67 11
- Justine Pardoen (hoofdredacteur)

Medewerkers aan deze gids

tekst: Freek Zwanenberg en Justine Pardoen

vormgeving omslag en tussenpagina's: Carline Vrielink (de Ruimte Ontwerpers)

Expertise inhuren

Voor meer ondersteuning bij de implementatie van mediawijsheid op school, van beleid naar praktijk, kunt u contact met ons opnemen via informatie@mijnkindonline.nl.

Publicatie

Het *Handboek Mediawijsheid op School* is gratis te downloaden (pdf) via www.mijnkindonline.nl

Een gedrukte versie kan tegen betaling besteld worden via www.vanbuurtboek.nl

Dit werk is gepubliceerd onder de volgende Creative Commons Licentie:

Handboek Mediawijsheid op School van Stichting Mijn Kind Online is in licentie gegeven volgens een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 3.0 Nederland licentie

mijn kind
Online

We danken alle mediawijsheid-experts uit het onderwijsveld die hun kostbare tijd hebben gedoneerd voor het lezen van eerdere versies van dit Handboek. Hun waardevolle tips zijn in de tekst verwerkt; sommigen zijn geciteerd in het tweede deel. We hopen dat het *Handboek Mediawijsheid op School* zijn weg zal vinden naar een grote groep docenten en andere professionals. Uw commentaar is welkom via justine.pardoen@mijnkindonline.nl.

Het *Handboek Mediawijsheid op School* kwam tot stand in samenwerking met het Expertisecentrum

© 2010 Stichting Mijn Kind Online

Frek Zwanenberg

Justine Pardoën

**HANDBOEK
MEDIAWIJSHEID**

Hoe worden kinderen mediawijs?
Praktische gids en inspiratie voor het onderwijs.
september 2010

Inhoud

Inleiding 7

Deel 1 – Theorie. Onderwijskundige keuzes en de Mediawijsheidcirkel 9

1. Waarom mediawijsheid op school? 10

Adviezen van de Raad voor Cultuur 10

Reactie van de overheid 11

Overheidsstandpunt over mediawijsheid op school 12

2. Kinderen en hun mediagebruik 13

Online activiteiten 13

De schaduwzijden van het internet 16

De noodzaak van mediabegeleiding 19

3. Mediawijsheid en burgerschapsvorming 21

Drie domeinen van burgerschapsvorming 21

De domeinen toegepast op mediawijsheid 24

4. Aspecten van mediawijsheid 28

Visie op mediawijsheid 28

Definitie van mediawijsheid 31

Techniek 32

Creativiteit 32

Analyse 33

Reflectie 35

5. De Mediawijsheidcirkel 38

Werken met de Mediawijsheidcirkel: een voorbeeld 39

6. Integratie in het onderwijs 44

Optie 1: mediawijsheid als apart vak 44

Optie 2: mediawijsheid als onderdeel van burgerschapsvorming 45

Optie 3: Mediawijsheid als ad hoc aanvulling 45

7. Tips voor scholen 47

Tip 1: start een werkgroep 47

Tip 2: ontwikkel een eigen leerlijn 47

Tip 3: betrek de leerlingen erbij 48

Tip 4: maak de docenten mediawijs 48

- Tip 5: maak van de mediatheek een medialab 49
- Tip 6: geef de mediathecaris de rol van mediacoach 49
- Tip 7: stel gedragsregels op en zorg voor handhaving ervan 49
- Tip 8: zoek nieuw lesmateriaal en breid bestaande lessen uit 50
- Tip 9: communiceer met de ouders 50
- Tip 10: zorg dat ook de schoolwebsite 'mediawijs' is 51

Deel 2 – Praktijk. Medialessen in de klas 52

Inleiding 53

8. Houding en gedrag van de docent 55

- > Ik geef les over media vanuit een open, constructieve houding waarbij ik naast risico's zeker ook een positieve functie van media zie. 56
- > Ik beschouw media als instrumenten voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling. 56
- > Ik probeer me in te leven in het perspectief van kinderen. 58
- > Mijn commentaar is belangrijk, maar ik oordeel niet te snel 58
- > Ik beseft dat kennis verwerven begint bij het stellen van goede vragen 59
- > Ik stel de persoonlijke ervaring van de leerlingen centraal 59
- > Ik zorg voor een veilige sfeer in de klas 60

9. Kennis en ervaring van de docent 61

- > Geef een nieuwe invulling aan je eigen leraarschap 61
- > Ontwikkel een gezamenlijk beleid voor online contact tussen docenten en leerlingen 63
- > Gebruik de kennis van de kinderen 63
- > Leer de sociale media kennen en word een 'leraar 2.0' 64
- > Verdiep je in een aantal weblogs over media en onderwijs. 66

10. Didactische tips 68

- > Laat de leerlingen veel discussiëren 68
- > Laat de leerlingen spelen en experimenteren met media 68
- > Laat de leerlingen presentaties voorbereiden 68
- > Ga samen een game maken 69
- > Laat de leerlingen filmpjes maken 69
- > Laat de leerlingen in groepjes gesprekken en discussies voorbereiden 70
- > Werk met kijkopdrachten 70
- > Betrek sociale media bij de lessen en de opdrachten 70
- > Gebruik reflectie-opdrachten 71

11. Thema's en lestips 72

Thema 1: 'ik en de ander' online 72

Het Digitale Ik en het privacy-dilemma	73
Les-ideeën en werkvormen voor 'online imago' en 'privacy'	75
Privacy en Big Brother	76
Les-ideeën en werkvormen over 'Big Brother'	77
Vriendschap en respect	77
Les-ideeën en werkvormen over 'online vriendschap' en 'respect'	78
Online pesten	79
Les-ideeën en werkvormen over 'online pesten'	79
Seksualiteit	80
Les-ideeën en werkvormen voor 'seks in media'	81
Les-ideeën en werkvormen voor 'online flirten' en 'webcam-seks'	83
Thema 2: informatievaardigheden	84
Bestaand materiaal	84
Thema 3: democratie en participatie	84
Project-ideeën	85
Thema 4: het nieuws	86
Les-ideeën en werkvormen over 'het nieuws'	87
Thema 5: commercie	89
Les-ideeën en werkvormen over 'reclame'	90
Les-ideeën en werkvormen over 'de media-industrie'	90
Thema 6: (online) games en virtuele werelden	91
Les-ideeën en werkvormen over 'games' en 'virtuele werelden'	92
Thema 7: film en televisie	94
Les-ideeën en werkvormen voor 'film en televisie'	94
Thema 8: de mobiele telefoon	95
Les-ideeën en werkvormen over 'de mobiele telefoon'	96
12. Een succesvol voorbeeld uit de praktijk	98
13. Verder lezen – boeken, artikelen, rapporten en websites	101
Boeken	101
Artikelen en rapporten	102
Websites	104

Inleiding

School is de plek bij uitstek waar kinderen kunnen leren omgaan met media. Het onderwijs heeft dan ook de opdracht gekregen om aandacht te besteden aan mediawijsheid. De uitvoering van deze opdracht wordt echter aan het onderwijs zelf gelaten. Scholen staan dus voor de vraag hoe ze aandacht aan dit onderwerp moeten besteden. Er zijn nog geen duidelijke leerlijnen, er is weinig theorie over mediawijsheid in het onderwijs, bestaand lesmateriaal is vaak lastig te vinden, docenten zijn niet getraind en hebben het bovendien druk genoeg met hun eigen vak.

Kortom: wil het onderwijs aan de slag kunnen met de implementatie van lessen in mediawijsheid, dan zijn er concrete handvatten nodig.

Dit handboek is bedoeld om zulke concrete handvatten aan te bieden. Om te beginnen met het vormen van een visie: we onderzoeken wat het betekent om mediawijs te zijn en komen uit bij de stelling dat het mediawijs maken van leerlingen deel uitmaakt van hun burgerschapsvorming. Maar elke school kan en moet zijn eigen keuzes maken: wat willen wij als school doen met mediawijsheid, hoe maak je keuzes die bij de school passen en wat betekent die visie op mediawijsheid voor de praktijk?

Deel 1 geeft een richtlijn om de eigen visie te vormen over mediawijsheid op school, aan de hand van de door stichting Mijn Kind Online geïntroduceerde 'Mediawijsheidcirkel'. Dit model biedt een snelle en gemakkelijke manier om keuzes te maken die vertaald kunnen worden naar de praktijk. Deel 1 sluit af met tips voor dit belangrijke proces.

Deel 2 gaat een stap verder: naar de praktijk van de klas. Hoe geef je mediales? In dit deel staan praktische aanwijzingen voor relevante thema's, lessen en werkvormen.

Tot slot bespreken we een geslaagd voorbeeld hoe op een school mediawijsheid geïntegreerd is en geven we u een overzicht van relevante literatuur: artikelen, boeken en websites. Ook alle door ons genoemde titels vindt u hier terug.

Stichting Mijn Kind Online wil met dit *Handboek Mediawijsheid op School* iedereen in het onderwijs inspireren om zelf aan de slag te gaan met het mediawijs maken van leerlingen. De belangrijke, maar soms ook lastige eerste stap kan nu een stuk eenvoudiger gemaakt worden, door te werken met de Mediawijsheidcirkel. Aan de hand van dit model bepaal je zelf wat de ideale mediawijsheidsituatie is op school, en zie je ook in één oogopslag hoe die zich verhoudt tot de huidige situatie. De ervaring leert dat dat niet ontmoedigt, maar juist inspireert.

Dit handboek is bedoeld voor iedereen in het onderwijs die wil nadenken over de implementatie van mediawijsheid in het onderwijs. De focus ligt op inpassing van mediawijsheid in het curriculum van het regulier voortgezet onderwijs. De informatie is echter ook bruikbaar voor leerkrachten in de bovenbouw van het basisonderwijs, docenten in het speciaal onderwijs, het mbo en hoger onderwijs. Uiteindelijk gaat over het mediagebruik van álle leerlingen en studenten, en de implicaties daarvan voor het lesprogramma.

De auteurs zijn verbonden aan de stichting Mijn Kind Online.

Freek Zwaneberg is opgeleid als filosoof en onderzoeker met specialisatie 'mediawijsheid op school'. Hij is goed thuis in zowel de theoretische achtergronden als de praktische invulling van het vak. Zijn visie op mediawijsheid is gebaseerd op ruime ervaring als docent mediawijsheid aan middelbare scholieren, maar ook als trainer van docenten (onder andere bij Beeld en Geluid) en als spreker op ouderavonden over de media-opvoeding thuis.

Justine Pardoën is hoofdredacteur van Mijn Kind Online. Ze schreef enkele boeken over de internetopvoeding en is tevens hoofdredacteur van Ouders Online.

Tot slot een leestip. Deel 2 (de praktijk) kan gelezen worden zonder deel 1 (de theorie). We raden dan wel aan het stuk over de Mediawijsheidcirkel te lezen. Begin dan met hoofdstuk 4, waarin de vier wezenlijke aspecten van mediawijsheid worden uitgelegd.

DEEL 1 – THEORIE
ONDERWIJSKUNDIGE
KEUZES EN DE
MEDIAWIJSHEIDCIRKEL

1. Waarom mediawijsheid op school?

Lesgeven over media is geen nieuw fenomeen. Al sinds de jaren tachtig wordt in meer of mindere mate gepoogd om kinderen kennis en vaardigheden bij te brengen in hun omgang met media. Denk bijvoorbeeld aan een initiatief als 'Krant in de Klas' van De Nederlandse Dagbladers (NDP), maar ook aan informatieverwerking bij het taalonderwijs, of het analyseren van films en tijdschriften bij maatschappijleer.

In de jaren negentig werd dit 'media-educatie' genoemd. Het kritisch analyseren van kranten, tv-programma's, films, tijdschriften, etc. stond daarbij centraal. Maar op een gegeven moment voldeed die term niet meer, onder andere omdat hij te veel gekoppeld was aan 'de oude media' die relatief passief geconsumeerd worden, in tegenstelling tot 'nieuwe media', die een veel actievere rol mogelijk maken.

De term 'mediawijsheid' werd voor het eerst genoemd in 2005, in een (ongevraagd) advies van de Raad voor Cultuur aan de overheid. In dat adviesrapport, genaamd 'Mediawijsheid: de ontwikkeling van een nieuw burgerschap', pleitte de Raad voor Cultuur voor meer aandacht voor de mediawijsheid van alle Nederlandse burgers. Dus niet alleen kinderen.

Volgens de Raad voor Cultuur is 'media-educatie' te passief, te betuttelend, te beschermend en niet meer van deze tijd. De introductie van het nieuwe begrip 'mediawijsheid' moet uitdrukking geven aan een nieuw elan, met nieuwe inzichten en aandacht voor nieuwe ontwikkelingen.

Inmiddels heeft dat geleid tot de oprichting van het Expertisecentrum Mediawijsheid Mediawijzer.net, een netwerkorganisatie die alle organisaties die zich bezighouden met mediawijsheid verbindt, en die nieuwe initiatieven initieert. Het online loket van het Expertisecentrum is de website www.mediawijzer.net.

Adviezen van de Raad voor Cultuur

Volgens de Raad voor Cultuur gaat het bij mediawijsheid om drie belangrijke activiteiten (die betrekking hebben op alle burgers, dus niet alleen kinderen):

- functioneren – mediawijsheid is nodig om optimaal te kunnen functioneren in de hedendaagse maatschappij;
- participeren – mediawijsheid is nodig om goed te kunnen participeren in het maatschappelijk proces;
- produceren – mediawijsheid is nodig omdat de nieuwe media (met name het internet) uitnodigen tot het *produceren* (en publiceren) van content door niet-professionals.

Kinderen, jongeren én volwassenen moeten dus mediawijs worden gemaakt om ervoor te zorgen dat ze met behulp van media zichzelf kunnen uiten en kunnen meedoen in de samenleving.

Mediawijsheid heeft dus vooral te maken met participatie.

En om dat goed te kunnen doen, moet iedereen ook leren hoe je zelf media kunt 'maken'. Denk aan: forum-postings, profielpagina's, weblogs, Wikipedia-lemmata, landkaart-mashups, etc.

Het onderwijs heeft hierin een belangrijke taak. De Raad voor Cultuur deed daartoe twee voorstellen:

- inpassing van mediawijsheid in het burgerschapsonderwijs – De Raad voor Cultuur stelt dat mediawijsheid goed past bij de verplichting van scholen om in hun curriculum aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie;
- het aanstellen van zogeheten mediacoaches op school – Een mediacoach is iemand die het mediabeleid van een school op zich neemt, en daarbij vakdocenten faciliteert en begeleidt, mediaprojecten en ouderavonden organiseert, en contact houdt met buitenschoolse partijen.

Vanwege de voorgestelde integratie van mediawijsheid in het burgerschapsonderwijs hoeft er volgens de Raad voor Cultuur geen apart vak mediawijsheid te komen. Er moet vakoverstijgend aandacht aan besteed worden.

Reactie van de overheid

De overheid heeft het (ongevraagde) advies van de Raad voor Cultuur ter harte genomen, en zowel theoretisch als praktisch stappen ondernomen. In zijn nota 'Cultuurbeleid 2007' heeft minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het belang van mediawijsheid onderstreept, en in april 2008 is de 'Kabinetsvisie mediawijsheid' uitgebracht, waarin de doelen van het mediawijsheidprogramma uiteen zijn gezet.

In opdracht van de overheid heeft Stichting Kennisland de reeds bestaande initiatieven geïnterviewd. Het resultaat daarvan is gepubliceerd op www.mediawijsheidkaart.nl. Er blijken tal van organisaties te zijn die kennis en ervaring hebben op het gebied van mediawijsheid, en die materiaal hebben voor gebruik in het onderwijs. Deze organisaties hebben zich inmiddels aangesloten bij het Mediawijsheid Expertisecentrum Mediawijzer.net, dat ondergebracht is bij Beeld en Geluid in Hilversum. Het Mediawijsheid Expertisecentrum wordt geleid door een stuurgroep van de Publieke Omroep, Beeld en Geluid, ECP.NL, de Vereniging van Openbare Bibliotheken, en Kennisnet ICT op school.

Openbare bibliotheken hebben de taak gekregen om centrale loketten te vormen ter bevordering van de mediawijsheid van burgers. Inmiddels hebben ze de ambitie om te gaan functioneren als 'Huis van

mediawijsheid', waar alle burgers terecht kunnen met hun vragen over media en nieuwe-mediatoepassingen.

Overheidsstandpunt over mediawijsheid op school

Op het gebied van het onderwijs worden de adviezen van de Raad voor Cultuur slechts gedeeltelijk opgevolgd. Net als de Raad zag het kabinet geen noodzaak om van mediawijsheid een apart vak te maken, zeker met de huidige hernieuwde aandacht voor basisvakken als rekenen en taal, en de klacht dat het onderwijs het al druk genoeg heeft. Volgens het kabinet passen de doelstellingen van mediawijsheid bovendien prima bij de bestaande kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs, zoals de kerndoelen van het vak Nederlands.

De voorgestelde inpassing van mediawijsheid in het *burgerschapsonderwijs*, wordt in de kabinetsvisie echter slechts één keer terloops genoemd, terwijl de Raad voor Cultuur juist heel nadrukkelijk die koppeling had gemaakt.

Het tweede advies ten aanzien van mediawijsheid in het onderwijs, het inzetten van mediacoaches, is wel opgevolgd maar niet door de overheid. Stichting Kinderconsument en Stichting Reclame Rakkers hebben met hulp van Europese subsidie een opleiding tot mediacoach ontwikkeld, bedoeld voor bibliothecarissen, leerkrachten, pabo-studenten en jeugdhulpverleners. Er is weinig impact op het onderwijs: de cursisten komen vooral uit de bibliotheken, en veel minder uit het onderwijs.

Een ander verschil tussen het oorspronkelijke adviesrapport en de kabinetsvisie zit in het concept *veiligheid*. De Raad voor Cultuur spreekt nergens van 'gevaren', 'veiligheid' of 'veilig mediagebruik', maar het kabinet wil: *Veilig en verantwoord mediagebruik bevorderen door burgers - van jong tot oud, van ouder tot leraar - toe te rusten om de kansen van media volop te benutten en tevens goed te kunnen omgaan met de mogelijke gevaren daarvan*.

Maar hoe dan ook: in tegenstelling tot de marginale aandacht die er destijds was voor media-educatie, staat mediawijsheid nu volop in de belangstelling. De noodzaak ervan wordt steeds meer onderkend. Maar er zijn nog vrijwel geen scholen met een overkoepelende visie op mediawijsheid, laat staan een concrete vertaling daarvan naar de praktijk. Er zijn nog geen duidelijke leerlijnen, het beschikbare lesmateriaal (zie bijv. www.medialessen.nl) vertoont nog weinig samenhang en het is niet duidelijk hoe mediawijsheidkennis moet worden getoetst. Ook zijn er nog docenten die niet weten wat mediawijsheid inhoudt, hoe het aansluit op hun eigen vakgebied, en wat ze eventueel moeten doen om zich bij te scholen.

Het handboek dat u nu in handen heeft, is bedoeld als eerste poging om die problemen op te lossen. Daartoe beginnen we (in het volgende hoofdstuk) met een analyse van de rol die media op dit moment innemen in het leven van kinderen en jongeren. De nadruk zal daarbij liggen op de digitale media.

2. Kinderen en hun mediagebruik

Kinderen en jongeren maken elke dag gebruik van elektronische media als internet, televisie, mobieltjes, radio's, mp3-spelers en spelcomputers. Daarnaast lezen ze natuurlijk ook nog wel eens een tijdschrift, een krant of een boek, en worden ze ook geconfronteerd met allerlei reclame in de openbare ruimte, bijvoorbeeld op posters, op billboards en in winkels. Zelfs op school ontkomen ze niet aan 'de media'. Kinderen moeten bijvoorbeeld in toenemende mate werken in elektronische leeromgevingen.

Het internet is op dit moment het medium dat de meeste invloed heeft op de leefwereld en de identiteit van kinderen. Ze gebruiken internet ongeveer evenveel als de televisie, maar het verschil in omgang ermee is groot. De televisie wordt voornamelijk passief geconsumeerd, maar het internet nodigt uit tot actieve deelname. Kinderen zijn behalve media-consumenten dus ook media-producenten ('prosumenten') geworden, met internet als platform voor ontelbare mogelijkheden tot zelfexpressie en communicatie.

Hierdoor is ook het persoonlijke leven van kinderen sterk verweven met het gebruik van internet. Hieronder leest u wat dat in de praktijk betekent.

Online activiteiten

Jezelf presenteren

In hun vrije tijd presenteren kinderen zichzelf aan de wereld via profielsites als Partypeeps.nl en natuurlijk Hyves.nl. Ze vullen hun profielpagina's met allerlei informatie over zichzelf, variërend van gedetailleerde informatie over hun uiterlijk tot hun voorkeuren voor tv-programma's, vakantiebestemmingen en eten. Zo hebben ze zelf in de hand hoe ze over willen komen.

Bij de wat jongere kinderen is de website Kindertent.nl populair. Daar kunnen ze een eigen website aanmaken en al hun hobby's en interesses delen met anderen. Ook de Websitemaker van Kennisnet wordt hiervoor veel gebruikt.

Jezelf (en elkaar) presenteren via de video-website YouTube wordt ook steeds populairder. Aanvankelijk waren het vooral jongeren uit het voortgezet onderwijs die daar hun zelfgemaakte filmpjes plaatsten, maar de laatste tijd maken ook steeds meer basisschoolleerlingen er gebruik van.

Gedetailleerde zelfonthulling speelt een belangrijke rol. Want hoe meer je over jezelf vertelt, des te

betrouwbaarder kom je over. Zo zijn er ook veel kinderen met een weblog, bijvoorbeeld op hun Hyvesprofiel, waar ze uitgebreid vertellen over wat hen bezighoudt.

Aan de andere kant kan ook het omgekeerde, namelijk anonimiteit en experimenteren met verschillende identiteiten, juist heel aantrekkelijk zijn. Handige plekken daarvoor zijn online forums, virtuele werelden als Habbo Hotel, en online games als Runescape of World of Warcraft. In al die gevallen spelen avatars (visuele pseudoniemen of alter ego's) een belangrijke rol. Kinderen kunnen zich daarmee voordoen zoals ze willen, bijvoorbeeld als een ouder iemand, als iemand van een ander geslacht, of extravertier dan wel openhartiger dan normaal.

De overeenkomst tussen volstrekte eerlijkheid en openhartigheid enerzijds, en jezelf verschuilen achter avatars en andere identiteiten anderzijds, is dat het allebei zeer effectieve methodes zijn voor kinderen en jongeren om te achterhalen wat er van hen verwacht wordt door hun leeftijdsgenoten. Door de reacties van anderen leren ze de groepsnormen kennen, en worden ze getraind in sociaal gedrag.

Communiceren

Wat internet vooral zo geliefd maakt bij kinderen en jongeren zijn de talloze mogelijkheden tot communiceren, variërend van chatten via MSN tot reageren op profielen en gezamenlijke missies uitvoeren in online games. Dat leidt tot allerlei nieuwe en creatieve manieren van communiceren. Want meestal kun je de ander niet direct zien of horen (tenzij er ook een webcam en/of een headset gebruikt wordt), je kunt de ander in ieder geval niet ruiken of aanraken, en als je geschreven tekst gebruikt moet je die tekst meestal razendsnel invoeren (e-mail, waarbij je wél de tijd hebt om rustig te tikken, is niet populair onder kinderen en jongeren.). Vandaar het intensieve gebruik van smileys, emoticons, afbeeldingen, afkortingen, MSN-taal, etc.

Niet alleen de vorm maar ook de inhoud is 'anders'. Eigenlijk *is* er in veel gevallen zelfs nauwelijks sprake van inhoud. "Het gaat nergens over", is dan ook een veel gehoorde karakterisering. Toch gaat het wel degelijk ergens over, namelijk om het feit *dát* je communiceert. *Ik communiceer dus ik besta*. Je ziet dat ook bij (mobiel) telefoneren ("Waar ben jij nu? Ik fiets langs de bakker"). En zoals kinderen elkaar vroeger briefjes met een geheime boodschap toestopten, zo krabbelen ze nu een berichtje op elkaars Hyves-profiel. Soms zijn de berichten trouwens wel inhoudelijk. Zoals ze in het fietsenhok praten over verkering, seks en andere onderwerpen, zo gebeurt dat nu via online fora, Hyves, MSN of sms.

Vriendschappen onderhouden

Via internet kun je veel meer vriendschappen tegelijkertijd onderhouden dan normaal, en dat is natuurlijk precies wat kinderen leuk vinden. Twee- of driehonderd vrienden via MSN en Hyves is geen uitzondering; voor sommige kinderen kunnen het er niet genoeg zijn. Er worden zelfs contactlijsten geruild, om het aantal vrienden nog verder te kunnen opvoeren.

Net als bij het online communiceren, dat zogenaamd “nergens over gaat”, is ook in dit geval een geringschattende kwalificatie mogelijk, zoals “dit *zijn* helemaal geen vriendschappen”. Toch moet je ook daar voorzichtig mee zijn. Kinderen noemen online vrienden zelf namelijk wel ‘vrienden’, dus dan zijn ze dat. Als iemand regenwormen een lekkernij vindt, dan *is* het (voor diegene) een lekkernij, ook al denk je daar zelf anders over. Aan de andere kant dwingt Hyves je om alle contacten ‘vrienden’ te noemen. Inmiddels maken kinderen zelf dan ook het onderscheid tussen ‘bekende vrienden’ en ‘onbekende vrienden’. Het kan dus zeker geen kwaad om in een les te praten over de betekenis van online vrienden en online vriendschappen, en hoe die verschillen van vrienden en vriendschappen *in real life*.

Informatie delen

Kinderen en jongeren hebben zich wereldwijd gegroepeerd in duizenden online gemeenschappen, op basis van gemeenschappelijke interesses. Zo kan iemand die veel games speelt, bij Gamer.nl allerlei informatie over gamen vinden, maar ook tips geven aan anderen, discussies voeren over het oplossen van problemen, etc.

Het voorbeeld is niet willekeurig gekozen. Opvallend is namelijk dat juist gamers zich veel socialer gedragen dan veel mensen denken. Het beeld van de contactgestoorde *nerd* die zich opsluit op zijn kamer en met niemand praat, is slechts van toepassing op enkelingen. Het merendeel is juist uiterst sociaal. Denk aan het verschijnsel van de LAN-party, waarbij gamers met tientallen of soms zelfs honderden tegelijk bij elkaar gaan zitten om te gamen. Ook is het gebruikelijk dat nieuwkomers in online games als Runescape en World of Warcraft op sleeptouw worden genomen door ervaren spelers.

Het delen van informatie via internet was altijd al mogelijk, maar sinds de technische innovaties die geleid hebben tot datgene wat nu ‘Web 2.0’ of ‘het sociale web’ genoemd wordt, zijn de mogelijkheden tot het gezamenlijk beoordelen, categoriseren en delen van informatie nog sterk toegenomen. Typische voorbeelden van Web 2.0 zijn: YouTube voor het delen van video’s, Flickr voor het delen van foto’s en Delicious voor het delen van bookmarks (favorieten).

Liefde, verliefdheid en seks

Veel kinderen en jongeren beleven hun eerste liefdes en seksuele ervaringen op internet. Ze gebruiken daarvoor gewoon Hyves, MSN of Sugababes. Bij online flirten, wat veel gebeurt, heb je het voordeel van online communicatie: je kunt even nadenken over wat je zegt, en doordat je elkaar niet ziet worden de gesprekken al snel intiemer. Jongeren maken ook afspraakjes met elkaar via internet, en contact met de geliefde is ook voor een groot deel gemedieerd (via internet en/of de mobiele telefoon).

De seksuele ontwikkeling van kinderen verloopt inmiddels voor een deel via internet. Niet alleen

komen kinderen al vroeg in aanraking met porno, er wordt ook geëxperimenteerd met 'cyberseks', ofwel het uitkleden en al dan niet masturberen voor de webcam.

De schaduwzijden van het internet

Het internet is een gecompliceerd medium met veel gezichten. Behalve vrijheid en blijheid kent het net ook haat, agressie en bedrog. Niets menselijks is het internet vreemd. Kinderen begrijpen vaak nog niet zo goed wat dat inhoudt en hoe ze er het beste mee om kunnen gaan.

Scheldpartijen en bedreigingen

Net als in het echte leven is ook communicatie op internet niet altijd gericht op aardig en behulpzaam zijn. Mensen kunnen naar hartelust en ongestoord hun haat en frustraties botvieren, en doen dat ook regelmatig. Iemand uitschelden of bedreigen is immers makkelijker als de ander niet weet wie je bent. Maar ook als dat wel het geval is, wordt er sneller gescholden via internet dan *in real life* (irl). Dat komt onder andere doordat de interactie minder subtiel is. Je ziet geen lichaamstaal, je hoort geen kuchjes, etc. waardoor je minder snel geremd wordt ('oh, dit valt verkeerd') en dus sneller uit de bocht vliegt.

Daar komt bij dat kinderen en jongeren mentaal nog onvoldoende ontwikkeld zijn om zich in te leven in anderen, waardoor ze zich vaak niet realiseren wat de impact van hun scheldtirades en dreigementen is. 'Zo was het niet bedoeld', luidt meestal de verdediging.

Oplichterij en bedrog

Veel kinderen leren al vroeg door schade en schande dat je online niet iedereen kunt vertrouwen. Ze hebben bijvoorbeeld al op jonge leeftijd ontdekt dat hun account voor MSN, Hyves, Runescape, Habbo Hotel, etc. *gehackt* kan worden.

De simpelste vorm van hacken komt erop neer dat iemand je wachtwoord heeft ontfutseld, waarna diegene er vandoor kan gaan met de (virtuele) spullen die je verzameld hebt, of dingen in je account kan veranderen. Zoals het wachtwoord, waarna je je eigen account niet meer in kunt. Vervolgens kunnen er onder jouw naam ook akelige berichten verstuurd worden.

Virtueel bezit betekent niet dat er geen waarde aan wordt gehecht, en een account verliezen waar zeer veel tijd en energie in zit, kan heel frustrerend zijn. De dader kan een onbekende zijn, maar ook een klasgenoot die een 'geintje' wil uithalen. De grens tussen zo'n geintje en regelrecht pesten of bedreigen is op internet nogal vaag. Afgezien daarvan is inbreken op iemands account ook gewoon strafbaar.

Online pesten

Voorbeelden van online pesten zijn:

- het sturen van anonieme dreigemails;
- scheldpartijen of bedreigingen via MSN, Hyves of andere communicatiemiddelen;

- het publiceren van compromitterende filmpjes, foto's of verhalen;
- het publiceren van iemands telefoonnummer, met uitnodigingen om te bellen voor seksafspraken.

Ook crimineel gedrag als *happy slapping* (iemand in elkaar slaan en het filmpje daarvan op internet publiceren), wordt door sommige kinderen als een grap gezien.

Als online pesten zich verbaal manifesteert, gaat dat meestal veel verder dan *in real life* door de ontremmende functie van de online anonimiteit. Helaas lopen kinderen die normaal ook niet goed in de groep liggen, op internet ook een grote kans om erbuiten te komen liggen. Bij de sociale kinderen werkt het andersom: hun sociale leven vaart wel bij hun internetactiviteiten.

Seks en geweld

Kinderen kunnen zeer vervelende dingen meemaken op het gebied van internet, seks en geweld. Ze kunnen bijvoorbeeld ongevraagd in aanraking komen met gewelddadige beelden of hardcore porno. Met name voor jonge kinderen kan dat schokkend zijn, en de kans dat ze ermee te maken krijgen is bijna 100%.

Een volledig overzicht van alles wat er op dit gebied allemaal mis kan en waarom, valt buiten het bestek van dit boek. We volstaan met enkele willekeurige voorbeelden:

- veel pubers – meestal jongens – hebben een sterke hang naar onsmakelijke beelden, zoals onthoofdingen en slachtpartijen (al of niet in oorlogssituaties). Vóór de introductie van internet werd deze behoefte doorgaans bevredigd door middel van strips en horror films. Dat was echter nog kinderspel vergeleken bij het huidige aanbod op internet, aangezien het vroeger vrijwel altijd om (gestileerde) fictie ging en tegenwoordig meestal om realistische beelden van gebeurtenissen die daadwerkelijk hebben plaatsgevonden;
- kleine kinderen kunnen gemakkelijk op pornosites terecht komen. Onder andere door het verkeerd intikken van een URL (zoals 'sesamstaat.nl' in plaats van 'sesamstraat.nl'), of door te klikken op foute links. Tot onze grote verbazing blijken er ook op populaire spelletjes-sites dat soort foute links te staan (zie het onderzoek uit 2008 van stichting Mijn Kind Online gepubliceerd onder de titel 'Klik en klaar');
- kinderen kunnen op ongewenste sites terecht komen door het intikken van bepaalde trefwoorden in Google. Het bekendste voorbeeld is natuurlijk 'poesjes';
- via spelletjeswebsites kunnen kinderen online spelletjes spelen die minder geschikt zijn dan ze op het eerste gezicht lijken. Zo zouden sommige games volgens de criteria van Pegi.info zelfs een leeftijdetiket van 16 of 18 moeten krijgen op basis van angst en geweld, volgens een onderzoek van Stichting Mijn Kind Online in 2009 (verschenen onder de titel 'Next level, een dossier over online spelletjes voor kinderen');
- tieners kunnen gechanteerd worden met hun eigen webcam-beelden. Een veel voorkomend

scenario is dat jongeren verliefd worden, elkaar erotische beelden van zichzelf gaan toezenden, waarna de relatie uit gaat (om welke reden dan ook) en een van de partijen de opgeslagen beelden gaat misbruiken. Bijvoorbeeld als chantagemiddel, of door ze rond te zenden op school (uit boosheid over de beëindiging van de relatie). Het komt regelmatig voor dat een leerling van school moet wisselen omdat de hele school inmiddels naaktbeelden van hem of haar heeft gezien. Een overzicht van seksuele ervaringen van tieners op internet, is te vinden in het boek *Verliefd op internet* (Pardoen en Pijpers), gebaseerd op onderzoek dat de stichting Mijn Kind Online uitvoerde samen met de Rutgers Nissogroep.

Digitale sporen en privacy-problemen

Online communicatie leidt automatisch tot het achterlaten van digitale sporen, wat vervelende gevolgen kan hebben. Jaren later kun je bijvoorbeeld nog geconfronteerd worden met rare foto's van een uit de hand gelopen feestje, en het is door de vele persoonlijke informatie vaak heel makkelijk om via internet erachter te komen waar je woont en op school zit.

Door hun intensieve manier van online communiceren lijken kinderen en jongeren steeds minder waarde te hechten aan hun privacy. Want zoals gezegd: hoe meer persoonlijke details je geeft, des te meer je te vertrouwen bent. Het vervelende is echter dat ze de gevolgen niet of nauwelijks kunnen overzien, en dat zich niet realiseren dat de persoonlijke gegevens die ze ooit hebben prijsgegeven vaak niet meer kunnen terugtrekken of verwijderen.

Informatieverwerking

Uit onderzoek van Mijn Kind Online ('Klik en Klaar', 2008) blijkt dat kinderen helemaal niet zulke internet-tovenaars zijn als veel mensen denken. Een greep uit de problemen:

- ze lezen niet wat er staat;
- ze missen belangrijke aanwijzingen;
- ze hebben moeite met het doorgronden van de structuur van websites;
- ze zien vaak het verschil niet tussen reclame en feitelijke informatie (wat ook de desbetreffende websites aangerekend kan worden natuurlijk);
- ze trappen in commerciële valkuilen en laten zich dure ringtone-abonnementen aansmeren (wat ook de SMS-industrie aangerekend kan worden natuurlijk);
- ze zijn niet goed in het geven van opdrachten aan zoekmachines;
- ze zijn niet goed in het interpreteren van de resultaten van zoekmachines.

Verslaving

Kinderen en jongeren zitten soms uren achtereen te MSN'en of te gamen. Ouders en andere opvoeders noemen dat al snel 'internet-verslaving' of 'game-verslaving' maar daar moet je heel voorzichtig mee zijn. Er is nog weinig onderzoek naar gedaan, en in de reguliere gezondheidszorg is het nog geen officiële diagnose.

In ieder geval moet iedereen zich goed realiseren dat lang niet alles waar je intensief of gepassioneerd mee bezig bent, een verslaving is. Zelfs niet wanneer het je leven ingrijpend beïnvloedt. De kinderpsychiater Aleid Grijpma gaf ooit het voorbeeld van verliefdheid, wat invloed kan hebben op eten, slapen en schoolprestaties. Dat is lastig, maar met verliefdheid ga je niet naar een afkick-kliniek.

Daarmee is niet gezegd dat kinderen en jongeren geen problematisch internet- of game-gedrag kunnen vertonen. Problematisch gedrag bestaat wel degelijk. Maar wat je dan ziet, is dat het bijna altijd samengaat met andere problematiek, zoals problemen in het gezin, op school, met drugs, of met alcohol. In dat geval is de geestelijke gezondheid in het geding, waarbij excessief internetten of gamen vooral gezien moet worden als een symptoom van andere problemen.

De noodzaak van mediabegeleiding

Zoals we in het voorgaande hebben laten zien, heeft internet veel voordelen maar ook schaduwzijden. Kinderen moeten leren hoe ze daarmee om moeten gaan, net zoals ze dat moeten leren ten aanzien van de traditionele media.

De boodschappen die kinderen krijgen via radio, televisie, tijdschriften, films, reclames en kranten kunnen betrouwbaar en neutraal zijn, en louter bedoeld zijn om te informeren, maar er kunnen ook meer of minder verborgen bedoelingen achter zitten zoals het beïnvloeden van meningen of aanzetten tot kopen. Het is belangrijk dat kinderen dat soort achterliggende bedoelingen leren herkennen, en dat ze leren er adequaat op te reageren. Daartoe is inzicht nodig in de verschillende genres zoals nieuws, reclame en infotainment, en moeten ze leren dat 'reality tv' vaak minder realistisch is dan de naam doet vermoeden.

In het bovenstaande klinkt duidelijk de echo door van de traditionele media-educatie. Het is ook zeker niet de bedoeling om met 'mediawijsheid' datgene wat in de afgelopen jaren aan kennis en ervaring is opgebouwd, overboord te gooien. Sterker nog: mediawijsheid kan naadloos aansluiten op media-educatie. Het is alleen wel een stuk ingewikkelder geworden allemaal, en het gaat nog ingewikkelder worden.

Zo is de mobiele telefoon in korte tijd een bijna onlosmakelijk onderdeel van het kinderlichaam geworden. En waar die telefoon in eerste instantie alleen maar bedoeld was om te bellen, krijgt hij in hoog tempo steeds meer functies erbij, zoals sms'en, foto's en filmpjes maken, emailen en surfen op internet en zelfs als portemonnee. Internet via de mobiele telefoon wordt steeds goedkoper en toegankelijk door draadloze netwerken in winkels en scholen. Het is slechts een kwestie van tijd voor mobiel internet en ook mobiele tv gemeengoed zijn geworden. Dan zijn kinderen voor hun (sociale) online activiteiten niet meer afhankelijk van een vaste pc, maar kunnen ze in potentie overal waar ze

zijn online.

Al met al wordt mediagebruik voor kinderen en jongeren dus steeds belangrijker, terwijl de media tegelijkertijd ook steeds complexer worden. Opvoeders kunnen er niet omheen om dat proces goed te begeleiden.

De rol van de school

Allereerst ligt hier een taak voor de ouders, die hun kinderen wegwijs kunnen maken op het web, uitleg kunnen geven bij televisieprogramma's en grenzen kunnen stellen aan de tijdsduur van het mediagebruik en online sociaal gedrag. Maar ook de school draagt verantwoordelijkheid, want kinderen en jongeren bevinden zich niet alleen in hun vrije tijd in een gemedialiseerde omgeving.

Sinds enige jaren is er een enorme opmars van ICT-gebruik te zien binnen het onderwijs. Op grote schaal worden digitale schoolborden en internet-computers aangeschaft en wifi-netwerken aangelegd, zowel in het primair onderwijs als in het voortgezet onderwijs. Steeds meer worden de lessen en toetsen gereguleerd met elektronische leeromgevingen zoals Moodle, en werken leerlingen langer zelfstandig aan opdrachten waarvoor ze internet nodig hebben. In de lessen gebruiken docenten bovendien steeds vaker websites, webquests, online filmpjes of Google Earth.

Uitdagingen en verleidingen

Het verschil in internetgebruik op school en thuis is groot. Op school hangt het meestal samen met verplichting, controle en informatie vergaren, terwijl het thuisgebruik zich juist kenmerkt door vrijheid, ontspanning, spelen en communiceren. Scholen worstelen daardoor met nieuwe uitdagingen en hebben vragen als: mogen de leerlingen op school MSN'en, en websites zoals Hyves, Twitter, Youtube of Spele.nl bezoeken? De leerlingen willen dat uiteraard graag, maar als ze op dezelfde computer ook opdrachten moeten maken, dan is de verleiding om telkens éven hun Hyves-profiel te checken of een spelletje te spelen wel erg groot. Steeds meer scholen hanteren dan ook zwarte lijsten met verboden websites, en gedragsregels voor internet-gebruik of gebruik van de mobiele telefoon.

Mediabegeleiding door school

Kortom: ook de school raakt steeds nauwer verbonden met ICT en andere media, waardoor medeverantwoordelijkheid voor de media-opvoeding van kinderen onontkoombaar is geworden.

Op zijn minst dienen kinderen op school de benodigde mediavaardigheden te leren om hun opdrachten te kunnen maken, zoals informatie zoeken en beoordelen, en gebruik maken van bepaalde computerprogramma's. Maar een school die de identiteitsontwikkeling van kinderen en hun vorming op het gebied van democratisch burgerschap serieus neemt, moet toch meer doen. Wat dat in de praktijk betekent, vormt het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

3. Mediawijsheid en burgerschapsvorming

Sinds 2006 zijn alle scholen in Nederland wettelijk verplicht om in hun onderwijs aandacht te besteden aan burgerschapsvorming en sociale integratie. Officieel: *de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren*. De overheid heeft deze opdracht bewust breed en algemeen gedefinieerd, om scholen vrij te laten in hun invulling daarvan. Dat heeft de SLO (Stichting Leerplan Ontwikkeling) er echter niet van weerhouden om zich – samen met andere partijen – uitvoerig te buigen over de vraag hoe burgerschapsvorming in het onderwijs geïmplementeerd zou kunnen worden.

In het SLO-rapport ‘Basis voor burgerschapsvorming’ wordt duidelijk dat burgerschapsvorming en democratie onderling sterk samenhangen:

Ingezetenen van Nederland functioneren in een omgeving die is doordrongen van democratische beginselen. Opvoeding, inspraak, medezeggenschap, verenigingen, besturen en politiek werken allemaal weliswaar niet perfect, maar goeddeels democratisch.

Dat vraagt om bepaalde omgangs- en communicatievormen, die zich kenmerken door een kritische houding, discussie, debat, oplossingsgerichtheid en een respectvolle omgang. Dat laatste houdt ook in het erkennen van verschillen, anderen in hun waarde laten en het afzien van intimidatie en geweld. De democratie als manier om met machtsvraagstukken om te gaan en als een grondhouding, een ‘way of life’, vormt daarmee een van de grondbeginselen van de Nederlandse samenleving en cultuur (SLO 2006:26).

Drie domeinen van burgerschapsvorming

Wie succesvol wil deelnemen aan de maatschappij, moet leren omgaan met democratie, participatie en identiteit. We noemen dat de drie domeinen van burgerschapsvorming. Hieronder wordt uitgelegd wat dat betekent.

Domein 1 - democratie

Het domein ‘democratie’ heeft betrekking op het aanleren van een democratische grondhouding, wat inhoudt dat de burger zich op alle niveaus betrokken voelt bij de samenleving. Democratische burgers kunnen zich inleven in de ander, en gedrag tonen dat hoort bij een democratie. Dat betekent onder andere keuzes maken: *Deze vaardigheid vereist kennis, een kritisch onderzoekende houding, het beoordelen van informatie, inzicht in consequenties van keuzes en besef van de eigen opvattingen* (SLO 2005: 33).

De leerling verwerft *kennis en inzicht* over onder andere:

- parlementaire democratie;
- pluriformiteit;
- conflicten;
- debat;
- besluitvorming;
- politiek en politieke stelsels;
- grondrechten en vrijheidsrechten;
- staatsvormen (republiek, monarchie, dictatuur);
- terrorisme;
- wetenschap;
- journalistiek en media.

De *vaardigheden* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- informatie opdoen en beoordelen;
- feiten en meningen onderscheiden;
- belangen vergelijken (van individuen, groepen, het collectief);
- een eigen mening vormen en uiten;
- openstaan voor andere opvattingen;
- zich gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen;
- discussiëren en argumenteren;
- omgaan met kritiek;
- conflictoplossend handelen.

De *houdingen* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- betrokkenheid en verantwoordelijkheid;
- solidariteit en empathie;
- vertrouwen in anderen en instituties;
- waarderen van de democratie;
- opkomen voor vrijheid en democratie.

Domein 2 - participatie

Het domein 'participatie' heeft betrekking op meedoen op allerlei niveaus: op school, in de klas, in verenigingen, in de buurt, in de stad, in het land etc., vanuit de hierboven beschreven democratische grondhouding.

Voor succesvol participeren zijn nodig: betrokkenheid en verantwoordelijkheid, sociaal-communicatieve vaardigheden, en een voldoende sterk zelfbeeld om intenties te kunnen omzetten in gedrag. Op school kan bijvoorbeeld de leerlingenraad gepromoot worden, of kunnen er onderzoekjes

door leerlingen gedaan worden om hen meer bij het schoolbeleid te betrekken.

De leerling verwerft *kennis en inzicht* over onder andere:

- inspraak en medezeggenschap;
- kinderrechten;
- gelijkheid en ongelijkheid;
- discriminatie;
- verenigingen, instanties en communities.

De *vaardigheden* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- assertiviteit;
- kansen zien en gebruiken;
- creativiteit en oplossingsgerichtheid;
- plannen, organiseren en mobiliseren;
- inzicht krijgen in de wensen en mogelijkheden van jezelf;
- inzicht krijgen in wensen van anderen;
- verschijnselen kunnen plaatsen in een breder perspectief (historisch, sociaal-economisch, etc.)

De *houdingen* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- betrokkenheid en verantwoordelijkheidsgevoel;
- de wil om initiatieven te nemen;
- zelfvertrouwen;
- een rol willen spelen in de samenleving.

Domein 3 - identiteit

Het domein 'identiteit' heeft betrekking op de wisselwerking tussen persoon en omgeving, en de aansluiting van persoonlijke opvattingen bij de gemeenschap.

Jongeren bevinden zich steeds vaker in pluriforme sociale omgevingen, en moeten leren wat hun positie daarin is. Kritische reflectie op de eigen persoon, gedrag en sociale omgeving is dan ook een belangrijke vaardigheid. Maar dat is niet altijd even makkelijk: *Een leerling zal dan ook een balans moeten vinden tussen enerzijds zelfrealisatie en het leven volgens eigen waarden en normen, en anderzijds de grenzen en beïnvloeding van de omgeving.* (SLO 2006: 39).

De leerling verwerft *kennis en inzicht* over onder andere:

- begrippen als pluriformiteit, multicultureel, cultuur, subcultuur;
- integratie;
- religieuze en levensbeschouwelijke stromingen;

- globalisering, regionalisering en nationale identiteit;
- individualisme en groepsidentiteit.

De *vaardigheden* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- nadenken over eigen standpunten en eigen gedrag;
- het kunnen vergelijken van opvattingen;
- eigen opvattingen ontwikkelen in discussie en debat;
- omgaan met groepsdruk;
- omgaan met diversiteit.

De *houdingen* die aangeleerd moeten worden, zijn onder andere:

- zelfwaardering;
- gelijkwaardigheid;
- erkennen dat er verschillende opvattingen mogelijk zijn;
- verdraagzaamheid;
- empathie;
- zelfontplooiing.

De domeinen toegepast op mediawijsheid

Als je kijkt naar het mediagebruik van kinderen en jongeren, in het bijzonder naar hun internetgedrag, dan is het verwonderlijk dat de verbinding tussen burgerschapsvorming en mediawijsheid na het advies van de Raad van Cultuur uit 2005 niet verder is uitgewerkt. Dat zullen wij hier dus alsnog doen, en wel aan de hand van de drie domeinen die in het voorgaande besproken zijn.

De koppeling van mediawijsheid aan burgerschapsvorming is overigens helemaal niet moeilijk. Het mediagebruik van jonge mensen is vooral mediagedrág: ze doen volop mee, en brengen dan ook veel vaker dan hun opvoeders en leraren in hun jeugd ook iets teweeg. Hun mediagebruik is dus in feite al volop actief op het gebied van democratie, participatie en identiteit. Daarnaast zijn met name de nieuwe media ook nog eens de ideale gereedschappen om kinderen hierin verder te scholen.

Hieronder behandelen we de **drie domeinen van burgerschapsvorming** opnieuw, maar dan vanuit het perspectief van mediawijsheid.

Domein 1 - democratie

Het internet is fundamenteel democratisch van aard. Dat was altijd al zo, maar met de opkomst van Web 2.0 is het democratische karakter alleen nog maar sterker geworden. De gebruikers bepalen gezamenlijk welke feiten, meningen, foto's, filmpjes, bronnen, etc. het meest waardevol zijn.

Op internet draait het dus om *wisdom of the crowds*. Een andere manier om min of meer hetzelfde te zeggen, is dat het internet geen *top-down* maar een *bottom-up* medium is. Steeds meer bedrijven en overheidsinstanties realiseren zich dat, en nodigen burgers daarom uit om mee te denken over producten respectievelijk bestuursaangelegenheden. Ook zetten politici het internet steeds vaker in om het contact met de kiezer persoonlijker te maken. Jongerenparticipatie is zelfs overheidbeleid, zodat gemeenten nu ook, net als commerciële bedrijven dat al deden, direct contact zoeken met jongeren via internet.

Dit soort ontwikkelingen is natuurlijk niet per definitie positief. Er zijn dan ook heel wat mensen die er vraagtekens bij zetten. Een van de bekendste is Andrew Keen (historicus, politicoloog, en internet-ondernemer). Zijn boek *The Cult of the Amateur. How Today's Internet is Killing Our Culture (2007 en in 2008 vertaald als De @-cultuur)* riep in Amerika en Engeland heftige reacties op. Keen vindt dat we op het internet overgeleverd zijn aan de wanstaltige producten van amateurs. Bijvoorbeeld:

- nieuwsblogs nemen steeds meer de plaats in van serieuze journalistiek;
- in de Wikipedia kunnen gebruikers kennis naar hun eigen hand zetten als de feiten hun slecht uitkomen. Bovendien is de inhoud zo dynamisch dat je nooit naar de Wikipedia kunt verwijzen als bron (omdat de informatie inmiddels al weer gewijzigd kan zijn);
- iedereen met een computer en een internetaansluiting kan zich recensent wanen van boeken, restaurants of films, zonder daarbij door enige vakkennis te worden gehinderd.

Dat neemt echter niet weg dat het internet in essentie een democratisch medium is, of je dat nu leuk vindt of niet. Voor de huidige internet-generatie is het democratische karakter van het internet dan ook de normaalste zaak van de wereld, wat goed zichtbaar is. Op Hyves houden leerlingen bijvoorbeeld verkiezingen wie de leukste of stomste leraar of medeleerling is, en op forums en weblogs zijn ze gewend hun mening te uiten en met elkaar te discussiëren.

Ook bij het opkomen voor hun eigen belangen maken scholieren intensief gebruik van internet en mobiele telefonie, wat goed zichtbaar was in november 2007, toen ze elkaar via MSN, Hyves en sms opriepen om te protesteren tegen de 1040-urennorm. Duizenden jongeren gingen de straat op, er werd verhit gediscussieerd op allerlei websites, en binnen een paar dagen stonden er honderden filmpjes op YouTube, waarop scholieren lieten zien hoe hún school in hún stad had bijgedragen aan de betogingen.

Hieraan is te zien dat kinderen en jongeren via het gebruik van nieuwe media al heel hard werken aan de democratische grondhouding die in het voorgaande beschreven werd. Desondanks valt er nog genoeg te leren: nu ontbreekt het vaak nog aan bewuste kennis over de verschillende vormen van internet-democratie, vaardigheden als informatie beoordelen en openstaan voor andere opvattingen, en een kritisch-onderzoekende houding. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de scholierenstakingen in eerste instantie uitliepen op chaos, rellen en vernielingen. Kortom: werk aan de winkel!

Domein 2 - Participatie

Participatie, oftewel het meedoen op allerlei niveaus in de samenleving, is vanuit het oogpunt van de nieuwe media uiterst gemakkelijk. Het web is een platform dat door kinderen en jongeren al volop wordt ingezet om te participeren: iedereen kan zich aansluiten bij sociale netwerken, zijn stem laten horen, en meebeslissen over zaken die daar aan de orde zijn.

Bijvoorbeeld. Het aangesloten zijn bij een clan in een online game brengt veel verantwoordelijkheid met zich mee, waar kinderen al op jonge leeftijd goed mee om kunnen gaan. Ander voorbeeld. Op Hyves tonen kinderen hun engagement door zich aan te sluiten bij de antipesten-Hyves, de 'vind-Madelaine-Hyves' of de 'pink-ribbon-Hyves'.

Een heel andere vorm van participatie, maar niet onbelangrijk in de praktijk, is het deelnemen aan *peer-to-peer* netwerken (p2p). Deze vorm van onderlinge uitwisseling van auteursrechtelijk beschermd materiaal (films, muziek, games) laat zien dat de huidige wetgeving niet meer aansluit bij de nieuwe praktijk, die niet simpel af te doen is als 'onwettig'. Matt Mason schreef hier een belangrijk boek over, dat onlangs vertaald is als 'Piraterij' (Lebowski), (ook geschikt is voor jongeren).

Kinderen en jongeren participeren dus al heel wat af, maar ze doen dat voornamelijk vooral in het kader van spel en ontspanning. De school kan ze leren om vanuit een burgerperspectief de nieuwe media in te zetten voor de publieke zaak en voor het bereiken van persoonlijke doelen. Ook het plannen en organiseren van activiteiten via internet verdient een plek in het burgerschapsonderwijs, evenals het leren om via internet te discussiëren, samen te werken, meningen te uiten en te beargumenteren, en positie te kiezen ten opzichte van andere mensen.

Domein 3 - Identiteit

In hoofdstuk 2 (Kinderen en hun mediagebruik) lieten we zien dat het internet de plek bij uitstek is voor kinderen en jongeren om het concept 'identiteit' te exploreren. Ze doen dat door zich bloot te geven aan een avatar, of te experimenteren met verschillende identiteiten, enzovoorts. In al die gevallen hebben ze baat bij het bestuderen van de reacties. Zo komen ze uiteindelijk hun eigen identiteit op het spoor.

Behalve een persoonlijk aspect zit er aan iemands identiteit ook een maatschappelijk aspect, wat eveneens een sterke relatie heeft met het internet. Kinderen en jongeren moeten er bijvoorbeeld rekening mee houden dat hun toekomstige werkgevers intensieve online research zullen doen om erachter te komen wat voor vlees ze in de kuip hebben, als iemand komt solliciteren. Ze zullen bijvoorbeeld gaan Googelen op de naam van de sollicitant, maar ook zullen ze onderzoeken of ze iets kunnen vinden op Hyves. Dat betekent dat kinderen nú al hun 'online imago' moeten gaan *managen*. Hoe je dat doet, moet je leren.

Voor het ontwikkelen van een eigen identiteit is het nodig dat je kritisch nadenkt over je eigen

persoon, je eigen gedrag en je positie ten opzichte van de omgeving. Dat doe je onder andere door naar jezelf te kijken (inclusief je eigen gedrag op internet), maar die houding en vaardigheid komt niet vanzelf. Iemand moet je bijvoorbeeld vertellen wat het betekent als je online gaat schelden of dreigen. Je doet het echter ook door te kijken naar anderen, en te bedenken wat je daarvan vindt. En ook dát vergt instructie en begeleiding. Kinderen en jongeren kunnen bijvoorbeeld leren kijken naar de manier waarop mensen geportretteerd worden in reclames, hoe man-vrouw-verhoudingen worden uitgebeeld in films en videoclippen, enzovoorts.

Goed beschouwd is het mediawijs maken van leerlingen dus een onderdeel van hun burgerschapsvorming. Maar als we dat vastgesteld hebben, zijn we er nog niet. Om als volwaardig democratisch burger te functioneren, heb je informatie, kennis, vaardigheden en wijsheid nodig. We zullen ons nu, meer specifiek, moeten afvragen: **wat maakt iemand mediawijs?** Wat is een mediawijze leerling, een mediawijze jongere? Dit onderzoeken we in het volgende hoofdstuk, waarin we ook de Mediawijsheidcirkel introduceren.

4. Aspecten van mediawijsheid

Om lesprogramma's voor mediawijsheid te kunnen ontwikkelen, moet het begrip mediawijsheid eerst geoperationaliseerd worden. Dat kan op verschillende manieren. Welke daarvan de beste is, wordt bepaald door het beoogde doel, in dit geval het ontwikkelen van lesprogramma's. Wat biedt het meeste perspectief voor de onderwijspraktijk?

In dit hoofdstuk bespreken we de **vier meest wezenlijke aspecten van mediawijsheid**:

techniek

creativiteit

analyse

reflectie

Visie op mediawijsheid

Kinderen zijn handig met de knoppen en ze zijn snel in het oppakken van nieuwe technologie. Ze weten niet beter dan dat de wereld hen de mogelijkheid biedt om gebruik te maken van (spel)computers, iPods, mobiele telefoons (ook steeds multimedialer), televisie. Media zijn overal: billboards, kranten, tijdschriften, radio's. Ze kunnen zich niet voorstellen hoe je zou moeten leven zonder al die middelen.

Maar handigheid en gretigheid is leidt nog niet tot wijsheid. Wat is wijsheid als het gaat om het gebruik van media? Wat willen we kinderen eigenlijk leren op dit gebied?

Voor onze visie op *mediawijsheid* nemen we het welzijn en de persoonlijke ontwikkeling van het kind als uitgangspunt. Gebruik maken van media zou plezierig moeten zijn, maar ook prikkelend, uitdagend en leerzaam.

Een mediawijze leerling kan op zelfbewuste wijze gebruikmaken van de positieve mogelijkheden die media bieden, zonder daarbij zichzelf of anderen te schaden.

Dat houdt wel in dat je als school erkent dat er positieve mogelijkheden zijn, voordat je kunt onderzoeken hoe je die kunt inpassen in je huidige onderwijs.

Positief gebruikmaken van media gaat veel verder dan het aanleren van computervaardigheden, of het goed leren zoeken op internet. Zoals het advies van de Raad voor Cultuur en de vertaling daarvan door de overheid laten zien, horen hier ook de aspecten bij van bewuste, actieve *participatie* en *creatie*, waarbij ook de mogelijkheden van het web 2.0 betrokken moeten worden. Denk hierbij aan alle toepassingen waarmee je zelf iets kunt delen met anderen, zoals weblogs, Hyves, Flickr en

YouTube of gezamenlijk op afstand kunt werken aan iets nieuws, zoals een game. Voor nog meer relevante voorbeelden, tippen we: www.23onderwijsdingen.nl, een online ontdekkingsstocht langs 23 web 2.0 toepassingen, speciaal voor het onderwijs.

Die nieuwe mediatoepassingen, ook wel *social media* genoemd, zijn veel gecompliceerder dan televisie of radio. Ze zijn interactief, daardoor ook meer subjectief, en vaak onzichtbaar verweven met commercie. Gebruik maken van deze nieuwe media betekent jezelf laten zien en horen, feedback krijgen en contact leggen met mensen over de hele wereld en samen iets maken wat er nog niet was. Je bepaalt met z'n allen wat waar en waardevol is: dat vereist een geheel nieuwe, kritische houding.

Een belangrijk inzicht uit het vorige hoofdstuk is dat mediawijsheid deel uitmaakt van volwaardig burgerschap in deze eeuw. Aandacht besteden aan burgerschapsvorming impliceert dus dat we aandacht moeten besteden aan mediawijsheid. Beide wordt van het onderwijs verwacht. Maar wij zien het een niet los van het ander.

Burgerschap anno 2010 is onlosmakelijk verbonden met gebruik van media. In deze visie is wijs omgaan met media zelfs een noodzakelijke voorwaarde voor volwaardig burgerschap. Wanneer we mediawijsheid zien in het kader van burgerschapsvorming, dan krijgt wijs leren omgaan met media een heel ander doel dan wanneer we het veilig gebruik maken van media voorop zetten.

In het ideale geval heeft de school dus zelf een positieve en constructieve houding tegenover het gebruik van nieuwe media, die wordt uitgedragen door alle docenten. In tegenstelling tot een visie op mediawijsheid die gericht is op het voorkomen van gevaarlijk mediagedrag, zal een visie vanuit het stimuleren van democratisch burgerschap ertoe leiden dat docenten leerlingen intensief begeleiden bij hun mediagedrag, en hen aanmoedigen nieuwe toepassingen te gaan onderzoeken en de waarde ervan te onderzoeken voor het bereiken van hun doelen.

Het onderwijs wordt met deze aanpak veel uitdagender voor leerlingen, omdat het relevanter is voor hun persoonlijke mediagebruik. Het onderwijs kan daarmee een positieve invloed hebben op dat persoonlijke mediagebruik, en ertoe bijdragen dat kinderen minder de neiging krijgen om over hun eigen of andermans grenzen te gaan.

Dit is dan de nieuwe, duidelijke visie op mediawijsheid op school: **het intensief begeleiden van kinderen bij het inzetten van media voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling, als onderdeel van diens vorming tot volwaardig democratisch burger van de 21e eeuw.**

Mediawijsheid Manifest

Mediawijze kinderen zouden aan het eind van hun middelbare-schoolcarrière een handtekening moeten kunnen zetten onder een door de school gehanteerd Mediawijsheid Manifest. In de loop van

de opleiding kunnen ze hiermee al vertrouwd gemaakt worden. Een voorbeeld van een dergelijk manifest staat in het kader. Bedenk dat de vorm waarin een Mediawijsheid Manifest gegoten wordt, natuurlijk geheel willekeurig is en afhankelijk is van het onderwijsniveau. Leerlingen kunnen de essentie ook zelf creatief verwerken: van een schilderij tot een rap.

Mediawijsheid Manifest

Mijn naam is ... Ik ben mediawijs. Media zijn mijn gereedschap, dat ik inzet voor mijn eigen plezier, inspiratie, interesses, expressie, dromen en ambities. Ik bepaal de media; ik laat me niet door hen bepalen.

Ik kan filmpjes produceren en foto's bewerken. Ik kan een website bouwen, een weblog starten, games ontwikkelen en reportages maken. Ik kan sociale netwerken inzetten om verkiezingen te organiseren, en videoplatforms om aandacht te vragen voor goede doelen.

Ik kan kritisch afstand nemen van mijn eigen mediagedrag, en de beste keuzes voor mijn eigen en anderen welzijn inschatten. Wat betreft sociale omgang zie ik weinig verschil tussen offline en online. Ik behandel anderen zoals ik graag zelf behandeld wil worden, houd rekening met mijn privacy en die van anderen, en ben tolerant jegens de mening van anderen: wie goed doet, goed ontmoet.

Ik ken de grenzen van de wet, ook op internet. Ik respecteer het intellectuele eigendomsrecht van anderen, en begrijp het concept Creative Commons.

Pesterijen deren mij niet en ik laat me niet onnodig provoceren. Als ik geconfronteerd word met onwenselijke beelden, informatie of personen, weet ik hoe ik me daartegen kan weren. Ik bepaal zelf met wie ik omga door te zoeken naar interessante mensen met wie ik contact wil hebben. Ik weet hoe ik mensen kan vinden met wie ik iets gemeen heb.

Ik weet hoe ik benodigde informatie moet vinden, hoe ik die kan beoordelen en benutten. Ik bepaal zelf wat wel en niet waar is.

Ik ben me bewust van de werking van commercie, van de totstandkoming van het nieuws, en kan mijn eigen ideeën vormen op basis van wat ik zie. Online kies ik zelf mijn identiteit(en), zodat ik kan onderzoeken wie ik ben, wat ik leuk vind en wat ik wil.

Ik laat me niet uit balans brengen door de media, maar zet ze in om positieve doelen te bereiken, die goed zijn voor mij, zonder anderen te schaden.

Definitie van mediawijsheid

Nu we een duidelijke visie op mediawijsheid hebben geformuleerd, kunnen we verder ingaan op de precieze inhoud ervan. Welke aspecten van mediawijsheid zijn er te onderscheiden, en hoe kunnen we die verbinden aan concrete vakken en lessen? Laten we eerst kijken naar wat door de Raad voor Cultuur en de overheid is geformuleerd.

De Raad voor Cultuur omschreef mediawijsheid als: het geheel aan kennis, houding en vaardigheden om zich bewust, kritisch, en actief te kunnen bewegen in een fundamenteel gemedialiseerde wereld, maar lichtte niet toe welke kennis, houding en vaardigheden het betreft en wat er concreet bedoeld werd met 'bewust', 'kritisch' en 'actief'.

Voormalig minister Plasterk onderscheidde in zijn beleidsnota drie mediawijsheidperspectieven: *bij mediawijsheid gaat het om de gewenste vaardigheden, kennis en houding om vanuit ten minste drie perspectieven goed met media om te kunnen gaan: functioneel (als voorwaarde voor participatie en ontwikkeling), inspirerend (om nieuwe kansen en mogelijkheden te ontdekken) en alert (het met een kritisch oog omgaan met de media)* (Plasterk 2007: 27).

De drie mediawijsheidperspectieven van Plasterk zie je terug in de drie programmalijnen van het huidige mediawijsheid-aanbod, zoals dat geïnterpreteerd is door de Stichting Kennisland (zie www.mediawijsheidexpertisecentrum.nl):

1. het ontwikkelen van mediavaardigheden en mediabewustzijn;
2. het stimuleren van sociale participatie via media;
3. innovatief en experimenteel mediagebruik.

Zelf kiezen we op basis van het bovenstaande voor een indeling in **vier wezenlijke mediawijsheidsaspecten, die samen het gehele veld van mediawijsheid in het onderwijs bestrijken:**

Techniek -- beheersing van technische (computer)vaardigheden die nodig zijn om zelf mediaproducties te kunnen maken en te participeren in sociale netwerken.

Creativiteit -- het inzetten van media voor artistieke expressie en creatieve omgang met media voor participatie en innovatie.

Analyse -- kennis over de werking en invloed van media in het algemeen, en het zelf kunnen interpreteren van mediaboodschappen.

Reflectie -- bewust zijn van de eigen houding en gedrag tegenover anderen via media, maar ook van de waarde van burgerrechten als privacy en vrijheid van meningsuiting, en morele kwesties als online

respect en tolerantie.

Samen met de eerder geformuleerde visie op mediawijsheid, komen we dan tot de volgende definitie van mediawijsheid:

Definitie

Mediawijsheid is de kennis, houding en vaardigheden om op technisch bekwame, creatieve, analytische en reflectieve wijze met media om te gaan, voor het eigen welzijn en de persoonlijke ontwikkeling die nodig zijn om te kunnen functioneren als volwaardig democratisch burger van de 21e eeuw.

Voordat we deze definitie omzetten in de handige Mediawijsheidscirkel waarmee je als school meteen aan de slag kunt, lichten we nog eerst de vier wezenlijke aspecten toe. Wat valt er precies onder, en bij welke vakken kan er aandacht aan besteed worden?

Techniek

Om je te kunnen uiten door middel van media heb je een aantal technische basisvaardigheden nodig. Veel van die vaardigheden hebben al een plek in het onderwijs, onder andere bij informatica. Denk daarbij aan cursussen tekstverwerken, diapresentaties geven en spreadsheets maken enz. Dat is de basis. Ook het leren gebruiken van zoekmachines is een onmisbare basisvaardigheid.

Daarnaast moet aandacht worden besteed aan de beheersing van web 2.0 vaardigheden: de interactieve *social media*. Dat houdt in dat kinderen les krijgen in zaken als: een weblog opzetten en beheren, reacties modereren, eenvoudige games maken, foto's bewerken, video's monteren en publiceren, online stemmen, video's plaatsen op YouTube, en artikelen toevoegen aan Wikipedia.

Relevante vakken:

- informatica voor de technische basisvaardigheden;
- CKV voor beeldbewerking, videomontage en presentaties maken;
- de overige vakken voor het oefenen en in praktijk brengen van de technische vaardigheden;
- handvaardigheid, techniek of computerles in het basisonderwijs.

Creativiteit

Creativiteit is een sleutelwoord in de gemedialiseerde wereld. Niet alleen is het essentieel bij zelfexpressie via media, maar zonder creativiteit is participatie niet mogelijk. Kinderen moeten dus kunnen spelen en experimenteren om tot frisse ideeën en initiatieven te komen. Mediawijsheid is geen burgerschapsvorming als er geen aandacht is voor zelfexpressie en dus voor creativiteit.

Binnen een mediawijsheidprogramma op school kan media-creativiteit op twee manieren bevorderd worden. Ten eerste kunnen kinderen leren hoe ze hun mediaproducties (filmpjes, presentaties etc.) naar eigen believen artistiek kunnen vormgeven. Dat betekent dat ze door afkijken, goede begeleiding en simpel uitproberen, leren wat mooi is en vragen leren stellen als: hoe kan ik met mijn film, muziek, tekst of foto's andere mensen ontroeren, aan het lachen maken of laten nadenken? Denk bijvoorbeeld aan het maken van een foto-expositie met zelfportretten, of korte films gemaakt in groepjes (bijvoorbeeld om gedichten te visualiseren).

Ten tweede kunnen kinderen aangemoedigd worden om media te gaan inzetten voor participatie en het uiten van sociale betrokkenheid. Zo kunnen de leerlingen bijvoorbeeld campagnes bedenken om het schoolklimaat te verbeteren, of reportages maken en deze publiceren op de schoolwebsite. Nieuwe media als Hyves, YouTube en weblogs kunnen worden ingezet om stemmen te werven en mensen te bereiken.

Relevante vakken:

- CKV voor alle creatieve basisvaardigheden (spelen en experimenteren met media, esthetische vormgeving, etc.)
- de overige vakken voor het oefenen en in praktijk brengen van de technische vaardigheden.
Bijvoorbeeld:
 - economie om via rollenspellen het functioneren van de entertainment-industrie te imiteren (tv-industrie, muziekindustrie, filmindustrie, games-industrie);
 - maatschappijleer om filmpjes te maken over maatschappelijke thema's;
 - taalonderwijs om parodieën van films of reclames te maken.
 - alle creatieve vakken in het basisonderwijs.

Analyse

Analyse is het mediawijsheid-aspect dat het meest aansluit bij het vroegere media-educatie. Bij analyse gaat het om het leren 'lezen' van de media, ofwel het begrijpen van de werking en invloed ervan. Kritische media-analyse is vergelijkbaar met traditionele literatuur-analyse (close-reading, tekstinterpretatie, thema's en motieven herkennen, structuur ontleden, stijl-elementen aanwijzen, plaatsing in de literair-historische context, etc.)

Bijvoorbeeld:

- bij films, televisieprogramma's en reclame kan gekeken worden naar de technische aspecten, zoals het camerawerk en het script, maar ook naar ideologische en normatieve aspecten;
- bij tv-journaals kan gekeken worden naar de beelden die gepresenteerd worden, de keuze van de nieuwsitems, de eventuele verschillen tussen de nieuwsuitzendingen van de publieke en

commerciële omroepen, en het journalistieke vak als geheel;

- het ontcijferen van reclamespots biedt veel inzicht in de werking van marketing.

Op gelijksoortige wijze kunnen allerlei media-uitingen worden geanalyseerd, met inbegrip van nieuwe media. Dat betekent dus niet alleen de analyse en interpretatie van kranten, films, en televisieprogramma's, maar ook van online informatie, (online) reclame, videoclips, discussies op webfora en gebruik van *social media* in het algemeen.

Kritische media-analyse is belangrijker dan ooit. De oneindige hoeveelheid informatie op het internet is vaak moeilijk te interpreteren, omdat niet altijd duidelijk is wat de status, herkomst en betrouwbaarheid ervan is. Nieuwe technieken als *syndicating* (hergebruik van content) en *mashups* (het samenvoegen van materiaal uit verschillende bronnen) maken het nóg lastiger om bronnen te bepalen.

Dit is wat kritische media-analyse beoogt: leerlingen gevoelig maken voor de complexiteit van de materie en ze leren dat ze niet klakkeloos kunnen geloven of overnemen wat ze tegenkomen. Net zoals ze vroeger leerden dat het niet per definitie 'waar' is wat er in de krant staat.

Voor leerlingen is het erg verleidelijk om werkstukken bij elkaar te knippen en te plakken. Het aanleren van informatievaardigheden, het kunnen beoordelen, selecteren en rangschikken van informatie die ze op het internet gevonden hebben, staat dan ook hoog op de agenda van veel scholen. Leerlingen moeten zich een aantal standaardvragen eigen maken, zoals:

- wie is de auteur van deze webtekst?
- hoe betrouwbaar is deze informatie?
- voor wie is de tekst bedoeld?

Behalve het verwerven van informatievaardigheden valt bij kritische analyse ook te denken aan onderwerpen als:

- web 2.0 (informatie delen, *sharing economy*, *wisdom of the crowds*);
- auteursrecht en piraterij;
- nieuwe vormen van (viral) marketing via internet;
- burgerjournalistiek.

Let op: kritische analyse is iets anders dan 'kritiek hebben'. Het gaat er dus niet om dat leerlingen zouden moeten leren wat er allemaal niet deugt, maar dat ze leren om informatie te beoordelen (op betrouwbaarheid, consistentie, onderbouwing, etc.)

Om te voorkomen dat kritische analyse ontaardt in 'afgeven op de media' (door de docent of door de leerlingen zelf), is het aan te raden om te beginnen met een gesprek over het eigen mediagebruik van de leerlingen en de docent, waarbij elementen als plezier, spanning, emoties als verdriet en angst (naar aanleiding van films, games, etc.) geïnventariseerd en benoemd worden, en waarbij de

betrokkenen zich realiseren dat dat allemaal legitieme ervaringen zijn. Zelfs elementen als agressie en geweld kunnen dan opeens in een ander daglicht komen te staan. Waarom vinden pubers het bijvoorbeeld zo leuk om gewelddadige games te spelen? Waarom zijn horror-films voor veel mensen zo aantrekkelijk? Het kan zeer verhelderend en verrassend zijn om leerlingen daarover te laten vertellen.

Wanneer de lessen zich beperken tot het rationeel analyseren van media-uitingen, bestaat het risico dat leerlingen alleen maar politiek-correcte antwoorden gaan geven (“Ja meneer, geweld is slecht”), zonder dat er echt wordt nagedacht over de verschillende aspecten (fictief geweld tegenover daadwerkelijk geweld, fictief geweld als entertainment, fictief geweld als uitlaatklep, fictief geweld als aanklacht tegen daadwerkelijk geweld, etc.). Ook het omgekeerde kan zich trouwens voordoen, wat evenmin wenselijk is. Namelijk dat de leerlingen zich gaan verzetten tegen de docent, die ze ervan kunnen verdenken dat hij/zij hen als persoon niet accepteert, omdat hij/zij hun mediavorkeuren niet accepteert.

Kortom: kritische media-analyse is meer dan het leren hanteren van analyse-gereedschappen.

Relevante vakken:

- de talen om de kinderen gevoelig te maken voor verschillende ‘mediatalen’, en om de gereedschappen voor literatuuranalyse toe te passen op (overige) media-uitingen;
- maatschappijleer, CKV geschiedenis en levensbeschouwing om de productie, geschiedenis, werking en invloed van de media te behandelen;
- filosofie om aandacht te besteden aan ‘media en realiteit’, de invloed van technologie op het mens-zijn of de functie van geweld in verhalen door de eeuwen heen.
- alle vakken waarbij online informatie verzameld en verwerkt moet worden.

Reflectie

Bij reflectie gaat het om het kritisch afstand kunnen nemen van het eigen mediagebruik, om het eigen voelen, denken en handelen en de eigen identiteit te kunnen beschouwen en analyseren. “Wat doen de media met mij? Wat doe ik ermee? Hoe reageer ik erop?” Een school die leerlingen leert reflecteren op het eigen mediagedrag, leer kinderen nadenken over morele kwesties (goed en kwaad), maar ook over de gevolgen van het eigen gedrag voor anderen in het heden en in de toekomst. Hieronder wordt dit nader toegelicht.

Morele kwesties

Kinderen en jongeren die gebruik maken van internet, kunnen zich allerlei vragen over zichzelf stellen (of zouden zich die vragen móeten stellen als ze het niet uit zichzelf doen), zoals:

- welke persoonlijke informatie zet ik wel en niet online?

- wat moet ik doen als ik online bedrogen of gepest wordt?
- hoe verwerk ik de gewelddadige of seksuele beelden die ik gezien heb?
- doe ik iets fout als ik seks heb via een webcam?

Vanzelfsprekend is het in eerste instantie een taak voor de ouders, om hun kinderen te helpen bij het beantwoorden van dit soort vragen. Maar soms weten ouders niet hoe dat moet, of worden ze door hun kinderen niet serieus genomen als gesprekspartner. Vandaar dat ook de school een taak heeft. Het voordeel van erover praten in de klas, is dat daar ook leeftijdsgenoten zijn die erover mee kunnen denken. In Deel 2 worden de middelen aangereikt om dat proces te ondersteunen, zoals groepsgesprekken, discussies, reflectieopdrachten en rollenspelen.

Reflectie op het eigen mediagebruik is gericht op het bepalen van je eigen grenzen, en het ontwikkelen van een eigen standpunt over zaken als:

- online respect;
- vriendschap;
- seksualiteit;
- geweld;
- privacy;
- zelfpresentatie.

Pedagogisch gezien is het bij deze persoonlijke aspecten van mediawijsheid belangrijk om de kinderen zélf aan de slag te zetten met de morele dilemma's die zich online kunnen voordoen, en om ze zélf te laten nadenken over de betekenis van hun digitale identiteit.

Aangezien het hier gaat om vragen over goed en kwaad, is het bijna onmogelijk om als docent neutraal te blijven. Dat hoeft ook niet. Een docent mag best zijn of haar eigen waardeoordelen over bepaald online gedrag uiten, zolang er maar voldoende ruimte blijft voor de leerlingen om daarin een eigen positie te kiezen. Wat dat betreft is het net als met opvoeden in het algemeen: je kunt bepaald gedrag veroordelen, zolang je maar niet de persoon veroordeelt die dat gedrag vertoont.

Relevante vakken:

- in het primair onderwijs kan bij vakken als humanistisch- of godsdienstig vormingsonderwijs door een vakdocent aandacht besteed worden aan de morele aspecten van het internet, maar de groepsleerkracht kan het ook zelf doen;
- in het voortgezet onderwijs is het mentor-uur geschikt, evenals vakken als levensbeschouwing, maatschappijleer en informatica.

Eigen mediaproducties

Stel dat de leerlingen zelf iets gemaakt hebben (individueel of in subgroepjes), zoals een diapresentatie of een filmpje. Door te reflecteren op het product of het proces, kunnen ze dan hun

ervaringen omzetten in nieuwe kennis over de totstandkoming en werking van de media, en beter leren om bewuste keuzes te maken.

Daarvoor is een zekere structuur nodig, die de docent kan bieden in de vorm van reflectieopdrachten:

- leerlingen kunnen napraten met de docent;
- of napraten met medeleerlingen;
- of hun ervaringen noteren.

Mogelijke onderwerpen voor reflectie zijn:

- het verhaal of de achterliggende gedachte;
- de samenwerking in het groepje;
- de technische keuzes;
- de morele keuzes;
- de reacties van het publiek.

Relevante vakken:

- alle vakken waarbij het zinvol is de leerlingen zelf mediaproducties te laten maken.

5. De Mediawijsheidcirkel

De indeling van het hele mediawijsheidgebied in vier wezenlijke aspecten, levert een handig model op waarmee je als school of docent je eigen mediawijsheidsdoelen kunt formuleren. De indeling kan helpen bij het uitzetten van leerlijnen en het maken van keuzes voor het maken van concreet lesmateriaal.

Het model noemen we de **Mediawijsheidcirkel**. Werken met de Mediawijsheidcirkel is gemakkelijk en inspirerend: je ziet in één oogopslag wat de *huidige* mediawijsheidsituatie is en je kunt net zo snel en gemakkelijk bepalen hoe de *ideale* situatie eruit ziet. In gesprek met collega's houdt het de discussie op koers.

De Mediawijsheidcirkel kan worden toegepast op de mediawijsheidsituatie (kennis en aandacht) van school als geheel, maar ook op de situatie van een bepaald vak, en uiteindelijk ook op de mediawijsheidsituatie van individuele leerkrachten. Hieronder werken we dat uit in een voorbeeld.

Om te helpen bij het in kaart brengen van de huidige en wenselijke 'mediawijsheidsituatie' op school, gaan we uit van een Mediawijsheidcirkel waarin alle vier aspecten ieder evenveel ruimte krijgen: een cirkel met vier kwadranten:

Figuur 1: Ideale verhouding. Een Mediawijsheidcirkel met vier gelijke kwarten: alle aspecten krijgen naar verhouding evenveel aandacht

Techniek
 Creativiteit
 Analyse
 Reflectie

De cirkel staat voor het geheel aan middelen die op school ingezet worden om de mediawijsheid van leerlingen te bevorderen: concrete lessen, adequate ICT, een visie op mediawijsheid. De vier aspecten vormen samen de inhoud van de cirkel.

De gelijke verdeling van de vier mediawijsheidsaspecten is wat wij de ideale verhouding noemen: een kind is mediawijs als het al die aspecten in gelijke mate beheerst.

Door de Mediawijsheidcirkel als school zelf in te vullen en te vergelijken met de wenselijke situatie, wordt snel duidelijk waar de knelpunten, uitdagingen en mogelijkheden liggen. Zo wordt het gemakkelijker om na te denken over te maken keuzes.

Werken met de Mediawijsheidcirkel: een voorbeeld

Je kunt de mediawijsheidsituatie binnen de school analyseren op drie niveaus: op schoolniveau, vakgebiedniveau en het niveau van de individuele leraar. Hieronder werken we van elk niveau een voorbeeld uit met de Mediawijsheidcirkel.

Niveau van school:

Huidige situatie in kaart brengen en een eigen visie vormen

Om te beginnen maakt een school een inventarisatie van de eigen activiteiten voor de opleidingen als totaal, als het gaat om media: wat doen we nu al? Welke docenten hebben interesse in media, welke docenten hebben veel kennis en in welke vakken wordt aandacht besteed aan media en op welke manier?

Vervolgens worden al deze activiteiten ondergebracht worden in de vier wezenlijke mediawijsheidsaspecten. Bijvoorbeeld: een school voor middelbaar onderwijs inventariseert dat bij Nederlands aandacht wordt besteed aan het interpreteren van webteksten; dat valt onder Analyse. Tijdens de mentoruren wordt wel eens aandacht besteed aan digitaal pesten; dat valt onder Reflectie. Sommige docenten besteden bij het kunstonderwijs aandacht aan het ontwerpen van websites; dat valt onder Creativiteit.

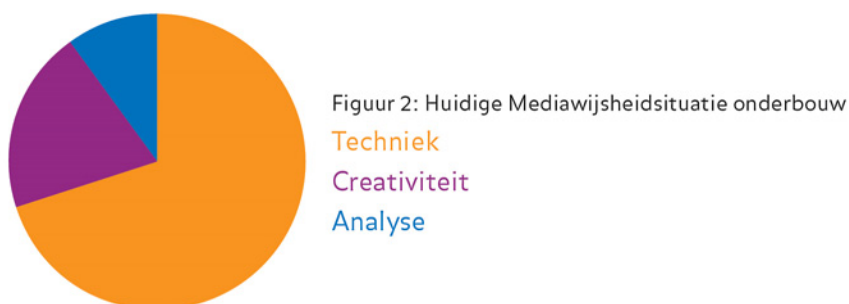
De volgende stap is deze lijst te beoordelen: hoe is de onderlinge verhouding van de vier aspecten als je het geheel overziet? Wordt nu aan elke aspect evenredig veel aandacht besteed? Misschien wordt nu duidelijk dat Analyse en Reflectie veel aandacht krijgen, Techniek alleen in het eerste jaar, en Creativiteit nauwelijks. Door vervolgens de aandacht voor de verschillende aspecten verhoudingsgewijs in de Mediawijsheidcirkel te plaatsen, kan het hele huidige mediabeleid van de school globaal in kaart gebracht worden.

Tip

Het kan zinvol zijn aparte Mediawijsheidcirkels te maken voor verschillende leerjaren, of verschillende opleidingsniveaus.

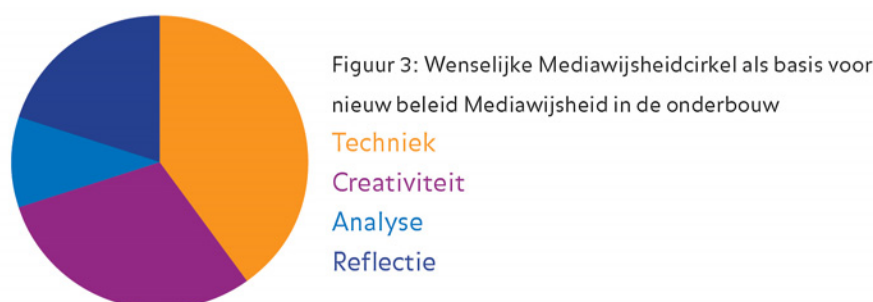
Een school heeft het proces doorlopen voor de mediawijsheidsituatie in de onderbouw vmbo/havo/vwo, en komt tot de conclusie dat vrijwel alle aandacht uitgaat naar Technische vaardigheden. Die komen aan bod bij de lessen ICT. Dat is een bewuste keus. Tegelijkertijd krijgen de andere aspecten weinig aandacht. Er is één docent die bij tekenen een opdracht heeft voor het ontwerpen van een website, en er is één vak waarbij leerlingen voor de presentatie van hun werk gebruik moeten maken van *social software*. leerlingen nieuwe media inzet bij hun werk. De Mediawijsheidcirkel voor de huidige situatie van de onderbouw ziet er als volgt uit.

Als je de huidige situatie vergelijkt met de ideale verhouding uit Figuur 1, wordt in een oogopslag duidelijk waar deze afwijkt. De school ziet in dit beeld bevestigd dat indertijd bewust gekozen is voor de grote aandacht voor Techniek in de onderbouw (bij de ICT-lessen). Maar er was niet bewust gekozen om helemaal geen tijd te besteden aan Reflectie.

Bij nader inzien vindt de school dat er verhoudingsgewijs meer aandacht moet komen voor Reflectie, maar ook voor Creativiteit. Er was al eerder geconstateerd dat de ICT-lessen de leerlingen steeds minder konden motiveren. Enerzijds is dat doordat ze de kennis vaak al in huis hebben (of denken te hebben) en anderzijds doordat ze te weinig worden uitgedaagd de techniek in te zetten voor iets nieuws. Meer bewuste aandacht voor Creativiteit, zou de een positieve impuls kunnen geven aan de lessen ICT.

Daarentegen hoeft Analyse niet per se meer aandacht te krijgen in de onderbouw: dat is meer iets voor de bovenbouw, zo wordt besloten. Na rijp beraad komt de school tot de conclusie dat de eigen ideale mediawijsheidsituatie voor de onderbouw eruit ziet zoals in Figuur 3.

Door deze cirkel (Figuur 3) te vergelijken met de huidige situatie (Figuur 2), is goed zichtbaar waar meer aandacht voor moet komen. Meteen is ook duidelijk dat in de bovenbouw meer aandacht aan Reflectie en Analyse besteed moet worden, en dat in die fase kan worden voortgebouwd op de Technische basis die in de onderbouw gelegd is.

Tot slot kan de stap gezet worden om gezamenlijk te onderzoeken hoe de wenselijke situatie bereikt kan worden.

Een school kan er uiteraard ook voor kiezen om heel bewust af te wijken van de ideale verhouding (vier gelijke kwarten, zie Figuur 1), bijvoorbeeld omdat zij zich wil profileren als een 'creatieve school'. Dat kan ertoe leiden dat in haar eigen wenselijke mediawijsheidsituatie Creativiteit een grotere rol toebeeld krijgt in verhouding tot de andere aspecten.

Figuur 4: Mediawijsheidcirkel van een wenselijke situatie van een creatieve school: meer aandacht voor Creativiteit.

Techniek
Creativiteit
Analyse
Reflectie

Het op schoolniveau inventariseren en in kaart brengen van de mediawijsheidsituatie, geeft veel mogelijkheden om gestructureerd na te denken over een nieuw beleid. Het wordt duidelijk welke aspecten meer aandacht verdienen en welke keuzes er vervolgens gemaakt moeten worden. Pas dan kan gedacht worden aan het ontwikkelen van concrete leerlijnen en het formuleren van concrete lesdoelen.

Niveau van een vakgebied:

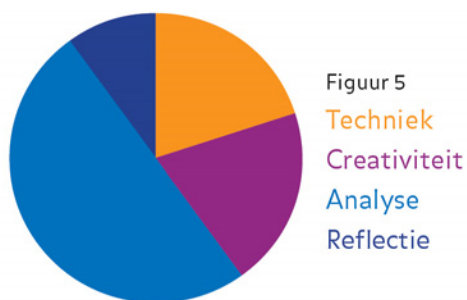
Welke mediawijsheidsaspecten zijn belangrijk?

Op een middelbare school is het zeer zinvol om na het in kaart brengen van de huidige en wenselijke mediawijsheidsituatie, ook per vak te gaan kijken hoe die nieuwe doelen nagestreefd kunnen worden.

Een voorbeeld: een school kiest de door ons voorgestelde ideale verhouding, een gelijke verdeling van de vier aspecten Techniek, Creativiteit, Analyse en Reflectie, en beseft daardoor dat er veel meer aandacht voor media-analyse nodig is.

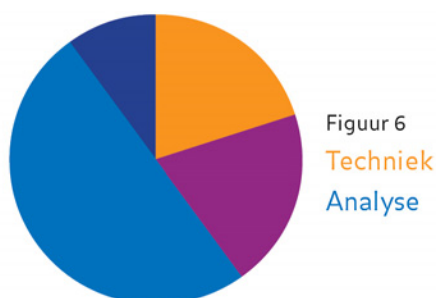
Het vak Engels, waarbij analyse van teksten sowieso een grote rol speelt, wordt gekozen als één van de vakken waar media-analyse geïntegreerd kan worden. Door het gebruik van de Mediawijsheidcirkel kan de wenselijke mediawijsheidsituatie van het vak Engels ook in kaart worden gebracht. Na inventarisatie wordt de volgende cirkel getekend.

De docent heeft nu een concreet handvat om zelf meer mediawijsheid in zijn/haar lessen te integreren, maar ook om er met andere collega's over te communiceren. In andere vakken kunnen de andere aspecten meer aan bod komen.

Een basisschool die niet of met weinig vakleerkrachten werkt, kan per jaargroep een sessie doen met de Mediawijsheidcirkel. Wat doet de groepsleerkracht nu? Wat zou ze meer willen doen? Stel een basisschool kiest ervoor om pas in groep 5 serieus met media-onderwijs te beginnen. Er wordt gekozen voor lessen in informatievaardigheden, zodat de kinderen goed leren zoeken en weten hoe ze met de gevonden informatie om kunnen gaan. Dit is een combinatie van Techniek en Analyse. De wenselijke Mediawijsheidcirkel voor groep 5 ziet er dan als volgt uit.

De school houdt de ideale verhoudingen van Figuur 1 natuurlijk wel in het oog, en besluit dat in de hogere groepen stapsgewijs meer aandacht komt voor creatieve mediaproductie (Creativiteit) en reflectie op het eigen mediagebruik (Reflectie). De wenselijke verhoudingen voor groepen 6, 7 en 8 worden uitgewerkt.

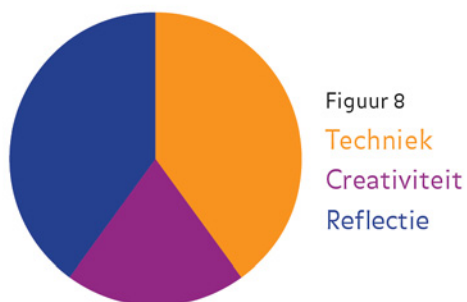
Niveau van de leraar: gewenste mediawijsheidcompetenties

Op het meest individuele niveau kan de Mediawijsheidcirkel gebruikt worden om de situatie van docenten in kaart te brengen. Iedere docent kan zijn eigen mediawijsheidcompetenties inventariseren: Welke kennis, houding en vaardigheden heeft de leraar nodig om in zijn/haar lessen concreet vorm te kunnen geven aan de nieuwe mediawijsheidsdoelen van de school (c.q. het vak, de jaargroep)? Hoe verhoudt de huidige situatie zich tot de wenselijke situatie?

Zowel in het primair als voortgezet onderwijs kunnen leraren zich oriënteren op de in dit handboek geformuleerde visie op mediawijsheid, en de concrete doelen voor schooljaar (po) of vakgebied (vo). Waar leraren in het voortgezet onderwijs zich nog kunnen concentreren op één van de

mediawijsheidsaspecten, hebben leerkrachten in het primair onderwijs een meer brede focus nodig, zij het dat zij minder de diepte in gaan.

Bijvoorbeeld: een groepsleerkracht van groep 6 brengt zijn eigen mediawijsheidcompetenties verhoudingsgewijs in kaart (Figuur 7), en legt dat naast de geformuleerde wenselijke situatie voor zijn groep 6 (weergegeven in Figuur 8):

Dan wordt meteen duidelijk dat juist het aspect Reflectie, waaraan volgens het nieuwe mediawijsheidsbeleid van de school voor het eerst aandacht zal worden besteed in groep 6, niet behoort tot de eigen competenties van de groepsdocent. Dat geeft een duidelijk inzicht in de benodigde ondersteuning of bijscholing.

Een docent maatschappijleer kan er zo achter komen dat hij eigenlijk niks weet van participatie via de nieuwe media (*social media*), terwijl dat duidelijk wel een nieuwe aanvulling is van zijn vakgebied. Hij heeft schroom om het zelf te gaan uitproberen omdat hij zich zwak voelt op Techniek. Hierdoor kan hij met de leerlingen niets doen op gebied van Creativiteit en Analyse. Deze docent krijgt vervolgens de tip van een collega om de online cursus '23 dingen voor het onderwijs' te volgen, waar hij zo enthousiast over is, dat hij er nog meer collega's toe weet over te halen.

Tip

Gebruik de Mediawijsheidcirkel als richtinggevend model, niet als concreet lesplan. Het is bedoeld om helderheid te krijgen bij het in kaart brengen en formuleren van het eigen mediawijsheidsbeleid, en werkt het best als het ingevuld wordt zonder precisie na te streven in termen van uren of andere

cijfers.

6. Integratie in het onderwijs

Na het formuleren van een eigen visie op mediawijsheid en het in kaart brengen van zowel de huidige situatie als de wenselijke situatie met betrekking tot mediawijsheid op school, is het tijd om na te denken over de concrete inpassing van mediawijsheid in het lesprogramma. Elke school kan hierbij dus haar eigen aandachtspunten kiezen, zoals we hebben laten zien in hoofdstuk 5. We laten hieronder drie verschillende manieren zijn waarop mediawijsheid kan worden ingepast in het onderwijs.

Drie opties:

1. mediawijsheid als apart vak;
2. mediawijsheid als onderdeel van burgerschapsvorming;
3. mediawijsheid als 'extra'.

Optie 1: mediawijsheid als apart vak

Noch de Raad voor Cultuur noch minister Plasterk hebben gepleit voor mediawijsheid als apart vak, maar het biedt natuurlijk wel de meeste mogelijkheden. Bovendien kunnen scholen zich ermee profileren.

Met een apart vak 'mediawijsheid' verdeeld over een aantal leerjaren, krijgen leerlingen les in onderwerpen als:

- het produceren van media (films, blogs, websites, clips, etc.)
- de geschiedenis van de media;
- de morele aspecten van (sociale) media;
- de eigenschappen van Web 2.0;
- burgerschapsvorming door middel van internet.

Als er voldoende aandacht is voor de sociale aspecten van het internet, heeft zo'n vak grote kans van slagen: het combineert het aanleren van belangrijke technische en creatieve vaardigheden met de dagelijks media-ervaring van leerlingen. Hierdoor worden leerlingen optimaal toegerust zelfstandig te participeren via nieuwe media.

De onderbouw van het voortgezet onderwijs lijkt de beste periode, omdat de betrokkenheid van de leerlingen daar het grootst zal zijn, maar de hogere klassen van het voortgezet onderwijs bieden meer mogelijkheden voor diepgang en reflectie. In het primair onderwijs kan gekozen worden voor het geven van mediawijsheid als een apart vak in een regelmatig terugkerende (vaste) periode, of themaweek.

Op dit moment is er nog weinig geschikt lesmateriaal voorhanden, en het aantal vakleerkrachten is nog gering. Maar we zien al wel veranderingen. Niet alleen studeren er steeds meer mediapedagogen af en komt er meer lesmateriaal beschikbaar, er zijn ook enkele voorhoedescholen die heel actief experimenteren met mediawijsheid als apart vak. Zo heeft de Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle het vak Moderne Media geïntroduceerd (zie meer hierover in deel 2). Nieuwe generaties docenten zullen steeds gemakkelijker les kunnen geven over mediawijsheid, gebruik makend van hun eigen ervaringen met media-participatie.

Optie 2: mediawijsheid als onderdeel van burgerschapsvorming

Bij mediawijsheid als onderdeel van burgerschapsvorming wordt er in zoveel mogelijk vakken aandacht aan dit onderwerp besteed. Voor scholen vergt dat wel een uitbreiding van de bestaande visie op burgerschapsvorming, en een andere manier van denken, maar het is minder verstrekkend dan het instellen van een apart vak.

Deze aanpak is geschikt voor zowel het primair als het voortgezet onderwijs. Alle docenten die meedoen, krijgen de opdracht om zich af te vragen hoe ze het onderwerp 'Mediawijsheid en burgerschapsvorming' willen opnemen in hun lesprogramma (zie hoofdstuk 3 voor de bijbehorende achtergrondinformatie).

De creatieve en analytische aspecten van mediawijsheid kunnen behandeld worden bij verschillende vakken, maar het is wel aan te raden om de reflectie op het eigen mediagebruik een aparte plek te geven. Levensbeschouwelijke lessen, projectweken of mentor-uren zijn hier heel geschikt voor.

Optie 3: Mediawijsheid als ad hoc aanvulling

De derde mogelijkheid is dat bepaalde mediawijsheidsthema's ad hoc worden toegevoegd worden aan het programma voor de mentor-uren, lessen Nederlands, maatschappijleer of ict/computervaardigheden. Individuele docenten maken hierin dan hun eigen keuze, afhankelijk van hun eigen interesse en de actualiteit.

Bij mentor-uren kan aandacht worden besteed aan online fatsoen, online seksualiteit, digitaal pesten en online vriendschap, bij computervaardigheden bijvoorbeeld aan social media, bij maatschappijleer aan privacy, vrijheid van meningsuiting en auteursrecht.

De keuze voor deze optie lijkt het gemakkelijkst, omdat deze in eerste instantie de minste verandering vereist. Toch zou het dan goed zijn als docenten bewust elkaars ervaringen delen en deze aanpak

van mediawijsheid op school voortdurend te evalueren aan de hand van de Mediawijsheidcirkel.

Een risico van deze optie is dat de aandacht voor de vier aspecten van mediawijsheid waarschijnlijk onevenwichtig verdeeld wordt. In de meeste gevallen zal de les neerkomen op het stimuleren van reflectie.

Een ander nadeel is dat de nadruk snel komt te liggen op negatieve aspecten en risico's van mediagebruik en mediagedrag.

7. Tips voor scholen

Invoeren van mediawijsheid op school is een proces. De ene school begint gewoon ergens en ziet wel waar het op uitkomt; de andere school kiest voor een gedegen langere voorbereiding. In beide gevallen kunnen de volgende adviezen helpen.

Tip 1: start een werkgroep

Om succesvol mediawijsheid in het curriculum te integreren, is het aan te raden een werkgroep Mediawijsheid in het leven te roepen. Deze werkgroep, bestaande uit verschillende docenten, (eventueel) leerlingen, en mensen uit de schoolleiding, werkt aan de vormgeving van mediawijsheid op de eigen school. De werkgroep kan ook de voortgang in de gaten houden, informatie en/of lesmateriaal verzamelen en media-evenementen op school organiseren (zoals een filmavond met door leerlingen gemaakte films). Voor scholen met een kleiner team is een werkgroep misschien niet goed mogelijk. In dat geval zouden een of twee leerkrachten de sturende taken op zich kunnen nemen.

Tip 2: ontwikkel een eigen leerlijn

Zorg dat er gestructureerd wordt nagedacht over de implementatie van mediawijsheid in het eigen onderwijs. Het ontwikkelen van een leerlijn is een goede manier om te zorgen dat er vakoverstijgend aandacht aan mediawijsheid besteed kan worden. Hier ligt een concrete taak voor de hierboven genoemde werkgroep.

De leerlijn moet antwoord geven op de volgende vragen:

- welke visie op mediawijsheid wil de school uitdragen?
- welke klassen moeten mediawijsheid krijgen?
- welke docenten gaan aandacht aan mediawijsheid besteden en in hoeverre is die aandacht expliciet of impliciet?
- moeten de docenten worden bijgeschoold, en zo ja hoe?
- hoeveel extra tijd en geld is er nodig om mediawijsheid te implementeren in het curriculum?

Er bestaan nog geen leerlijnen die integraal overgenomen kunnen worden. De SLO heeft echter wel een leerlijn 'burgerschapsvorming' ontwikkeld, die heel bruikbaar is als 'format'. Deze organisatie werkt overigens samen met het EYE Film Instituut Nederland (voorheen het Nederlands Instituut voor Filmeducatie), Digital Playground en Kunstgebouw (Mediafabriek ook aan een doorlopende leerlijn mediawijsheid, zie www.mediawijsheid.nl).

Tip 3: betrek de leerlingen erbij

De leerlingen maken al veel gebruik van media, en het is dan ook niet meer dan logisch dat zij bij de vormgeving van mediawijsheid een grote rol krijgen. Zoals gezegd kunnen er leerlingen opgenomen worden in de (eventuele) werkgroep, maar er zijn nog meer mogelijkheden.

De leerlingen, eventueel vanuit de leerlingenraad, zouden een eigen website kunnen opzetten, om onder begeleiding van docenten te experimenteren met de verschillende aspecten van mediawijsheid. Op zo'n website, die de vorm van een online schoolkrant zou kunnen aannemen, kunnen nieuwtjes, foto's, filmpjes, artikelen en interviews geplaatst worden. Er kan mogelijk ook online gediscussieerd worden over allerlei relevante onderwerpen, en leerlingen kunnen nieuwe ideeën aandragen. Op deze manier kan de school zien wat de leerlingen bezighoudt, en kunnen de leerlingen ervaring opdoen met produceren, publiceren en privacy. Het is een goede oefening in participatie – en mogelijk ook in democratie en identiteitsontwikkeling – en dus in burgerschapsvorming (zie hoofdstuk 3 voor een nadere toelichting op deze drie domeinen).

Een andere mogelijkheid is dat leerlingen een eigen kanaal op YouTube starten, onder de naam van de school, waarop allerlei filmpjes geplaatst kunnen worden. Bijvoorbeeld van toneelvoorstellingen, sportwedstrijden, exposities en andere schoolactiviteiten.

Tip 4: maak de docenten mediawijs

Een mediawijze school vereist mediawijze docenten. Er zijn verschillende manieren om hen bij te scholen, zodat ze zelf enigszins mediawijs zijn en impliciet en/of expliciet aandacht aan mediawijsheid kunnen besteden in hun lessen. Met de nadruk op 'enigszins', omdat docenten niet dezelfde dingen met media kunnen of willen doen als de leerlingen. Voor sommige docenten is het voldoende om het besef te hebben dat hun leerlingen er zo mee bezig zijn, zodat ze er zo nu en dan naar kunnen vragen.

Een van de mogelijkheden is dat een paar docenten die al voldoende kennis van zaken hebben, een of meer workshops geven aan het docentenkorps. Deze voortrekkers zijn sowieso een belangrijke groep, omdat die het lesgeven over media makkelijk zullen oppikken.

Een andere optie is het inhuren van een deskundige, die een aantal bijscholingspresentaties en workshops kan verzorgen aan het lerarenkorps (of een relevant deel daarvan). Het inhuren van externe deskundigen kost uiteraard meer geld, maar kan wel meer expertise in kortere tijd opleveren. Stichting Mijn Kind Online kan adviseren of verwijzen: informatie@mijnkindonline.nl.

Tip: voor docenten geeft stichting Mijn Kind Online samen met Beeld en Geluid elke maand een snelle cursus Mediawijsheid. In één middag uw kennis en vaardigheid op peil. Meer informatie:

www.beeldengeluid.nl/trainingen.

Tip 5: maak van de mediatheek een medialab

De mediatheek speelt een centrale rol bij mediawijsheid op school. Op dit moment kunnen de leerlingen in de mediatheek informatie vinden op internet en in boeken, kranten en tijdschriften. Ook krijgen ze er doorgaans les in verschillende computer- en zoekvaardigheden. In samenhang met de invoering van een nieuw mediawijsheidsbeleid op school, is het interessant om na te denken over de functie van de mediatheek. Het is namelijk ook goed mogelijk om de mediatheek uit te breiden met een ruimte waarin gewerkt kan worden aan meer mediavaardigheden.

Bijvoorbeeld: een simpel studiootje waarin gefilmd en gemonteerd kan worden, en/of een ruimte waarin foto's bewerkt kunnen worden. De mediatheek kan zo een bredere betekenis krijgen, namelijk als medialab voor de leerlingen, waar ze volop kunnen experimenteren met het produceren van media.

Tip 6: geef de mediathecaris de rol van mediacoach

De rol van mediathecaris is net zo sterk aan veranderingen onderhevig als de mediatheek, nu het internet een steeds grotere rol krijgt. De mediathecaris zou behalve ontsluiter en beheerder van informatie ook kunnen fungeren als begeleider of coach bij het verantwoord gebruik van media.

Mogelijke taken van zo'n mediacoach kunnen zijn:

- het begeleiden van projecten rondom het produceren van media;
- het geven van cursussen aan de leerlingen;
- het handhaven van de gedragsregels rondom internetgebruik (zie tip 7);
- een samenwerkingsverband opzetten met de docenten informatica (computervaardigheden) en handvaardigheid (creatief met media omgaan).

Waarschijnlijk vergt deze uitbreiding van het takenpakket wel enige bijscholing, en mogelijk ook extra ondersteuning, bijv. door een beroepscoach, een ICT-ambassadeur (Kennisnet) of een ervaren docent die grote affiniteit heeft met mediawijsheid.

Tip 7: stel gedragsregels op en zorg voor handhaving ervan

Het is verstandig om gedragsregels voor mediagebruik (met name internet en mobiele telefonie) in te voeren, en die consequent te handhaven. Voor zover dat al niet gebeurd is natuurlijk, want veel scholen hebben dat soort protocollen al.

Zo'n protocol is vaak een A4-tje met een regels als: "Ik mag niet MSN'en onder schooltijd", en "In de klas moet mijn mobiele telefoon uitstaan tenzij de leraar anders beslist". Ook kunnen er regels zijn die digitaal pesten tegengaan (aansluitend op een reeds bestaand pestprotocol), en regels voor het online contact tussen docenten en leerlingen. Sommige scholen hebben digitaal contact (per e-mail, Hyves of MSN) geheel verboden, omdat er al snel misverstanden kunnen ontstaan. Drie kruisjes (xxx) bij wijze van 'kusjes' zijn snel gezet... Aan de andere kant biedt online communicatie tussen docenten en leerlingen (en ouders) juist ook weer veel kansen. Geheel verbieden is dan ook niet wenselijk, een beleid bepalen en afspraken maken des te meer.

Het is aan te raden om aan het begin van elk schooljaar de regels weer even door te nemen met de leerlingen, en af te spreken dat iedereen er zich aan houdt. Ook is het aan te raden om de regels op te stellen in overleg met de leerlingen zelf. Daarmee maak je ze medeverantwoordelijk, wat de handhaving vereenvoudigt en de kans op naleving vergroot. Bovendien blijken leerlingen in de praktijk vaak strenger te zijn dan de docenten.

Tip 8: zoek nieuw lesmateriaal en breid bestaande lessen uit

Waarschijnlijk zal er nieuw lesmateriaal nodig zijn, vooral voor de morele kant van mediawijsheid, waarbij het persoonlijke internetgebruik van de leerlingen centraal staat, met thema's als digitaal pesten, online flirten en privacy. Op internet is al redelijk veel lesmateriaal te vinden; een goed startpunt is Medialessen.nl.

Vergeet echter niet dat het (daarnaast) ook mogelijk is om reeds bestaande lessen uit te breiden met aspecten van mediawijsheid. Zo verdient het aanbeveling om de bestaande seksuele voorlichting uit te breiden met informatie over webcam-seks. En bij een techniek- of handvaardigheidsles zou ook aandacht besteed kunnen worden aan het bewerken van foto's. Tijdens een project over vriendschap of verliefdheid kunnen de online ervaringen van kinderen betrokken worden: 'Zijn Hyves-vrienden allemaal vrienden?' 'Kun je verliefd worden op iemand die je nog nooit gezien hebt?'

Tip 9: communiceer met de ouders

Door mediawijsheid in het lesprogramma op te nemen, geeft de school een belangrijk signaal af aan de ouders: wij willen onze leerlingen ook op het gebied van media goed opleiden. Dat zal in goede aarde vallen, aangezien veel ouders moeite hebben met het mediagebruik van hun kinderen. Sommige ouders kiezen voor een repressieve visie op media-opvoeding: strenge regels en veel controle. Andere ouders benaderen het liberaler, en laten hun kinderen vrij in wat ze doen. Beide manieren hebben voor- en nadelen, de balans daartussen blijft echter heel moeilijk. Hoe dan ook, ouders kunnen er baat bij hebben als de school laat zien ook een steentje bij te willen dragen.

Aan te bevelen is om goed te communiceren over de manier waarop de school onderwijs in mediawijsheid aanpakt, zodat ouders in hun eigen media-opvoeding kunnen aansluiten bij wat hun kinderen al geleerd hebben. Ook de ouderraad is een belangrijke partij hierin.

Er kan bijvoorbeeld een ouderavond georganiseerd worden over het onderwerp ‘media-opvoeding’, waarbij de school vertelt wat er aan mediawijsheid gedaan wordt, en welke protocollen er gehanteerd worden. Om de avond extra aantrekkelijk te maken (en mogelijk meer ouders te lokken dan er normaal zouden komen) kunnen de leerlingen eigen mediaprojecten vertonen, waarna er gediscussieerd kan worden over een verantwoorde omgang met media.

Een andere mogelijkheid – die meer continuïteit biedt dan een ouderavond – is het opzetten van een mailinglist en/of het uitbreiden van de schoolwebsite, zodat de school kan vertellen wat er gaande is. Dan kan ook collectief nagedacht worden over online fatsoensregels, en grenzen die ouders thuis aan het mediagebruik van hun kinderen stellen.

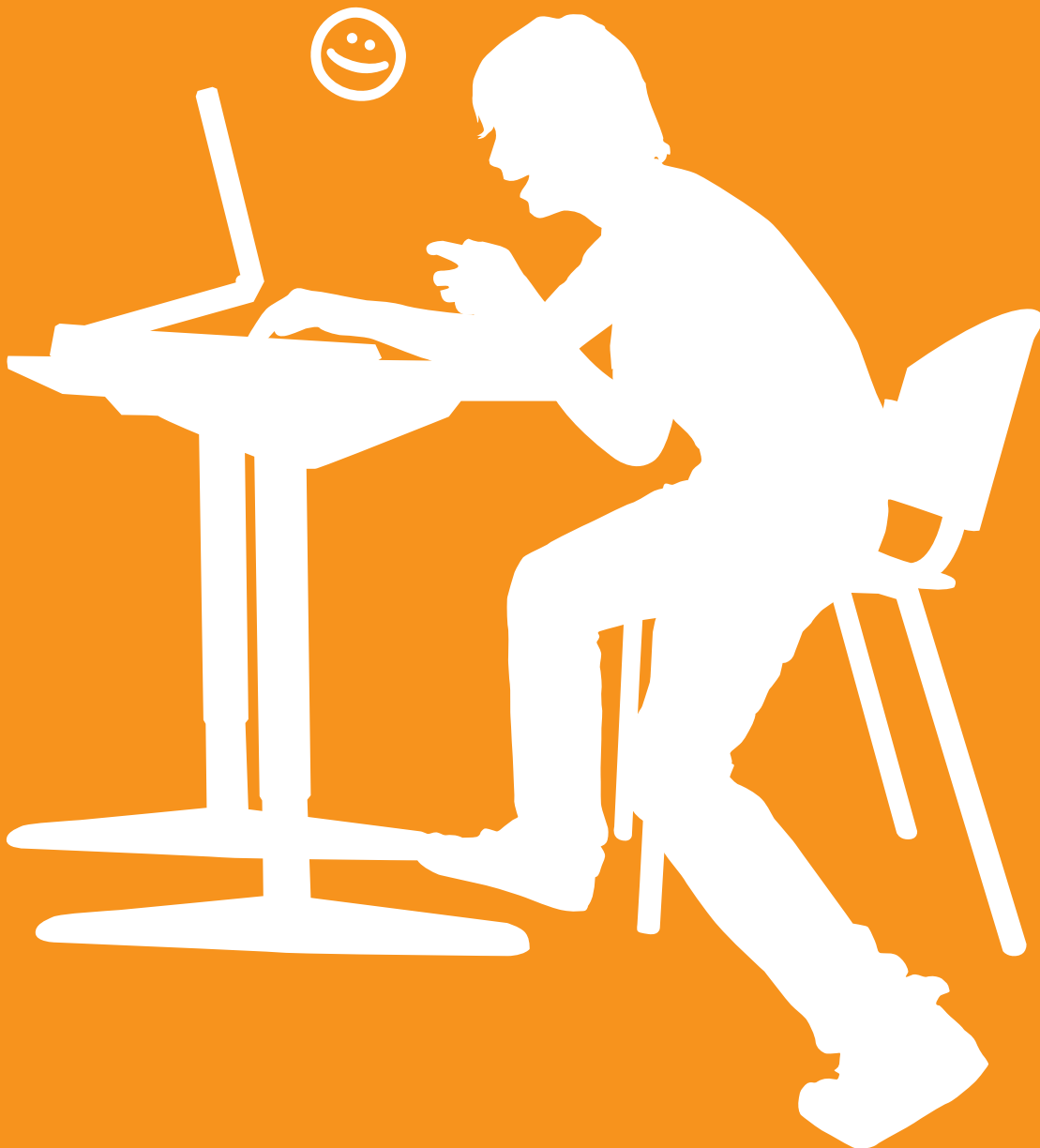
Tip 10: zorg dat ook de schoolwebsite ‘mediawijs’ is

De website van de school is een goede plek om aan de buitenwereld te laten zien dat de school mediawijsheid serieus neemt. Dat kan zowel op impliciete als op expliciete manieren. Impliciet kan de school laten zien mediawijs te zijn door de foto’s en filmpjes van leerlingen op een beveiligd deel van de website te zetten. Op die manier wordt de privacy van leerlingen veel beter gewaarborgd dan wanneer iedereen er toegang toe heeft. Expliciet kan de schoolwebsite informatie over verantwoord mediagebruik plaatsen, en uitleg geven over de mediaprotocollen die de school hanteert.

Ook kan de website dienen als digitale expositieruimte, waar zelf gemaakte foto’s of videoclips van de leerlingen getoond worden, wat een goede indruk geeft voor zowel ouders als geïnteresseerden. Voor zover die ruimte openbaar is, moeten er natuurlijk geen beelden gepubliceerd worden die de privacy van de leerlingen schenden. We tippen dan ook om de schoolwebsite eens te toetsen aan de [Richtsnoeren](#) publicatie van persoonsgegevens op internet van het College Bescherming Persoonsgegevens (2007).

DEEL 2 – PRAKTIJK MEDIALESSEN IN DE KLAS

Inleiding

In Deel 1 van dit *Handboek Mediawijsheid op School* hebben we een definitie gegeven van mediawijsheid voor gebruik in het onderwijs. Daarbij hebben we vier wezenlijke aspecten van mediawijsheid onderscheiden: Techniek, Creativiteit, Analyse en Reflectie. We zijn uitgegaan van de stelling dat mediawijsheid een essentieel onderdeel is van de burgerschapsvorming van leerlingen van vandaag.

Om mediawijsheid te kunnen introduceren in het onderwijs, hebben we in hoofdstuk 5 de 'Mediawijsheidcirkel' geïntroduceerd: een handig en simpel hulpmiddel om te onderzoeken wat de school wil met mediawijsheid en wat er nog moet gebeuren voordat de ideale situatie bereikt is. Met andere woorden: de Mediawijsheidcirkel helpt om een visie op mediawijsheid te ontwikkelen en die om te zetten naar de praktijk van het onderwijs.

In dit tweede deel zoomen we meer in op de praktijk in de klas, waarbij de leraar en zijn of haar eigen lespraktijk centraal staat. Welke kennis, houding en vaardigheden heeft een leraar nodig om leerlingen van alle niveaus *intensief te begeleiden bij het inzetten van media voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling, voor hun vorming tot democratisch burger in de 21^e eeuw?* Oftewel: hoe word je een goede leraar mediawijsheid?

In dit tweede deel willen we leraren uit zowel primair- als voortgezet onderwijs informeren en enthousiasmeren op het gebied van mediawijsheid. We laten zien dat elke leraar eigenlijk ook een leraar mediawijsheid zou moeten zijn, maar dat daar niet per se veel kennis en ervaring voor nodig is. Het gaat vooral om de juiste houding.

Het praktische gedeelte van dit Handboek is te zien als een spoedcursus mediawijsheid in de klas, voor leraren van zowel primair- als voortgezet onderwijs. Aan bod komt eerst de 'universele basishouding' van een leraar mediawijsheid (hoofdstuk 8) en daarna gaan we in op de benodigde mediawijsheidcompetenties (hoofdstuk 9). In de laatste hoofdstukken inventariseren we relevante mediawijsheidthema's, en geven we concrete lestips en handige bronnen, zodat leraren meteen aan de slag kunnen. We hebben ervoor gekozen om het thema 'Ik en de ander' het meest grondig uit te werken.

Tot slot hebben we een succesvol en inspirerend praktijkvoorbeeld toegevoegd: de Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle. Op deze school kunnen leerlingen een profiel 'Moderne Media' kiezen, waarin ze zich breed kunnen bekwamen in allerlei aspecten van mediawijsheid: filmen, fotograferen, montage, regie, productie, analyse van mediabronnen etc.

Voor het begrip van dit tweede deel over de praktijk is het niet noodzakelijk om het theoretische eerste deel te hebben gelezen, al is het wel handig om eerst hoofdstuk 5 door te nemen, waarin de Mediawijsheidcirkel wordt uitgelegd.

8. Houding en gedrag van de docent

Media zijn een onontkoombare factor binnen het onderwijs van de 21^e eeuw geworden, of de leraar dat leuk vindt of niet. Hij of zij moet zich er hoe dan ook toe verhouden, niet alleen qua leermiddelen (ICT-gebruik) en lesinhoud (meer mediawijsheid) maar ook wat betreft het intensieve mediagebruik van de leerlingen. (Op het inzetten van nieuwe mediatechnologie in het onderwijs gaan we hier verder niet in. Wie hierover meer wil weten, verwijzen we naar Kennisnet, o.a. de Vier in Balans Monitor, zie <http://over.kennisnet.nl/onderwijsinbeeld>.)

De toenemende aandacht voor media in het onderwijs, het nieuwe verschijnsel dat kinderen nu zelf ook mediamakers zijn en de opdracht aan het onderwijs om kinderen mediawijsheid bij te brengen als onderdeel van burgerschapsvorming, vragen van de huidige docenten een nieuwe houding. Sterker nog: we pleiten ervoor om mediawijsheid te gaan beschouwen als *essentieel onderdeel* van het leraarschap van de 21 eeuw. Niet alleen de ouders, maar ook leraren hebben de nieuwe taak gekregen om kinderen *intensief te begeleiden bij het inzetten van de media als instrumenten voor het eigen welzijn en de persoonlijke ontwikkeling*.

Iedere docent is leraar mediawijsheid

Dat betekent dat de hedendaagse leraar zich naast 'leraar Nederlands' of 'leerkracht groep 5', in het ideale geval ook '*leraar mediawijsheid*' voelt. Van een modern docent wordt verwacht dat hij niet alleen kan lesgeven met behulp van de media, maar ook dat hij leerlingen actief kan begeleiden bij het leren omgaan met media, zowel analytisch en reflectief als technisch en creatief (zie voor deze vier aspecten hoofdstuk 4). In het ideale geval leren kinderen op school niet alleen hoe je met bepaalde computerprogramma's moet werken, ze leren ook kritisch kijken naar nieuws en websites, ze leren hoe je een boodschap vertaalt in een filmpje, maar ook hoe je je privacy kunt beschermen, welke wettelijke grenzen je in acht moet nemen en hoe je respectvol omgaat met elkaar via sociale media.

Niet iedere docent kan alles. En gelukkig is dat ook helemaal niet nodig. Het gaat vooral om een mediawijze *houding*, zodat je als docent:

- open staat om alles te zien en horen wat kinderen doen met media,
- deze media-ervaringen van leerlingen ziet als een relevant gespreksonderwerp dat je op elk moment kunt aansnijden;
- bereid bent commentaar te geven op het mediagedrag van leerlingen, zonder je te laten beperken door je eigen vooroordelen over de rol van media;
- weet wat leerlingen moeten leren om mediawijs te zijn;
- lacunes kunt constateren in de kennis en vaardigheden van leerlingen;
- initiatieven kan nemen om die lacunes in te vullen op een manier die past binnen het eigen vak.

De ruimte die mediawijsheid zal innemen in de eigen klas zal uiteindelijk afhangen van de houding van de docent ten opzichte van media, maar ook van zijn of haar vakgebied, de leeftijd en het opleidingsniveau van de leerlingen, de vakgroep of het team waarin hij/zij opereert en het beleid van de school. Een leraar Nederlands hoeft weinig technische vaardigheden te bezitten, maar kan zijn analytische vaardigheden inzetten. Een leerkracht van groep 4 hoeft geen extra ervaring te hebben met analyse en reflectie, maar wel met basale computervaardigheden.

Lezen en schrijven met media

Het is dus niet noodzakelijk om in alle aspecten van mediawijsheid evenzeer gespecialiseerd te zijn, maar we ontkomen er niet meer aan dat iedere docent zich de houding aanmeet 'ik ben ook een leraar mediawijsheid'. Vergelijk het met 'geletterdheid' op allerlei niveaus. Zoals we willen dat kinderen op school leren lezen en schrijven, van het leren herkennen van de letters tot het schrijven van essays en het maken van vertalingen, zo willen we ook dat kinderen leren lezen en schrijven met media.

De universele basishouding van een docent

Een modern docent voelt zich dus naast vakleerkracht of groepsdocent óók docent mediawijsheid. Wat houdt dat in? We geven graag de tips aan u door die we bij een aantal mediawijsheid-experts uit het onderwijsveld verzamelden. We hebben ze geformuleerd in de ik-vorm om de lezer uit te nodigen de mediawijsheid-houding direct op zichzelf te betrekken.

Een tip vooraf: Maak onmiddellijk een aantekening tijdens het lezen van de volgende formuleringen en toelichtingen. Zegt het u iets? Is het te vaag? Vindt u het een open deur? Vindt u het te veel gevraagd? Wat mist u hier? Voelt u weerstand (waarom)? Op welke nieuwe ideeën komt u? Enzovoorts.

> Ik geef les over media vanuit een open, constructieve houding waarbij ik naast risico's zeker ook een positieve functie van media zie.

en:

> Ik beschouw media als instrumenten voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling.

Toelichting

Om kinderen te leren hoe ze media in kunnen zetten voor democratische en participatieve doeleinden, is het belangrijk dat een leraar zelf geen dubbelzinnige houding inneemt. Een open houding hebben is heel moeilijk, vooral voor pubers. Het is belangrijk dat een docent daarin het goede voorbeeld kan geven.

Voor veel volwassenen is het niet zo gemakkelijk om vooral positieve aspecten te benadrukken; er bestaan veel (voor)oordelen over het internet, zoals: ‘internet is gevaarlijk: je komt in contact met ongewenste vreemden, je verliest je privacy enz.’, ‘onderwijs kan zonder al die media: het is eeuwen goed gegaan zonder computers en internet’, ‘chatten/gamen enz. is loos tijdverdrijf’, ‘al die vrienden op Hyves slaat nergens op’, ‘games met geweld zijn slecht’, ‘mobiele telefoons zijn geldklopperij’ enz. We hebben allemaal onze eigen ervaringen en oordelen, maar die kunnen een gesprek met jonge mensen in de weg zitten, omdat kinderen dan snel het idee krijgen dat ze niet serieus genomen worden. Zoals we in deel 1 van dit Handboek al opmerkten, is een van de valkuilen bij kritische analyse van de media, dat de docent toch onbewust bezig is met het ontmaskeren van de negatieve invloeden van de media.

Probeer dus alert te zijn op het herkennen van uw eigen (voor)oordelen en terughoudend te zijn waar nodig. Nieuwe media zijn niet in zichzelf goed of slecht en in zekere mate geldt dat ook voor de vele (sociale media)-toepassingen. Het zijn platformen voor onze eigen ideeën, meningen en verhalen. Ze worden zowel ingezet om kwaad te doen als om goed te doen, en het levert veel meer op als je dat ook op die manier bespreekt in de klas. Het beste is als de leraar zich inzet om kinderen zelf te laten reflecteren op hoe ze de media ervaren en welke keuzes ze zelf willen maken rondom het gebruik ervan.

Kortom, een docent die zelf enthousiast is over de mogelijkheden van de (actieve) media, terwijl hij of zij zich ook bewust is van de gevaren ervan, zal gemakkelijker les kunnen geven over de media dan iemand die voornamelijk nadelen en gevaren ziet.

“Kies als docent niet de insteek: internet is gevaarlijk en ik ga mijn kinderen zoveel mogelijk informeren over die gevaren. Kies de positieve benadering: internet is een leuk en prachtig medium, maar kan ook gevaarlijk zijn. Prijs leerlingen over wat ze al weten en kunnen met het internet en het maken van filmpjes bijvoorbeeld, en probeer die kennis en ervaring te versterken en uit te breiden, waarbij je een stukje mediawijsheid probeert te integreren in dat proces.”

(Richard de Jong, Onderwijsadviseur ict-voorzieningen bij Edumaat. Zie ook:

www.rdejong.blogspot.com en www.edumaat.nl)

“Mediawijsheid gaat er niet om dat je kinderen vertelt wat ze allemaal fout doen. Mediawijsheid gaat om empowerment, niet alleen protectionisme.” (Jeroen Gerth, mediapedagoog. Zie ook:

www.jeroengerth.nl)

“Ontwikkel een open houding ten opzichte van de inzet van nieuwe media. Leerlingen krijgen toch al continu negatieve reacties op hun de interesse in nieuwe media en de vaardigheden die zij beheersen.” (Elle Peters, expert mediawijsheid in het speciaal (voortgezet) onderwijs. Zie

ook: www.deonderwijsspecialisten.nl)

> Ik probeer me in te leven in het perspectief van kinderen.

Toelichting

Bij alle vormen van media-opvoeding of media-educatie is het belangrijk om je in te leven in de positie van de leerlingen: voor hen zijn met name de nieuwe media alweer veel vanzelfsprekender dan voor de oudere generatie en hun leven ziet er daardoor fundamenteel anders uit dan het leven van kinderen tien jaar geleden. Het is onmogelijk en ook helemaal niet nodig om hetzelfde mediagedrag te gaan vertonen als leerlingen; het is voldoende om te beseffen dat hun leefwereld er heel anders uitziet dan tien jaar geleden -- laat staan dan die van u toen u jonger was -- en dat media daarin een grote rol spelen. Probeer je bijvoorbeeld eens voor te stellen dat het internet en mobiele telefoons er al je hele leven zijn, en dat je geen idee hebt hoe de wereld er daarvoor uitzag...

“Je inleven betekent voor mij ook een avondje Popstars kijken in plaats van je eigen programma’s, een eigen Hyves-profiel maken om te ervaren dat dat inhoudt, het spelen van een game waarover je hen hoort praten in de gangen, MSN-en enz. Probeer erachter te komen wat hun (sociale) online activiteiten zijn en zoek uit hoe dat precies werkt. Niet door erover te lezen maar door het te gaan doen. Het heeft me al zoveel leuke gesprekken opgeleverd en bovendien lukt het me beter om commentaar te geven op wat ze me vertellen. Zo leer je ze tussen neus en lippen door wat een goed wachtwoord is, en hoe je met je wachtwoorden en andere persoonlijke gegevens omgaat.” (Richard de Jong, Onderwijsadviseur ict-voorzieningen bij Edumaat. Zie ook: www.rdejong.blogspot.com, en www.edumaat.nl)

> Mijn commentaar is belangrijk, maar ik oordeel niet te snel

Toelichting

Deze tip hangt samen met de vorige twee: het ontwikkelen van een open houding en het inleven in het perspectief van kinderen. Het is een enorme uitdaging om je oordelen uit te stellen, zeker als leerlingen met een onschuldig gezicht over de meest vreemde online ervaringen vertellen, die rechtstreeks indruisen tegen alles wat jij zelf enigszins normaal of fatsoenlijk vindt.

Vooraf met zaken als seksualiteit, manipulatie en pesten komen kinderen tegenwoordig al jong in aanraking, en soms gaat het om behoorlijk heftige beelden, teksten of ervaringen. Als ze er al over vertellen, voelen kinderen zich vaak ongemakkelijk. Probeer daarom vooral actief te luisteren en niet te veel te laten merken als je geschokt bent. Kinderen die in de groep vertellen over heftige persoonlijke ervaringen, kun je na de les even apart nemen. Door je eigen oordeel niet te snel te ventileren, krijgen kinderen meer ruimte om zelf hun houding ten opzichte van allerlei ‘media-dilemma’s’ te bepalen. Vaak komt hun eigen oordeelsvorming ook pas goed op gang als ze er (voor het eerst!) over vertellen. Ook als je alleen luistert, heeft dat een belangrijke functie voor een kind.

> Ik beseft dat kennis verwerven begint bij het stellen van goede vragen

Toelichting

Vooraf bij het reflectieve aspect van mediawijsheid, maar ook bij analyse, gaat het voornamelijk om het stellen van vragen waardoor leerlingen zich bewust worden van de werking en invloed van media op henzelf. Kennis over media is ook belangrijk, maar het begint bij zelf leren nadenken en ervaren wat goed voelt en waarom.

Maar om wat voor vragen gaat het dan? De kunst is om 'domme', open vragen te stellen, die de leerling uitnodigen om zelf uitleg te geven, waardoor ze moeten nadenken over hun eigen mediagebruik:

- Hoe werkt Hyves eigenlijk, wat is er leuk aan?
- Hoe verdienen sociale media zoals Hyves en Twitter geld?
- Zijn vrienden op Hyves nou echte vrienden of is er verschil met 'gewone' vrienden?
- Kun je eigenlijk ook verliefd worden op iemand als je alleen maar met elkaar chat via MSN?
- Waarom schelden mensen veel makkelijker op elkaar via internet?
- Waarom vinden mensen horrorfilms of games met geweld eigenlijk leuk?
- Is 'de waarheid' nog belangrijk als alle informatie digitaal bewerkt kan worden?
- Hoe word jij beïnvloed door beelden van perfecte schoonheid in reclames? Die perfecte schoonheden in reclames?

Uiteraard hoort het stellen van goede, uitnodigende vragen ook dat je goed luistert en veel de bal doorspeelt naar andere leerlingen: wat vind jij daarvan? Hoe ervaar jij dat? Leg eens uit? Vertel eens verder? Hoe heb je dat gedaan? Kun je daar wat meer over vertellen? Hoe voelde je je toen je dat deed? Wie heeft ook zoiets meegemaakt? Hoe zou leerling X het beste hiermee om kunnen gaan?

> Ik stel de persoonlijke ervaring van de leerlingen centraal

Toelichting

Om te leren reflecteren op mediaproducties en de effecten ervan, is het belangrijk dat kinderen uitgedaagd worden om te praten over hun persoonlijke ervaringen, juist die ervaringen waarvan ze denken dat die te vanzelfsprekend zijn om over na te denken. Die vele media-ervaringen worden nog niet vaak -- ook thuis niet -- meegenomen in het dagelijkse gesprek, terwijl deze 'virtuele' ervaringen voor kinderen juist heel werkelijk zijn en vaak ook ingrijpend.

Op ouderavonden doen we ouders de suggestie om thuis 'gewoon' eens te vragen: **'Hoe was het op internet vandaag, nog iets leuks meegemaakt?'** Het is niet een vraag die kinderen thuis of op school vaak horen. Toch zou dat net zo gewoon kunnen zijn als het stellen van vragen als 'Hoe gaat het thuis? Hoe was het op school? Waarom is je sporttas zo vies, is er iets gebeurd? Wat hebben

jullie op de club gedaan? Fijn gevoetbald? Vertel eens naar welke film jullie zijn geweest gisteren?' Zoals je vraagt naar de boeken die kinderen lezen, zo zou je ook kunnen vragen naar de games die ze spelen.

Opvoeders (ouders en leerkrachten) die onze suggestie oppakken, vertellen dat het heel goed werkt. De gesprekken veranderen: er wordt niet alleen over nieuwe media gepraat naar aanleiding van problemen, maar ook naar aanleiding van leuke ervaringen en nieuwe mogelijkheden. En als dat eenmaal gebruikelijk is, komen ze sneller uit zichzelf naar hun opvoeders toe als er problemen zijn.

“Organiseer klassengesprekken waarbij mediagebruik centraal staat. Laat daarbij alleen de leerlingen aan het woord. Wees gespreksleider, of stel iemand uit de groep aan als gespreksleider. Laat leerlingen daarna een gespreksverslag maken met conclusies en tips, en kom pas bij de bespreking van dat verslag zelf nog met tips en handreikingen, voor zover die niet al gegeven door de groep zelf.” (Elle Peters, expert mediawijsheid in het speciaal (voortgezet) onderwijs. Zie ook: www.deonderwijsspecialisten.nl)

> Ik zorg voor een veilige sfeer in de klas

Toelichting

Gesprekken over persoonlijke media-ervaringen kunnen alleen slagen in een klas met een veilige sfeer. Het creëren daarvan is dus een belangrijke taak voor docenten die aandacht willen besteden aan het sociale mediagebruik van leerlingen. Tieners zijn het niet gewend om te praten over persoonlijke internetervaringen; jongere kinderen al veel meer: uit ons onderzoek *Ouders over het internet en hun kind* (Nikken 2009) blijkt dat ouders met heel jonge kinderen al veel meer dan tien jaar geleden alle nieuwe media samen met hun kinderen verkennen, en er vaker samen over praten. Oudere kinderen en tieners zijn ook sneller bang dat volwassenen hun gedrag afkeuren en hen de toegang tot internet ontzeggen, bijvoorbeeld.

Afspraken maken aan het begin van de les

Spreek de volgende dingen af met de klas:

- Niemand lacht een ander uit (lachen mag natuurlijk wel), niemand wordt gekwetst;
- Je mag zelf bepalen of je iets persoonlijks vertelt of niet; alleen luisteren mag ook;
- Alle persoonlijke dingen die besproken worden, blijven in de groep (niet roddelen).

Tip

Schrijf een email-adres op het bord waarop leerlingen u kunnen bereiken als ze naderhand nog iets aan de orde willen stellen buiten de groep om.

9. Kennis en ervaring van de docent

Na de benodigde *houding* tegenover media willen we de nodige *kennis en ervaring* aan de orde stellen. Welke kennis en vaardigheden zijn nodig om binnen het eigen vakgebied of de eigen groep meer aandacht aan mediawijsheid te besteden? Hieronder volgt een aantal suggesties.

> Geef een nieuwe invulling aan je eigen leraarschap

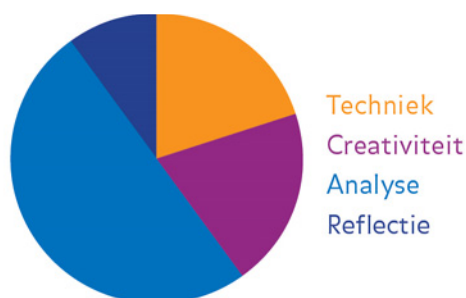
In het ideale geval kan gewerkt worden vanuit een schoolbrede visie op mediawijsheid. Dan kan een leerlijn mediawijsheid worden uitgestippeld, die zijn weerslag heeft in alle relevante vakken. Elk vak zou dan aan bepaalde mediawijsheid-eisen moeten voldoen, die ook geformuleerd kunnen worden als benodigde competenties voor leraren. Als leraar kun je op basis daarvan de nieuwe invulling van je vakgebied bestuderen, en nagaan welke kennis en ervaring je al hebt en welke je nog moet aanvullen.

Een voorbeeld

Bij maatschappijleer op een middelbare school zit het wel goed met het aspect Analyse (zie hoofdstuk 4): leerlingen analyseren regelmatig kranten, nieuwsartikelen en nieuws in het algemeen. Ook worden kinderen aangemoedigd om met digitale leermiddelen werkstukken en presentaties te maken (het aspect Techniek). Op basis van de wens om alle aspecten van mediawijsheid een meer integrale plek te geven binnen maatschappijleer, wordt besloten om bij analyse ook de online media te betrekken (bijv. burgerjournalistiek, of het analyseren van verschillende meningen op de weblogs van politici).

Het technische aspect wordt uitgebreid door de kinderen ook reportages te laten publiceren op het schoolweblog en ze te laten oefenen in het maken van nieuwsitems in de vorm van korte video's. Daardoor komt ook het aspect Creativiteit meer aan bod: het vervaardigen en publiceren van weblogs en filmpjes bevat zowel kunstzinnige elementen (grafische vormgeving) als participatieve (interactie met publiek). Reflectie krijgt een minder grote rol dan de andere aspecten, maar komt wel aan bod door de media-opdrachten structureel te gaan evalueren met de leerlingen: welke reacties kwamen er op de reportages? Welke persoonlijke keuzes werden gemaakt bij het online publiceren?

De docenten in de vakgroep maatschappijleer besluiten dat de gewenste verdeling van de vier aspecten voor hun vak er als volgt uitziet: Techniek 20%, Creativiteit 20%, Analyse 50%, Reflectie 10%. In de vorm van een Mediawijsheidcirkel ziet dat er dus als volgt uit (zie hoofdstuk 5).

Op het moment dat de gewenste situatie bepaald is, kan nagedacht worden over hoe je die kunt bereiken. De eerste vraag is dan: welke mediawijsheidcompetenties hebben de individuele maatschappijleraren uit ons voorbeeld nodig om werk te kunnen maken van de nieuwe doelen?

Wij stellen ons voor dat bij deze nieuwe visie op maatschappijleer onder andere de volgende mediawijsheidcompetenties van belang zijn.

Een leraar maatschappijleer:

- bezit grondige kennis over de werking en toepassing van de sociale media, als integraal onderdeel van de gemedialiseerde samenleving (Analyse);
- bezit grondige kennis over de werking en invloed van burgerjournalistiek via de sociale media (Analyse);
- bezit basale kennis en vaardigheden met betrekking tot het opzetten en inrichten van een weblog (Techniek);
- bezit basale kennis en vaardigheden met betrekking tot het produceren en online publiceren van een reportage en een interview (Techniek);
- kan feedback geven op de esthetische aspecten van de mediaproducties van leerlingen (Creativiteit);
- kan media inzetten als instrumenten voor democratisch en participatief gedrag (Creativiteit);
- kan het thema 'privacy' behandelen bij de online publicatie van mediaproducties van leerlingen (Reflectie).

Als de docent op deze manier inzicht krijgt in de benodigde mediawijsheidcompetenties voor de nieuwe invulling van zijn vak, dan kan hij zelf nagaan in hoeverre de eigen mediawijsheidcompetenties voldoende zijn ontwikkeld om leerlingen op deze manier mediawijzer te maken. Hij kan een Mediawijsheidcirkel maken van de eigen kennis en vaardigheden, om die te vergelijken met de gewenste situatie voor het vak maatschappijleer. Daar zou dan bijvoorbeeld kunnen uitkomen dat de docent kennis mist over de werking van de sociale media. Als elke vakdocent dit doet, kan nagegaan worden hoe de mediawijsheidcompetenties binnen de vakgroep verdeeld zijn. In overleg zal besloten moeten worden hoe die kennis wordt aangevuld, bijvoorbeeld met een externe cursus, door kennisdeling tussen de docenten in de vakgroep onderling, of zelfstandig met behulp van relevante websites en publicaties.

Op deze manier kan elke leraar, in elk vakgebied, op elke school, in samenwerking met collega's en bestuur en eventuele externe experts, nieuwe media-elementen aan zijn of haar lessen toevoegen. Ook als de school zelf nog niet zoveel bezig is met mediawijsheid, kun je als docent proberen je eigen lesinhoud aan te vullen met mediagerelateerde onderwerpen: gebruik de Mediawijsheidcirkel voor het maken van keuzes.

“Een school moet wel investeren in de invoering van mediawijsheid. Wij hebben de docenten die ook medialessen geven, een aantal uren vrijgemaakt voor bijscholing. Zelf besteed ik – ik ben docent Nederlands – als coördinator zelfs het grootste gedeelte van mijn tijd aan het nieuwe keuzevak Moderne Media.” (Wim Hilberdink, coördinator Nieuwe Media-profiel op de Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle)

Waarschuwing: schat leerlingen niet te hoog in

Veel docenten hebben het idee dat ze leerlingen nooit meer zouden kunnen inhalen als het gaat om alle nieuwe media-toepassingen. Onderzoek geeft echter aan dat de meeste leerlingen, ook in het voortgezet onderwijs toch maar zeer beperkt gebruik maken van alle mogelijkheden. Er is maar een kleine groep (zo'n 9%) die zelfstandig op een actieve, creatieve manier aan de slag gaat. En dan nog: ook zij kunnen van de kritische, analytische houding van volwassenen nog veel leren. Zie voor meer informatie over de grote diversiteit in het mediagebruik van jongeren: [Kennisnet Onderzoeksreeks Jongeren en interactieve media](#).

> Ontwikkel een gezamenlijk beleid voor online contact tussen docenten en leerlingen

We hebben het al eerder gezegd: voorzichtigheid is geboden bij online contact tussen docenten en leerlingen. Probeer altijd je professionele grenzen in het oog te houden. Als privépersoon kunt je beter helemaal geen vrienden worden met leerlingen via Hyves of MSN. Het contact wordt namelijk heel snel persoonlijk, en daardoor mogelijk te intiem. Het is het beste de school algemeen beleid ontwikkelt hiervoor. Sommige scholen spreken af dat het online contact tussen docenten en leerlingen alleen via schoolmail mag gaan of een groeps-Hyve voor de hele klas.

“Verdiep jezelf in het fenomeen sociale netwerken, kijk hoe het werkt, maar ga nooit in op uitnodigingen om toegevoegd te worden als vriend(in). Scheid dit echt: het voorkomt veel problemen en het scheelt je een hoop tijd en gezeur. Bekijk wel profielen van leerlingen en laat merken dat je dat doet. Het is goed als ze merken dat ze gezien worden.” (Harry Spoelstra, leerkracht basisonderwijs en bovenscholings adviseur Ict en School. Zie ook: www.ictenschool.nl)

> Gebruik de kennis van de kinderen

Vraag je leerlingen wat zij op internet doen en hoe dat in zijn werk gaat. Door op de hoogte te zijn van het mediagebruik van leerlingen, ben je als docent zelf al een stuk mediawijzer. Een leuke manier om erachter te komen wat je leerlingen op internet doen, is ze er een korte presentatie over te laten maken, bijvoorbeeld met de volgende vragen.

- Wat doe jij op internet? (favoriete websites, filmpjes, enz.)
- Wat is jouw online imago? (Google je eigen naam, en probeer zoveel mogelijk informatie van en

over jezelf te vinden. Komt je online imago overeen met hoe je jezelf wilt presenteren? Kinderen kunnen dat ook van elkaar doen.)

Kinderen leren op deze manier ook weer nieuwe websites en leuke filmpjes van elkaar, en de presentaties bieden vanzelf stof voor boeiende gesprekken.

“Je moet zeker fouten durven maken en de kennis van de kinderen gebruiken om jezelf te updaten.” (Sanne Kuyt, basisschooldocent en adviseur mediawijsheid in het basisonderwijs. Zie ook: www.mediagenius.nl)

“Het is leuk om je als leerkracht ‘onwetend’ op te stellen. Zeg gerust tegen je leerlingen dat je denkt dat zij over media-onderwerp X meer weten dan jij. Kunnen zij jou misschien over X wat uitleggen of laten zien? Ik heb het trucje vaak toegepast: er zijn altijd enthousiaste leerlingen die de meester wel even willen vertellen hoe de vork in de steel zit. Dit leidt altijd tot een leuk onderwijs-leergesprek waaraan de hele groep meedoet. Als docent stel je in het begin (quasi) domme vragen, zodat zij honderuit vertellen en jij erachter komt wat ze nu eigenlijk weten en vooral ook niet weten over onderwerp X. Ook al heb je inderdaad minder weet van onderwerp X, als docent kun je in zo’n gesprek met behulp van je algemene kennis en ontwikkeling als volwassene kritischer vragen gaan stellen, die hen dwingen om toch iets anders te kijken naar X dan ze tot dan toe gewend waren.” (Richard de Jong, Onderwijsadviseur ict-voorzieningen bij Edumaat. Zie ook: www.rdejong.blogspot.com en www.edumaat.nl)

> Leer de sociale media kennen en word een ‘leraar 2.0’

Het sociale web (ook wel web 2.0 genoemd) wordt al intensief gebruikt door kinderen en jongeren. Het biedt oneindig veel mogelijkheden tot creatieve en inspirerende medialessen, die alle aspecten van mediawijsheid beslaan. Ironisch genoeg is juist het web 2.0 een blinde vlek voor veel leraren, schooldirecties en onderwijmakers, die er óf helemaal geen ervaring mee hebben, of wel ervaren gebruikers zijn maar nog niet de enorme potentie voor het onderwijs ervan zien.

Het verwerven van kennis over en ervaring met deze nieuwe sociale-mediatoeepassingen, zien we als een van de belangrijkste uitdagingen binnen het mediawijsheidsonderwijs. Het gaat immers om een vorm van communicatie die weliswaar nieuw is, maar geen overwaaiende hype. Op het internet wordt dan ook regelmatig gesproken over ‘leraar 2.0’: een leraar die zich niet alleen verdiept in de werking van sociale media, maar ze ook op relevante wijze kan inzetten tijdens de les.

Hieronder geven wij een aantal tips voor wie zich als leraar wil bijscholen in sociale media.

Tip 1: volg de online cursus ‘23 onderwijsdingen’ op www.23onderwijsdingen.nl

Voor iedereen die sociale media beter wil begrijpen en wil onderzoeken hoe je die in kunt zetten in het onderwijs, is dit een onmisbare website. In eenvoudige stappen (‘dingen’) maakt de gebruiker kennis

met allerlei handige web 2.0-*tools* voor gebruik in de klas, inclusief allerlei online achtergrondinformatie. Het kost wat tijd, maar het is op dit moment wel de beste en meest gestructureerde manier die we kennen om je om te scholen tot leraar 2.0.

Tip 2: experimenteer zelf eens met sociale media

Wie niet wil beginnen aan 23 onderwijsdingen, kan ook hier en daar zelf wat experimenteren met sociale media. Begin dan bij de sites waar je leerlingen mee werken. Maak een Hyves-account aan (op een andere naam), bekijk vriendensites als Sugababes.nl, lees daar eens op het forum mee, surf naar Partypeeps.com, neem een account op Habbo Hotel (www.habbo.nl), goSupermodel (www.goSupermodel.nl) of andere plekken waar kinderen met elkaar hangen in een virtuele wereld. Een avondje rondhangen op Hyves en YouTube en daar zoektermen invoeren zoals 'pesten', namen van docenten of de naam van je school, levert al heel wat nieuwe kennis op. Op die manier zie je snel wat er mis kan gaan met online privacy, geld uitgeven en omgangsvormen. Maar je begrijpt misschien ook meer van de aantrekkingskracht van al die media-toepassingen voor kinderen.

“Schrik niet meteen van alles wat je ziet op Hyves en YouTube over je school, of over collega’s. Het is inmiddels normaal dat leerlingen hun klachten uiten via internet. Maar ze uiten zich vaak niet zo handig. Het is het beste om de dialoog aan te gaan over wat ze in het openbaar allemaal zeggen. Wat willen ze ermee bereiken? Zou dat ook anders kunnen? Zoek in ieder geval geen technologische oplossingen voor zo’n pedagogisch vraagstuk. Het afsluiten van websites helpt niet.” (Wilfred Rubens, expert TE-learning (TE = Technology Enhanced), senior beleidsmedewerker Gilde Opleidingen (mbo). Zie ook: www.wilfredrubens.com)

Tip 3: vind en categoriseer online lesmateriaal met behulp van web 2.0-toepassingen

Sinds een paar jaar zijn er op internet vele nieuwe mogelijkheden ontstaan voor het verzamelen, categoriseren en delen van informatie. Zo kun je je eigen kanaal maken op YouTube, waar je alle filmpjes bewaart die in de klas bruikbaar zijn, zelfs gesorteerd in aparte *playlists*. Als je dan een filmpje nodig hebt voor een les, hoef je slechts je account te openen om al die filmpjes in één oogopslag te kunnen vinden.

Een andere handige toepassing is Delicious (www.delicious.com). Hier kun je alle interessante weblinks bewaren, categoriseren met behulp van trefwoorden (*tags*) die je er zelf aanhangt. Je kunt die verzameling via internet eenvoudig overal weer opvragen, én je kunt het delen met anderen. Zo kun je ook gebruik maken van het werk dat andere docenten al gedaan hebben voor hetzelfde onderwerp. Dit wordt *social bookmarking* genoemd.

Tip 4: volg de bronnen

Wilfred Rubens houdt een verzameling bij op Delicious met allerlei bronnen over mediawijsheid, informatievaardigheden en digitale geletterdheid. Zie: delicious.com/wrubens/digitale_geletterdheid.

> Verdiep je in een aantal weblogs over media en onderwijs.

Docenten die aan de gang willen met mediawijsheid, en sociale media in hun lessen willen betrekken, raden we aan om een aantal weblogs te volgen. Weblogs zijn sites rondom een bepaald onderwerp, waar op regelmatige basis nieuwe berichten 'gepost' worden (zie 23 onderwijsdingen, waar dit het eerste 'ding' is besproken wordt). Mensen die bloggen over nieuwe media en het onderwijs, worden ook *edu-bloggers* genoemd.

Door deze edu-bloggers te volgen, blijf je goed op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van kinderen, nieuwe media en onderwijs. Tegelijkertijd staat in de archieven van deze weblogs zóveel informatie, dat iemand zich snel kan inlezen. Weblogs leveren vaak inspiratie en actuele thema's voor leuke medialessen. Er zijn ook heel wat docenten met een weblog, die interessante praktijkverhalen plaatsen.

We tippen de volgende weblogs die in het kader van mediawijsheid op school handig zijn om te volgen. Met behulp van een RSS-reader (zie: syndicatie.kennisnet.nl/watisrss) kun je je eenvoudig abonneren op deze weblogs, en ze vervolgens zo nu en dan lezen. Via deze plekken komt u weer op andere interessante weblogs.

Interessante weblogs

www.denieuwereporter.nl – De Nieuwe Reporter is een onafhankelijk groepsweblog over journalistiek, technologie, nieuwe media en de publieke sfeer. De nadruk ligt op discussies over en onderzoek naar de invloed van nieuwe media en bredere sociaal-culturele ontwikkelingen op de journalistiek. Maar ook bredere ontwikkelingen op het gebied van media, samenleving en publieke sfeer komen aan bod.

ict-en-onderwijs.blogspot.com – Weblog van Margreet van den Berg, zelfstandig adviseur ict en onderwijs, met speciale kennis van educatieve games en het gebruik van games in het onderwijs.

ictoblog.nl – Weblog van Pierre Gorissen. Gorissen is senior consultant ICT en Onderwijs bij Fontys Hogescholen.

www.wilfredrubens.com – Weblog van Wilfred Rubens over *technology enhanced learning* (voorheen e-learning).

onderwijsvooruitzicht.blogspot.com – Weblog van John van Dongen, senior consultant IT en onderwijs bij KPC Group.

www.gerarddummer.nl/blog – Weblog van Gerard Dümmer, opleidingsdocent aan de lerarenopleiding Hogeschool Domstad met speciale taak ICT en onderwijs. Blogt over ICT in het onderwijs, wewel op de lerarenopleiding als op de basisschool.

speciaalonderwijs.wordpress.com – Groepsweblog van de webredactie van Kennisnet Speciaal Onderwijs, over het gebruik van ict in het speciaal onderwijs.

netwijs.blogspot.com – Netwijs edublog is een groepsweblog van de trainers van Station to Station.

onderwijs21.wordpress.com – Onderwijs in de 21^e eeuw. Groepsweblog opgezet door Menno van Hasselt en Dieter Möckelmann, adviseurs ict en onderwijs.

mijnkindonline.web-log.nl – Dagelijks nieuws en observaties van stichting Mijn Kind Online over het online gedrag van kinderen en jongeren.

10. Didactische tips

In dit hoofdstuk geven we een aantal didactische tips voor het geven van medialessen.

> Laat de leerlingen veel discussiëren

Door haar enorme complexiteit laten de werking en invloed van de media laat zich niet zo makkelijk verklaren, en kan daarom het beste behandeld worden via discussies. Probeer kinderen bijvoorbeeld aan de hand van stellingen in groepjes te laten discussiëren. Als docent faciliteer je de discussie door de grenzen te bewaken, verder door te vragen, en meningen met elkaar te confronteren. Het is aan te raden om bij elke les over media ook een aantal discussiestellingen voor te bereiden. Dat is niet zo moeilijk, omdat je bij elk media-onderwerp totaal tegenovergestelde meningen kunt formuleren. Daardoor worden leerlingen geprikkeld om zelf na te denken.

> Laat de leerlingen spelen en experimenteren met media

Het doel is om leerlingen te stimuleren media in te zetten als gereedschap voor zelfexpressie en burgerschap. Hiervoor is het noodzakelijk dat ze volop (onder begeleiding) de ruimte krijgen om te spelen en fouten te maken. Door het geven van gerichte mediaproductie-opdrachten, met ruime mogelijkheden voor eigen creativiteit, komen ze tot verrassende resultaten. Voor voorbeelden van dit soort opdrachten zie hoofdstuk 11.

> Laat de leerlingen presentaties voorbereiden

Op verschillende manieren kunnen leerlingen presentaties maken over hun eigen mediagebruik en hun media-ervaringen. Vaak vinden ze het leuk om te doen en luisteren ze goed naar elkaar tijdens de presentaties. De docent wijst op interessante inzichten en stelt de hierboven genoemde 'domme vragen' om hen te stimuleren tot nog diepere zelfreflectie. De leerlingen kunnen op deze manier met elkaar in dialoog gaan over hun persoonlijke media-ervaringen. Voor docenten is deze werkvorm laagdrempelig: eigen kennis in het onderwerp is niet per se nodig, want de leerlingen reiken voldoende aan. De docent kan met z'n eigen didactische vaardigheden het gesprek sturen en de discussie verdiepen.

Ook als het gaat om het kritisch analyseren van digitale informatie, beeld en geluid, werkt het goed om kinderen eerst iets te laten voorbereiden, het te laten presenteren en er daarna over in gesprek te gaan. Al was het alleen maar om leerlingen bewust te maken van de moeite die het kost om iets goeds te maken.

> Ga samen een game maken

Voor verschillende leeftijdsgroepen is inmiddels materiaal beschikbaar waarmee kinderen zelf aan de slag kunnen om een game te maken. De meeste kinderen, ook kinderen op het speciaal voortgezet onderwijs komen tot goede resultaten en vinden het leuk om te doen. Met het gratis programma [Gamemaker](#) kun je zelf aan de slag. Ondersteuning is te vinden in boeken en sinds kort ook door het volgen van een korte cursus via Gamescool (www.gamescool.nl). Lesmateriaal voor in de klas is inbegrepen.

> Laat de leerlingen filmpjes maken

Een zeer leerzame mediaproductie-opdracht is het zelf maken van filmpjes over media: daarbij komen bijna alle aspecten van mediawijsheid aan bod: techniek, kritische analyse van media, het creatief produceren van media, persoonlijke reflectie op mediagebruik en media-productie. Het maken van een filmpje is een hele goede werkvorm om kinderen mediawijs te maken.

Een ander voordeel is dat kinderen het heel leuk vinden om een filmpje te maken en daardoor ook een sterkere verbinding met het onderwerp zullen hebben. De techniek speelt een belangrijke rol, aangezien er zowel opname-apparatuur als bewerkingsprogramma's nodig zijn. Het hoeft echter niet heel ingewikkeld te zijn: eventueel kunnen ook de mobiele telefooncamera's van de leerlingen zelf gebruikt worden. Het monteren kan eenvoudig met simpele gratis montage-software.

Tip

In het onderwijs is het gebruik van de eenvoudige en betaalbare mini videocamera *Flip* zeer populair. Hij werkt eenvoudig, kan in veel situaties met slecht licht toch goed beeld opnemen, heeft een redelijk goede ingebouwde microfoon en is kinderlijk eenvoudig te bedienen.

Het grootste nadeel van het zelf maken van een filmpje, is dat het vaak veel tijd kost. Er zijn dan ook veel verschillende stappen: het schrijven van een script, het oefenen voor de scènes, daarna het opnemen en dan het monteren, wat vaak nog het langst duurt. Het is dus belangrijk dat de kinderen er wel genoeg tijd voor krijgen en op weg geholpen worden, vooral als ze jong zijn.

Tips voor het geven van een goede opdracht

- Zorg dat in elk groepje leerlingen zitten die filmmateriaal (enigszins) kunnen bewerken.
- Geef de kinderen van tevoren een paar overzichtelijke criteria waaraan de filmpjes moeten voldoen. Bijvoorbeeld:
 - Inhoud: probeer het onderwerp van verschillende kanten te benaderen.
 - Discussie: verwerk minimaal één stelling waarover gediscussieerd kan worden in de klas.
 - Creativiteit: zorg voor een eigen, creatieve inbreng.

- Persoonlijke verbinding: probeer je onderwerp te verbinden met persoonlijke ervaringen.
- Laat de filmpjes presenteren in de klas, en voer daarna discussie over het onderwerp. De presenterende kinderen kunnen ook de discussie leiden en vragen beantwoorden over hun keuzes.
- Laat de leerlingen zelf gedeeltelijk de filmpjes beoordelen (half cijfer van de leerlingen, half cijfer van de docent), op basis van de criteria. Op deze manier worden ze aangemoedigd om met een kritische, zakelijke blik naar de producties van hun medeleerlingen te kijken.

> Laat de leerlingen in groepjes gesprekken en discussies voorbereiden

Als kinderen ter voorbereiding van een klassikaal onderwijsleergesprek of een discussie al in groepjes met elkaar gediscussieerd hebben, kan er meer diepgang bereikt worden. Daar komt bij dat dan alle leerlingen betrokken worden, ook degenen die in de klas wellicht minder makkelijk hun mening geven.

> Werk met kijkopdrachten

Een heel eenvoudige, maar zeer effectieve werkvorm is het gezamenlijk bekijken van een goed gekozen filmpje (bijvoorbeeld van YouTube), in het kader van een bepaald thema (zie mediawijsheid-thema's in hoofdstuk 11), waarbij de leerlingen tegelijkertijd moeten nadenken over een aantal vragen, waarna er gediscussieerd kan worden. Naarmate ze dit vaker doen, kunnen leerlingen steeds beter letten op de vormtaal van het beeld en zien hoe die bijdraagt aan de interpretatie van de boodschap (visuele geletterdheid).

In het kader van mediawijsheid zou een docent een filmpje kunnen gebruiken over digitaal pesten of over privacy. Maar het kan ook een commercial zijn, of filmpjes die andere (onbekende) tieners hebben gemaakt en op YouTube gezet. Mogelijke vragen daarbij kunnen zijn:

- Welke bedoeling hebben de makers met dit filmpje?
- Ben je het eens met visie van de makers over dit onderwerp?
- Had jij het anders aangepakt, hoe, waarom?
- Wat voor gevoel krijg je bij dit filmpje? Waardoor wordt dat gevoel opgewekt?

Het kijken van filmpjes in de klas heeft meerdere voordelen: leerlingen kijken zeer geconcentreerd naar korte filmpjes, wat het onderwerp ook is. Zelfs binnen een paar minuten kunnen ze een enorme indruk maken, waar leerlingen over willen praten of op een andere manier mee aan de slag willen.

> Betrek sociale media bij de lessen en de opdrachten

Internet biedt, zoals we hierboven al zeiden, ontelbare nieuwe mogelijkheden voor gebruik in de klas. Het vereist wel bijscholing, zoals op www.23onderwijsdingen.nl, maar dan kun je je eigen onderwijs

ook echt verrijken. Je kunt bijvoorbeeld zelf een weblog rondom een bepaald onderwerp beginnen, en de leerlingen als opdracht daar artikelen voor laten schrijven. Zo leren ze hoe ze een doelgroep kunnen bereiken, hun mening vormen, en oefenen ze in het verzamelen en ordenen van informatie. Ook leren ze hoe je *connected* kunt schrijven: met behulp van hyperlinks naar andere artikelen, websites of filmpjes.

Je kunt leerlingen ook zelf laten zoeken naar waardevolle filmpjes en ze daarover een recensie laten schrijven aan de hand van een aantal criteria. Door ze op elkaars weblogartikelen en filmpjes in hun YouTube-kanaal te laten reageren, leren ze ook hoe ze met feedback om kunnen gaan. Een andere optie is het werken met een wiki of andere online platforms waar je gezamenlijk aan iets kunt werken op afstand. De leerlingen leren hierdoor welke bijzondere eisen dat stelt.

> Gebruik reflectie-opdrachten

Op het gebied van toetsing van de mediawijsheid zijn verschillende keuzes te maken. De eerste mogelijkheid is om niet te toetsen. Mediawijsheid zou een extra aantekening op het rapport kunnen zijn (voldoende of onvoldoende). De tweede mogelijkheid is om wel voor toetsen te kiezen, maar dat kan problematisch zijn: hoe kom je erachter of leerlingen zich anders verhouden tot media en hun eigen mediagebruik, of ze echt iets geleerd hebben? Op dit moment zijn geen algemene toetsingscriteria beschikbaar, hoewel daar wel aan gewerkt wordt (zie <http://www.mediawijzer.net/?q=projects/nieuwe-projecten-stimuleringsregeling>).

Een goede manier om te toetsen wat een leerling geleerd heeft van de medialessen, is het werken met reflectiedossiers en reflectie-opdrachten. Deze reflectie-opdrachten kunnen aan het eind van een lessenreeks of project gegeven worden, maar ook eventueel na elke les. Bruikbare reflectievragen zijn:

- Is het doel van de opdracht bereikt?
- Wat heb je geleerd bij het maken van deze opdracht?
- Hoe was de samenwerking met je groepje?
- Wat zou je anders doen als je de opdracht nog een keer zou moeten maken?

De docent kan op basis van deze reflectievragen het werk van de leerlingen beoordelen.

11. Thema's en lestips

In dit hoofdstuk reiken we ter oriëntatie en inspiratie een aantal thema's aan die relevant zijn binnen het mediawijsheid-werkveld. Bij elk thema noemen we geschikte vakken, leeftijd van de leerlingen en de relevante mediawijsheid-aspecten en we geven per thema een aantal heel concrete lestips, zodat enthousiaste leraren meteen aan de slag kunnen. Laat u vooral inspireren tot eigen aanvullingen.

De mediawijsheid-thema's

1. Ik en de ander online
2. Informatievaardigheden
3. Democratie en participatie
4. Het nieuws
5. Commercie
6. Games en virtuele werelden
7. Televisie/film
8. Mobiele telefoon

Thema 1: 'ik en de ander' online

Geschikte vakken: levensbeschouwing, maatschappijleer, mentoruur, humanistisch/godsdienstig vormingsonderwijs (primair onderwijs). Ook relevant voor alle leraren bij wie het persoonlijke mediagebruik van de leerlingen ter sprake komt tijdens de les.

Geschikte doelgroepen: vanaf groep 7.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Reflectie en Analyse.

- Reflectie: de digitale identiteit, online imago, privacy, online vriendschap, digitaal pesten, seksualiteit.
- Analyse: de werking van de sociale media en de invloed ervan op de individuele burger.

De identiteitsontwikkeling van kinderen is in deze tijd nauw verweven met het gebruik van media, vooral internet (zie hoofdstuk 3). De *digitale identiteit of het Digitale Ik* staat voor dat deel van de identiteit dat zich op vormt door actief internetgebruik, waarbij sporen worden achtergelaten op internet, al of niet bewust. Hoewel kinderen vaak denken daar zelf alle regie over te kunnen voeren, is dat maar zeer betrekkelijk: als je eenmaal iets op internet hebt achtergelaten of gepubliceerd, dan is het vrijwel onmogelijk dat weer weg te krijgen. De online gecreëerde identiteit heeft dan ook veel invloed op de offline identiteit en daardoor ook op de belevingswereld en het welzijn van een kind. 'Ik en de ander online' als thema gaat over de online leefwereld van kinderen (ook wel virtuele wereld genoemd) als één groot platform voor zelfpresentatie (ik) en sociale interactie (de ander). De meer klassieke thema's die verbonden zijn met identiteitsvorming (denk aan: vriendschap, respect, erbij horen, liefde, en seksualiteit) krijgen ineens een nieuw gedaante. Wat is de invloed van onze online

activiteiten? Dit thema behoort dan ook voornamelijk tot het reflectieve aspect van mediawijsheid. Een school die het als haar taak ziet om leerlingen te onderwijzen in het inzetten van media voor het eigen welzijn en de persoonlijke ontwikkeling, kan er niet omheen de digitale identiteit van kinderen bij de (hierboven genoemde) lessen te betrekken. Het online leefmilieu is nog zeer onderbelicht binnen het onderwijs, terwijl het op persoonlijk niveau een enorm grote rol speelt in het leven van leerlingen. Omdat het thema niet alleen erg belangrijk is, maar ook complex, besteden we er hier extra veel aandacht aan.

Het Digitale Ik en het privacy-dilemma

De betekenis van het concept *identiteit* is nogal veranderd door de komst van de communicatietechnologieën. Tegenwoordig maken kinderen vaak op de basisschool al ergens op een website een *profiel* van zichzelf aan. Soms alleen op Hyves, maar vaak ook nog ergens anders. Ze creëren dus al heel jong een openbare identiteit waarmee ze zichzelf aan de hele wereld presenteren. Ze leren – soms door vallen en opstaan – wat je wel en wat niet van jezelf moet prijsgeven en hoe anderen daarop reageren. Het Digitale Ik wordt dus mede bepaald door de reactie van anderen.

Aan de andere kant experimenteren ze ook al vroeg met het onzichtbaar maken van delen van jezelf, door anonieme alter ego's (avatars) te gebruiken in chatboxen, online games en virtuele werelden. Een virtueel en anoniem alter ego biedt enorme mogelijkheden tot het uitproberen van verschillende vormen sociaal gedrag: je kunt immers niet ontmaskerd worden. Maar dat leidt ook sneller tot allerlei grensoverschrijdend gedrag (online pesten bijvoorbeeld).

De openbare kanten van het Digitale Ik zou je het *online imago* kunnen noemen: de representatie van jouw persoon aan de hand van je eigen gepubliceerde informatie. Maar ook dat wat anderen over jou zeggen draagt bij aan je online imago.

Kwetsbaar

Aan de ene kant is het online imago dus heel maakbaar, omdat kinderen zelf kunnen kiezen welke informatie ze publiceren en hoe ze zichzelf presenteren. Aan de andere kant zijn kinderen erg afhankelijk van wat er in de groep gebeurt: elke reactie wordt gedocumenteerd en blijft beschikbaar. Meer dan ooit lijken kinderen zich dus al jong bewust van het feit dat anderen hun idee over wie jij bent, baseren op beelden van jezelf. Ze zien zichzelf eigenlijk altijd door de lens van een camera: ze maken ook foto's van zichzelf, en publiceren foto's van zichzelf, die ze mooier maken hier en daar, om te voldoen aan allerlei externe normen voor gedrag en uiterlijk.

Kinderen maken zichzelf daarmee in onze ogen heel kwetsbaar. Er staat soms nogal persoonlijke of vertrouwelijke informatie van hen online, waarmee ze gepest kunnen worden, of later ooit mee

geconfronteerd kunnen worden op momenten dat het niet uitkomt. Als je jong bent, houd je daar geen rekening mee.

Digitale schandpaal

Het internet dient vaak als *digitale schandpaal*, doordat mensen als ze een probleem hebben met iemand anders, het recht in eigen hand nemen en allerlei belastende gegevens over hem publiceren. In die zin wordt het internet ingezet om elkaar te controleren en te corrigeren. Juist bij kinderen zie je dat ze elkaar zoveel filmen en fotograferen in allerlei situaties, en daarover berichten op internet, dat van elk kind wel beeldmateriaal te vinden is tegen de tijd dat hij of zij op de middelbare school zit.

Dit fenomeen is eigenlijk de tegenhanger van Big Brother (controle door een machthebber), en zou *Little Sister* genoemd kunnen worden: *het elkaar in de gaten houden en controleren met behulp van technologie*. Recent kwam van dit soort 'namen en shamen' in het nieuws onder de naam 'bezemen': jongeren maken filmpjes waarin ze leeftijdgenoten uitschelden voor 'bezem' of 'bezemina' (hoer), en daarbij vermelden ze behalve foto's ook namen en contactgegevens en allerlei seksuele predikaten. Deze vorm van belediging, smaad of laster is overigens strafbaar (als misdrijf).

Online imago management

Het is heel belangrijk dat kinderen hun eigen online imago leren kennen en managen, omdat het steeds vaker zal voorkomen dat je beoordeeld wordt op de manier waarop je overkomt via internet. Zoek je een studentenkamer of een baan? De verhuurder of werkgever zal via internet gaan zoeken naar informatie van en over jou.

Het is dan ook van essentieel belang dat kinderen leren nadenken over de vraag: wat laat je wel en niet van jezelf zien en waarom? Met deze vraag kom je tot het kerndilemma van elk kind van de 21e eeuw: hoe meer persoonlijke informatie je online zet, hoe betrouwbaarder je overkomt, maar tegelijkertijd maak je jezelf daarmee kwetsbaarder. Ofwel, wat is de balans tussen openhartigheid en zelfbescherming, in een online leefwereld waarin privacy zeer laag gewaardeerd wordt?

Privacy

Soms werken scholen met een internetprotocol, waarin ook iets is opgenomen over het publiceren van persoonsgegevens of andere persoonlijke gegevens van jezelf en van anderen. Wil de school de kinderen echter daadwerkelijk opleiden tot kritische, democratische burgers, dan moet er meer gebeuren dan regels opstellen. Inzicht in de waarde en het belang van privacy is nodig, zodat leerlingen zelf de juiste beslissingen leren nemen.

Hoe kun je lesgeven over privacy? Dat is afhankelijk van de inschatting van het niveau en de reeds aanwezige mediawijsheid van de leerlingen. Er kan gekozen worden voor een meer afschrikkende aanpak, waarbij kinderen gewezen worden op de risico's van het openbaar maken van persoonsgegevens. Jongeren zullen het betuttelend vinden om te horen hoe zij met

persoonsgegevens moeten omgaan; het zelf onderzoeken van grenzen lijkt dan voor hen een betere aanpak. In het basisonderwijs kan voor een meer voorlichtende aanpak gekozen worden.

Sommige mensen beweren dat de nieuwe generatie minder waarde hecht aan privacy. Opmerkelijk genoeg zijn het vooral mensen die baat hebben bij deze gedachte (denk aan Google of de oprichters van Facebook). Probeer daarom ook eens de andere kant te verkennen: wat zou er gebeuren als we geen privacy meer hebben? Als alles openbaar is, en je zelf niet meer kunt bepalen wie van jou wat mag weten? Hoe zou de wereld veranderen als we alles van iedereen weten?

Les-ideeën en werkvormen voor ‘online imago’ en ‘privacy’

Primair onderwijs

Laat de leerlingen op papier een voorbeeld-Hyvesprofiel maken, met daarop persoonsgegevens (wat zijn dat?), je echte naam of een *nickname*, hobby's en andere informatie over jezelf, beschrijvingen van foto's die ze er wel of niet op zouden zetten enz. Laat de leerlingen samen criteria bedenken voor een 'goed' profielpagina. Wat zet je erop en wat niet? Waarom? Waarom heb je eigenlijk zo'n pagina?

Voortgezet onderwijs

1. Surf langs Hyves-pagina's van onbekenden (op digitaal schoolbord). Onderzoek wat een pagina aantrekkelijk maakt en trek het breder naar het nut en de aantrekkelijkheid van websites als Hyves en Facebook. Wat zijn de belangrijkste componenten van sociale networking? Wanneer is iets een goede profielpagina? Wat vertel je van jezelf en hoe ga je om met de grens tussen openhartigheid om betrouwbaar over te komen en te veel prijsgeven zodat je kwetsbaar wordt? Vraag tot slot vrijwilligers om hun Hyvesprofiel te tonen aan de hele klas.

2. Laat leerlingen 'egosurfen': vraag hen informatie over zichzelf (of hun klasgenoten) te zoeken via Google of www.wieowie.nl, waarbij ze moeten letten op: adresgegevens, naam en achternaam, hobby's, meningen, inhoud van gesprekken, politieke standpunten, mooie of rare foto's, info over werk, school, familie, vrienden. Laat de kinderen daarna in groepjes discussiëren over de vraag: wat zet je wel en niet van jezelf online, en waarom? Welke informatie is leuk om terug te vinden en wat niet?

3. Voer een discussie over digitale fotobewerking (*photoshopen*) in hoeverre vinden leerlingen het gerechtvaardigd om foto's van zichzelf mooier te maken met behulp van fotobewerkingssoftware?

4. Bespreek de nadelen van een online imago: bespreek in de klas artikelen als '[The ladettes who glorify their shameful drunken antics on Facebook](#)', waarbij allerlei foto's van dronken tienermeisjes te zien zijn. Denk gezamenlijk na over de gevolgen hiervan.

5. Bespreek het weblog Geenstijl (www.geenstijl.nl), dat veel discussie oproept door de schandpaal-

methode, waarbij ze mensen vaak in genante situaties laten zien, met allerlei persoonsgegevens erbij. Bekijk bijvoorbeeld gezamenlijk de [Netwerkuitzending over Geenstijl](#), en discussieer over de grenzen van deze nieuwe vormen van journalistiek.

Andere bruikbare websites en artikelen

- [‘Scholier bedreigt leraren op internet’](#)
- [Speler te loslippig op sociaal netwerk, club wil van hem af](#)
- [Britse Universiteit zoekt relschoppers via Facebook](#)
- Leerlingen beoordelen hun leraren op [Beoordeelmijnleraar.nl](#)

Privacy en Big Brother

Niet alleen in het online contact met andere individuen is privacy een belangrijk thema. Kinderen krijgen niet alleen te maken met de grenzen van hun privacy in hun contact met andere burgers, maar ook in hun relatie met overheden en bedrijven. Overheden en bedrijven zijn wel aan wetten gebonden en dat is nodig, want anders maken ze graag gebruik van persoonlijke gegevens over burgers en consumenten.

In ons land hoeven we niet te vechten tegen internetcensuur zoals in landen als China of Birma, waar inwoners moeten oppassen met wat ze zeggen en doen. Toch zijn er ook kwesties waarbij de overheid steeds meer vrijheid van burgers lijkt te willen inperken (zie www.bof.nl). Maar in ons land is wel een tendens waarneembaar waarbij overheden en bedrijven steeds persoonlijke gegevens opslaan en gebruiken voor doeleinden waar burgers en consumenten niet goed van op de hoogte zijn. Die gevoelige informatie van mensen komt terecht in zogenoemde ‘profielen’, centraal opgeslagen (soms weer uitbesteed aan derden, zelfs bedrijven in het buitenland, zoals met onze vingerafdrukken). Eenmaal digitaal opgeslagen, kunnen gegevens eenvoudiger worden uitgewisseld, doorzocht en gematched met andere gegevens. In het bedrijfsleven wordt daar geld mee verdiend.

Zo bewaren bedrijven op grote schaal de zoekgeschiedenissen, e-mailgegevens, en ander internetgedrag van consumenten, bijvoorbeeld voor gerichtere marketing. Volgens experts is deze vorm van privacyschending minder zichtbaar dan wat mensen zelf openbaar maken via internet en daardoor wellicht een verstrekkender probleem. Identiteits-management behelst dus ook deze privacy-aspecten.

De praktijk waarbij ongewild of onbewust allerlei persoonlijke gegevens opgeslagen en gebruikt worden, doet sterk denken aan het bekende *Big Brother is watching you* uit de roman *1984* van George Orwell, en deze roman is dan ook een goed aanknopingspunt om dit thema in de klas te bespreken. Want niet alleen het internet wordt gebruikt om mensen te controleren en in de gaten te houden, ook het almaar toenemende cameratoezicht, de OV-chip en nieuwe ontwikkelingen als de RFID-chip zijn interessante onderwerpen om leerlingen over te laten nadenken. Het Big Brother-thema is wegens haar complexiteit vooral geschikt voor de bovenbouw van de middelbare school.

Tip

Tieners zullen misschien meer affiniteit voelen met een meer actuele versie van het Orwelliaanse idee zoals uitgewerkt in de roman *Little Brother. Big Brother voor de internetgeneratie* van Cory Doctorow (recensie: <http://www.kennisland.nl/nl/filter/opinies/little-brother>). De versie in het Engels is gratis als e-boek te downloaden.

Les-ideeën en werkvormen over ‘Big Brother’*Voortgezet onderwijs*

1. Bekijk de film 1984 en onderzoek gezamenlijk welke aspecten van Big Brother terug te vinden zijn in de hedendaagse maatschappij.
2. Voer een discussie of zet een Lagerhuis-debat op over de voor- en nadelen van cameratoezicht. Bereid goed voor met stellingen. Begin bijvoorbeeld met: camera's in de klas, goed idee! Gebruik filmpjes om het thema in te leiden of af te sluiten, zoals dit [filmpje over cameratoezicht in Engeland](#). Op YouTube is veel meer te vinden.
3. Behandel internetcensuur aan de hand van het artikel '[16 vormen van internetcensuur](#)'. In Nederland wordt nauwelijks gecensureerd, maar de vrijheid van meningsuiting is even goed op internet van toepassing. Wat vinden de leerlingen van de mate van vrijheid op internet? Zou er meer toezicht moeten zijn? Hoe en door wie?

Bruikbare websites en artikelen:

- [Europa groeit uit tot Big Brother van internet](#)
- [Jongeren zijn blij met Big Brother](#)
- [Google-baas vindt dat jongeren hun online identiteit moeten kunnen wijzigen](#) om te ontsnappen aan hun cyber-verleden.

Vriendschap en respect

Interactie met anderen via internet is heel anders dan *in real life*. Door de (relatieve) anonimiteit is het makkelijker om openhartig te zijn, je hebt sneller contact met mensen die je niet kent, je bent niet gebonden aan een bepaalde locatie. Volwassenen maken zich soms zorgen of online contact ten koste gaat van diepgang en echte vriendschappen. Wordt alles vluchtiger en oppervlakkiger? Het is in ieder geval anders. Zo merken kinderen al heel jong soms dat je het ene moment een online vriend hebt, die het volgende moment zich ontpopt als je vijand.

Burgerschapsvorming gaat ook over respectvol omgaan met elkaar, tolerant zijn tegenover mensen die erg van jou verschillen. Via internet lijkt het soms gemakkelijker om bestaande normen en waarden aan je laars te lappen. Hoe komt dat? Het is interessant om in de klas samen aandacht te besteden aan vragen als: wat betekent vriendschap op internet? Wat is het verschil tussen ‘bekende vrienden’ en ‘onbekende vrienden’? In hoeverre gedraag ik mij online anders dan offline? Hoe zou je zelf graag behandeld willen worden op internet?

Les-ideeën en werkvormen over ‘online vriendschap’ en ‘respect’

Basisonderwijs

1. Betrek online vriendschap bij een les over vriendschap. Is vriendschap via internet hetzelfde als in het echt? Of: hoe zit dat eigenlijk bij Hyves, zijn dat ook allemaal echte vrienden?
2. Betrek online vriendschap bij een gesprek over respect, door samen te onderzoeken hoe mensen elkaar op internet al dan niet respectvol behandelen. In hoeverre kun je iemand respecteren waarvan je niet eens de naam kent? En hoe kun je via het internet andere mensen helpen? Op basis waarvan respecteer je iemand? Wanneer verdienen je zelf respect?
3. Bespreek samen de term ‘ontvrienden’; het blokkeren of verwijderen van contactpersonen op persoonlijke profielen of MSN-accounts. Is ontvrienden een gebruikelijke manier om met een conflict om te gaan? Is het een goede manier, of niet? Ben je zelf wel eens geblokkeerd in iemands lijst met contactpersonen?

Voortgezet onderwijs

Een leuke werkvorm voor de onderbouw is om kinderen een korte *sketch* te laten voorbereiden, waarin ze met elkaar moeten communiceren zoals op internet. Zo’n *real life chat* vereist nauwelijks kennis en vaardigheden van de leraar, maar levert hele leuke inzichten op ten aanzien van de verschillen tussen offline en online communicatie. Bij de uitvoering zet je twee kinderen met de ruggen tegen elkaar op een stoel. Het is boeiend om alle afkortingen en soorten smileys (getekend op A4-vellen of afgebeeld in Powerpoint) langs te zien komen, maar ook om te zien welke onderwerpen de kinderen in hun sketches verwerken.

Tips

1. Leg geen taboes op de onderwerpen waar kinderen mee komen: juist nagebootste scheldpartijen (waar vaak voor wordt gekozen) bieden de mogelijkheid tot zeer interessante klassengesprekken over online respect en sociale omgang.
2. Bespreek het verschijnsel van de Suicide Machine (www.suicidemachine.org). Wat is het? Wanneer

is dat handig? Is het overdreven? Kijk samen naar de aflevering van de South Park over Facebook, waar dit verschijnsel aan bod komt: <http://thepiratebay.org/torrent/5505157>

Online pesten

Vanaf het moment dat kinderen via internet contact hebben met anderen, komen ze in aanraking met allerlei manieren waarop mensen elkaar via dit medium een hak zetten. Uit onderzoek blijkt dat kinderen vaak zelf ook pesterig gedrag vertonen op internet. Vaak gaat het om 'kijken hoever je kunt gaan' of om het uithalen van een 'geintje' (zie hoofdstuk 2). Grenzen en gevolgen worden niet goed ingeschat.

Bijna elke klas heeft ermee te maken. De piek zit in groep 7 tot en met klas 2 van de middelbare school (10 tot 15 jaar), op alle opleidingsniveaus. Vrijwel iedereen heeft ermee te maken, dus het is een goed onderwerp in in de groep te bespreken. Dit onderwerp kan heel goed geïntegreerd worden in reeds bestaande lessen over pesten, al dan niet samen met het behandelen van een online pestprotocol dat steeds meer scholen in gebruik nemen.

Les-ideeën en werkvormen over 'online pesten'

Basisschool en onderbouw voortgezet onderwijs

1. Voer een gesprek met de klas op het moment dat er iets speelt, en er een of meer leerlingen daadwerkelijk zijn gepest of het hebben gedaan. Zoals gezegd is grondige kennis van het fenomeen niet nodig, laat de leerlingen erover vertellen. Het is wel belangrijk om het serieus te nemen: ook al vertellen leerlingen het als 'een verhaal', er kan nog veel onverwerkte emotie zitten. Laat kinderen nadenken over oplossingen bij problemen en over manieren om problemen te voorkomen. Kinderen weten als het erop aankomt natuurlijk heel goed hoe je eigenlijk met elkaar zou moeten omgaan.
2. Geef leerlingen een opdracht om in groepjes een kleine presentatie over online pesten te maken, bijvoorbeeld rondom de volgende vragen:
 - Wanneer is er volgens jou sprake van online pesten? Denk aan de grens tussen pesten en een grapje maken en probeer zoveel mogelijk voorbeelden te bedenken.
 - Beschrijf een ervaring, van jezelf of iemand die je kent, met online pesten. Gebruik hiervoor ongeveer tien zinnen.
 - Noem minstens vijf gouden tips voor een slachtoffer van online pesten.
 - Welk advies (of adviezen) zou je aan de dader willen meegeven?

Op deze manier blijft het heel persoonlijk, en wordt het inlevend vermogen van de leerlingen aangesproken. De ervaring leert dat kinderen aan de hand van deze opdracht indrukwekkende presentaties maken waarin hun eigen ervaringen zijn verwerkt en ze zinvolle oplossingen voor het

pestprobleem aandragen.

3. Huur een externe hulpverlener of theatergroep in. Een externe hulpverlener die gespecialiseerd is in (online) pesten, kan met de klas in gesprek gaan over dit onderwerp. Vooral als het actueel is, is dit een goede optie. Theatergroepen als *Try Out* (zie [website](#)) verzorgen interactieve theatervoorstellingen rondom online pesten, waarin kinderen uitgenodigd worden om actief mee te denken over oplossingen.

Uiteindelijk gaat het bij online pesten om de vraag: hoe ga je met elkaar om via internet? Ofwel: wat betekent online respect? Nogmaals: het is belangrijk om je als leraar in te leven in het perspectief van leerlingen, die een beetje schelden via internet meestal niet als heel schokkend ervaren. Daarom is de vraag ‘waar ligt volgens jullie de grens tussen online pesten en een geintje?’ essentieel.

Websites en artikelen over online pesten

- [Achtergrond over digitaal pesten](#) op www.mijnkindonline.nl
- [Ouders Online – online pesten](#)
- [Pestweb](#): ook informatie over digitaal pesten
- [Weet wat je typt](#)
- [Het meest volledige overzicht over cyberpesten](#)

Websites met lessen over online pesten:

- www.i-respect.nl
- www.medialessen.nl

Seksualiteit

De seksuele ontwikkeling van kinderen is als les-thema wellicht omstreden, maar gezien de grote hoeveelheid seksuele beelden en het seksueel gedrag waarmee leerlingen via media te maken krijgen, is er genoeg reden om daar op school toch aandacht aan te besteden. Maar vanaf welke leeftijd? Dat is een lastige vraag. Het logische antwoord luidt: op het moment dat het aan de orde is.

Bedenk dat dat al vroeg kan zijn. De gemiddelde leeftijd waarop in ons land kinderen voor het eerst seksuele beelden zien via internet, is 11 jaar (groep 7). Ook chat-gesprekken voeren kinderen al jong. Via spelletjeswebsites (*multi player games*), Hyves of Habbo doen ze contacten op met onbekenden en voeren ze daar gesprekken mee. De kans is groot dat die gesprekken een seksuele lading krijgen. Eigenlijk kun je ervan uitgaan, dat kinderen die zelfstandig het internet op mogen, dan ook met seks in aanraking komen, in welke vorm van ook.

De confrontatie met porno

Welke gevolgen heeft het als een kind ongevraagd met seksueel materiaal in aanraking komt via internet zonder dat ze daar met volwassenen over praten om het goed te kunnen verwerken? Dat is lastig te overzien en lastig te onderzoeken, maar we weten wel dat het heel schokkend kan zijn als kinderen die beelden zien voordat ze er zelf naar op zoek zijn. Er zijn signalen dat kinderen tegenwoordig veel langer in hun ontwikkeling het idee houden dat seks 'vies' is, iets wat alleen anderen doen.

Nog iets anders is dat de hedendaagse pornografie die via internet gemakkelijk te vinden is, vaak een (extreem) gewelddadig karakter heeft. Het zou jammer zijn als kinderen op jonge leeftijd, nog voordat ze enige eigen ervaring hebben kunnen opdoen, seks associëren met ingeprinte gewelddadige beelden. Het is dan ook belangrijker dan ooit dat jonge mensen commentaar krijgen op de vormen van seksualiteit die de media voorschotelen. Niet alleen van hun ouders, maar ook op school. In beide gevallen ligt het accent en de boodschap natuurlijk anders.

Zo kan op school ingezoomd worden op het leren kijken en bewustwording (Analyse). Denk aan de stereotype man/vrouwverhoudingen in de media. Je kunt in een les laten zien hoe dat in beeld gebracht wordt, van reclame tot hiphop-clips. Waarom is het zo'n aantrekkelijk beeld om te gebruiken: de man als pimp, die met zijn geld en macht onweerstaanbaar is, en de vrouw als altijd gewillige verleidster? Hebben jongens daar andere gevoelens bij dan meisjes?

Les-ideeën en werkvormen voor 'seks in media'

Primair onderwijs

Bespreek met kinderen het per ongeluk tegenkomen van 'vieze plaatjes'. Gebeurt dat vaak? Wat doe je als je het tegenkomt? Laat ze vertellen hoe het is om die beelden te zien. Leg uit dat dat pornografie heet, vertel eventueel iets over de geschiedenis ervan (afbeeldingen in de klassieke oudheid), vertel dat porno voor volwassenen gemaakt is en vraag of ze kunnen bedenken waarom dat zo is. Wat is de functie van porno?

De vraag 'in hoeverre weerspiegelt porno de werkelijkheid?' is ook zinvol om te bespreken, omdat niet altijd duidelijk is hoe kinderen daarover denken. Tieners die daar nooit over gesproken hebben, blijken soms de indruk te hebben dat het een realistische weergave is van seks zoals ze die zelf gaan beleven. Bedenk wel dat dit onderwerp voor veel ouders ook taboe is, en dat het behandelen ervan in het primair onderwijs mogelijk erg gevoelig kan liggen. Bereid de les goed voor.

Voortgezet onderwijs

1. Geef een korte inleiding in de geschiedenis van het afbeelden van seks. Praat over de functie daarvan. Het gebeurt al eeuwen en tot nu toe hebben volwassene dat redelijk goed verborgen kunnen houden voor kinderen. Met de komst van het internet is dat echter veranderd: ten eerste is porno nu voor iedereen toegankelijk en enorm in omvang toegenomen, ten tweede is porno veel extremer

geworden in de afgelopen jaren, waarschijnlijk om telkens iets nieuws te kunnen bieden. Laat de klas een aantal [porno-statistieken](#) zien waaruit blijkt hoe groot de rol van pornografie op internet is. Ga ook in op de mate van fantasie die porno biedt, en op de eigen grenzen bij het al dan niet kijken ernaar. Houd er wel rekening mee dat met name de jongens óf heel stil worden bij zo'n gesprek (schaamte), of juist heel stoer gaan doen. De tweede reactie levert de beste sfeer voor een goede discussie over de invloed van porno. Wat vinden de leerlingen hier zelf van? Waarom vinden jongens het vaak wel interessant en meisjes vaak niet?

2. Behandel pornografie in een les over man/vrouw-verhoudingen in de media. Laat een clip van bijvoorbeeld rapper 50 Cent zien (zoals [Candyshop](#)), en vraag de jongens om op te schrijven hoe de vrouw gepresenteerd wordt in de video, en de meisjes om te noteren hoe de man gepresenteerd wordt. Vervolgens lezen ze hun analyse op en reageren ze op elkaar. Daarbij is interessant om te behandelen hoezeer Nederlandse jongeren deze stereotypes nadoen. Wat is het verschil tussen porno en zo'n muziekvideo; wat zijn de overeenkomsten?

3. Bekijk met de klas Sunny Bergmans' documentaire *Beperkt Houdbaar* (www.beperkthoudbaar.info), die gaat over de mate waarin het zelfbeeld van vrouwen beïnvloed wordt door de media, en de porno-industrie in het bijzonder. Kijk of de drang om te voldoen aan het schoonheidsideaal herkenbaar is bij de meisjes. Is er ook een schoonheidsideaal voor jongens? Voelen die ook een druk om daaraan te voldoen?

Tip

Betrekt eventueel ook gewelddadige media-uitingen bij het gesprek over porno; ook hier kunnen kinderen zich soms moeilijk toe verhouden. Vragen die gesteld kunnen worden zijn: wat betekent het persoonlijk om hele gewelddadige beelden te zien? Hoe denken leerlingen zelf over de leeftijdsgrenzen die daar officieel aan verbonden zijn? Waarom vinden mensen (en wellicht vooral jongens?) geweldfilms en agressieve games eigenlijk zo leuk? Het door een jongen laten uitleggen waarom agressieve games nou zo leuk zijn voor jongens, levert meestal een verhitte en levendige discussie op tussen jongens en meisjes. Blijf wel neutraal als docent: de discussie moet onderzoekend blijven en antwoorden van leerlingen moeten serieus genomen worden.

Websites en artikelen

- [Porno kijken normale zaak voor jongeren](#)
- [Jeugd kijkt veel porno](#)
- [Porno is geen taboe voor Waalse jeugd](#)
- [Seks, porno en jongeren](#) (Rondom 10)
- [Verslaafd aan porno \(12 jaar\)](#)
- [Jongeren en invloed van porno op seksuele moraal](#) (Een Vandaag)

Online flirten en webcam-seks

Het internet wordt door jongeren volop gebruikt voor flirten, het sluiten van nieuwe vriendschappen en

het experimenteren met webcam-seks (zie hoofdstuk 2). Het komt vaak voor dat tieners die op elkaar verliefd zijn, zich uitkleden of masturberen voor de webcam. De verhalen die de krant halen, gaan altijd over de schaduwkant ervan: de relatie gaat uit, een van de twee neemt 'wraak' of ziet er het kwaad niet van in en verspreidt dergelijke beelden. Het is enorm simpel om van zulke webcam-sessies foto's of video op te nemen.

Net als de confrontatie met porno zijn dit lastige onderwerpen om in de klas te bespreken, omdat kinderen (en docenten) er niet makkelijk over praten. Als er geen problemen zijn, gaat het ons misschien ook wel helemaal niet aan wat jongeren doen in hun seksuele relaties. Het is de kunst om hier toch over te praten, zodat er discussie ontstaat over grenzen en wensen: hoe maak je duidelijk dat je iets niet wilt? Hoe houd je rekening met de ander? Hoe voorkom je mogelijke risico's zoals het verspreiden van beelden? Meestal levert het ook goede gesprekken op over het verschil in behoeften en flirtgedrag tussen jongens en meisjes.

Les-ideeën en werkvormen voor 'online flirten' en 'webcam-seks'

Voorgezet onderwijs

1. Lees samen met de leerlingen een artikel over een meisje dat misbruikt werd via de webcam (zie deze [website](#)), met als opdracht een antwoord te geven op de volgende vragen: waarom gehoorzaamde het meisje de jongen? Kun je je voorstellen dat jij ook zo zou reageren? Bespreek de antwoorden klassikaal. Veel leerlingen zullen het meisje waarschijnlijk 'dom' noemen, maar er zijn er ook die zich kunnen inleven in de kwetsbaarheid en onzekerheid van het meisje. Soms vertelt een leerling een vergelijkbare ervaring met iemand dichtbij. Houd er dus rekening mee dat het niet altijd 'ver van mijn bed' is.

2. De klas leest gezamenlijk het artikel '[trek ff lkkr uit dan!](#)' Vervolgens formuleren de leerlingen in groepjes antwoorden op van de volgende vragen:

- Wat zijn de 'twee grote risico's' die worden genoemd in het artikel?
- Wat zijn goede manieren om iemand te versieren via internet?
- Aan het eind van het artikel wordt de rol van de ouders genoemd. Denk jij dat ouders veel invloed hebben op het online gedrag van hun kinderen?

De antwoorden kunnen ook weer klassikaal besproken worden.

3. Laat de leerlingen de do's en don'ts van online flirten op *post-it*-briefjes schrijven: de jongens schrijven over de meisjes en andersom. Ze plakken de briefjes op het bord, waarna een jongen de door de meisjes genoemde do's en don'ts opleest, en andersom. Zo ontstaat een geanimeerde discussie tussen jongens en meisjes over online flirten.

Websites en artikelen

- [Internetsoa.nl](#), een website over de gevaren van internetseks.
- Het lespakket '[internetsoa](#)' voor voortgezet onderwijs.

Thema 2: informatievaardigheden

Geschikte vakken: informatica, alle taalvakken, maatschappijleer; in het primair onderwijs alle vakken waarbij de leerlingen online moeten werken.

Geschikte doelgroepen: hele schoolcarrière.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Analyse en Techniek.

- Analyse: het leren interpreteren en beoordelen van (online) informatie in de media.
- Techniek: leren omgaan met zoekmachines.

Goed kunnen zoeken en vinden, het beoordelen van informatie en er op verantwoorde wijze zelf gebruik van maken, is een basisvaardigheid als het gaat om mediawijsheid. Zonder goede informatievaardigheden ben je feitelijk een digitale analfabeet.

Bestaand materiaal

Gelukkig zijn er al een aantal methoden ontwikkeld voor het onderwijs. Bibliotheken ontwikkelen zich ook meer en meer tot mediacentra. Zij bieden soms ook voor het onderwijs speciale cursussen informatievaardigheden aan. Maak gebruik van bestaand materiaal. Een overzicht is ook te vinden op www.maandvanhetvinden.nl

Tip

Voor jonge kinderen is het van belang alternatieve zoekmogelijkheden voor Google aan te reiken. Zie o.a. www.meestersipke.nl en denk ook aan www.wikikids.nl, een online encyclopedie door en voor kinderen.

Thema 3: democratie en participatie

Geschikte vakken: maatschappijleer, alle taalvakken, levensbeschouwing, (buitenschoolse) burgerschapsprojecten (po en vo), humanistisch of godsdienstig vormingsonderwijs (po).

Geschikte doelgroep: groep 7 tot en met klas 6 vo.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Creativiteit, Techniek en Reflectie.

- Creativiteit: de media kunnen inzetten voor democratische en participatieve doeleinden.
- Techniek: leren gebruikmaken van web 2.0-tools als wiki's, weblogs, RSS-feeds, sociale netwerken en YouTube.
- Reflectie: gevolgen van individuele participatie voor jezelf, de ander, de groep.

In dit *Handboek Mediawijsheid op School* hebben wij zeer expliciet de link gelegd tussen mediawijsheid en burgerschapsvorming (hoofdstuk 3). Ons pleidooi is dat mediawijsheid een essentieel onderdeel van het burgerschapsonderwijs zou moeten worden, omdat juist in het gebruik van de media ontelbare mogelijkheden liggen tot het ervaren van en oefenen met democratisch gedrag en participatie. Sterker nog, de kinderen vertonen zonder dat ze het beseffen al veel dit gedrag, waardoor het des te belangrijker is ze hierop te laten reflecteren. Er is hiervoor echter nog geen structurele aandacht binnen het onderwijs, en daarom is dit thema als zodanig te beschouwen als echt pionierswerk.

Bij het oefenen met democratisch gedrag en participatie via de media, is vooral de volgende houding van belang: de school houdt niet op bij de muren, maar staat in verbinding met de hele wereld. Kinderen kunnen vanuit school met behulp van internet contact leggen met kinderen in andere landen, zich mengen in andere 'communities', steun betuigen bij rampen waar dan ook ter wereld, of goede doelen steunen door online te stemmen of donaties te werven.

Door via nieuwe media als weblogs, Twitter of YouTube kennis te nemen van het leven en welzijn van anderen in de wereld, en daar rechtstreeks mee communiceren, wordt het gevoel van verbondenheid groter. Dat is pas echt burgerschapsvorming. Veel kinderen groeien hier al mee op: steeds vaker wordt contact met vriendjes (na vakantie of verhuizing) of met familie in het buitenland onderhouden via netwerken als Hyves en Facebook, via Skype en MSN.

Project-ideeën

1. Maak een Hyves-pagina van de hele school en zet die in om leerlingen te laten meedenken of meebeslissen over bepaalde veranderingen, zoals een nieuw schoolplein, het aanbod in de kantine, of de keuze voor evenementen als een schoolfeest of open podium. Op een dergelijke manier kan ook een klassen-Hyves gemaakt worden voor zaken die de groep aangaan.
2. Laat de leerlingen via de schoolwebsite (een elektronische leeromgeving), Hyves of een andere sociale netwerkomgeving discussiëren over de sfeer en de leraren op school en hoe dingen verbeterd kunnen worden.
3. Laat de leerlingen contact leggen met bewoners uit de omliggende buurt via een bestaande buurtwebsite of Buurtlink.nl. Bespreek de waarde van zulke buurtprojecten: wat voeg internet toe? Andere voorbeelden zijn: www.hetgeheugenvanwest.nl, www.buurtverhalen.be, www.lombok.nl.
4. Laat de leerlingen via sociale netwerken, scholenwebsites of YouTube contact leggen met klassen in andere landen. Hoe leven die kinderen? Dit kan uitgroeien tot een project waarbij leerlingen elkaars wereld laten zien door filmpjes te maken en op YouTube te plaatsen. Denk ook aan toepassingen als

Google Maps en Google Streetview. Vooral contacten met kinderen in ontwikkelingslanden kunnen veel toevoegen aan de identiteitsontwikkeling van de leerlingen.

5. Laat kinderen reportages maken van culturele evenementen in de eigen woonomgeving. Filmpjes kunnen gedeeld worden via de schoolwebsite, YouTube, maar denk ook aan websites van de gemeente. Stuur leerlingen zelf op pad om het contact met de gemeente te verzorgen.

6. Laat kinderen de [Twitter](#)-berichten van verschillende politici bestuderen. Bekijk daarnaast ook welke berichten (*tweets*) ze weer verwijderd hebben (via [politwoops.nl](#)). Kun je uit deze reeksen berichten de standpunten van politici destilleren? Organiseer een debat waarin leerlingen de verschillende visies en meningen moeten gebruiken.

7. Probeer bedrijven in de omgeving van school te vinden die als externe opdrachtgever willen fungeren voor media-producties van leerlingen. Dat kan een commercial zijn, maar ook een voorlichtingsfilmpje of een reportage waarin een actuele kwestie nader wordt onderzocht.

8. Kies een goed doel waarvoor leerlingen *via media* steun en donaties gaan werven. Laat ze in een weblog dat proces bijhouden, en intensief contact onderhouden met contactpersonen van het goede doel.

9. Behandel het principe van *wisdom of the crowd* (de kennis van de groep is meer dan de som der delen) aan de hand van de werking van online-encyclopedie Wikipedia, of andere manieren waarop mensen in virtuele werelden gezamenlijk ideeën vormen en uitwerken. Kunnen ze zelf ook een wiki gebruiken om samen iets te produceren? Zie http://en.wikipedia.org/wiki/Wisdom_of_the_crowd

Thema 4: het nieuws

Geschiedte vakken: alle taalvakken, maatschappijleer, levensbeschouwing, economie.

Geschiedte doelgroepen: groep 7 tot en met klas 6.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Analyse, Creativiteit en Techniek.

- Analyse: totstandkoming, werking en invloed van het nieuws, eigen meningsvorming.
- Creativiteit: zelf nieuws produceren en publiceren.
- Techniek: oefenen met verschillende web 2.0-toepassingen.

In veel vakken wordt aandacht besteed aan nieuwsberichten: in het taalonderwijs, bij economie, geschiedenis en maatschappijleer bijvoorbeeld. Het zelf maken van nieuws, en het proces van 'iets tot nieuws maken' staat daarbij minder vaak centraal. Maar in een tijd waarin gesproken wordt van 'burgerjournalistiek' is dat wel een belangrijk thema: hoe ontstaat nieuws? Wanneer is iets journalistiek? Het internet heeft de journalistieke wereld op zijn kop gezet: de komst van nieuws-

weblogs heeft hele nieuwe dimensies gegeven aan nieuwsgaring en journalistieke ethiek. Kranten hebben het steeds moeilijker om te bestaan doordat via internet alles gratis is.

Het behandelen van de werking en totstandkoming van nieuws lijkt voornamelijk geschikt voor het voortgezet onderwijs, maar sommige van onderstaande suggesties kunnen ook gebruikt worden voor groep 7 en 8. Vakken waarin het nieuws behandeld kan worden zijn onder andere: geschiedenis, maatschappijleer, taalonderwijs, CKV, levensbeschouwing. Zelf aan de slag gaan (weblogs met tekst, foto's en filmpjes) is gemakkelijker dan ooit en kan dus ook al in het basisonderwijs. Bij dit thema gaan analyse en creativiteit in het ideale geval hand in hand.

Les-ideeën en werkvormen over 'het nieuws'

Voortgezet onderwijs

1. Laat leerlingen zelf via internet uitzoeken wat 'burgerjournalistiek' inhoudt. Nodig ze uit om een zogenaamde woordwolk te maken via www.wordle.net of een ander beeld dat weergeeft wat er met burgerjournalistiek bedoeld wordt. Vraag of ze voorbeelden van burgerjournalistiek verzamelen.
2. Behandel voorbeelden van burgerjournalistiek in de klas en bedenk een project waarin leerlingen zelf nieuws gaan maken. Dat kan een reportage zijn, een artikel met beeld, een filmpje. Alles kan gepubliceerd op een hiervoor speciaal ingericht weblog. Stel vantevoren een aantal eisen die passen bij het vak waarin dit ingebed wordt. Bijvoorbeeld het doen van bronnenonderzoek, het houden van interviews enz. Onderwerpen kunnen zijn: een actuele gebeurtenis in het nieuws, een gebeurtenis op school of in de buurt, of een thema waar jongeren vooral op internet mee bezig zijn. De groepjes kunnen taken verdelen: journalist, redacteur, regie, camera, montage, enz.
3. Behandel de actualiteit via het volgen van Twitter-berichten (Twitter.com). Elke grote gebeurtenis in de wereld wordt tegenwoordig vergezeld door internationale persoonlijke reacties van Twitteraars. Veranderen deze vorm van *real time* nieuws onze relatie met ouderwetse nieuwskanalen (zoals krant, televisiejournaal)? Verzamel voorbeelden waarin internet onze blik op de wereld heeft beïnvloed, of waarin politieke processen veranderen (denk aan de laatste presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten, maar ook onze eigen laatste landelijke verkiezingen).
4. Analyseer verschillende kranten in de klas. Is er verschil tussen de betaalde en de gratis kranten? Spreken de verschillende kranten andere doelgroepen aan? Waar zie je dat aan? (Denk aan vormgeving, onderwerpkeuze en taalgebruik.) Hoe zie je wat 'de mening van de krant' is? Waarom willen mensen zo graag weten of iets 'echt gebeurd' is? Kun je erop vertrouwen dat iets wat in de krant staat 'waar' is? Is er verschil met internet? Stellen wij als lezers aan kranten andere eisen dan aan nieuwsvoorzieningen via internet of televisie? Wat is het verschil?

5. Bestudeer een aantal bekende nieuwsweblogs en vergelijk die met elkaar of met de traditionele kranten. Wat zijn de kenmerken van online nieuws? Is er verschil in kwaliteit tussen het ene nieuwslog en het andere? Welke voordelen heeft het voor een krant om ook een weblog te onderhouden? Vanuit de verschillende vakgebieden kunnen de nieuwste ontwikkelingen via de media gevolgd worden. Bij economie kan nieuws van de financiële crisis behandeld worden met behulp van vakweblogs, YouTube en Twitter, op de basisschool kan het jeugdjournaal besproken worden.

6. Laat de leerlingen zelf een weblog starten en gezamenlijk brainstormen over de keuze van onderwerpen. Welke criteria hanteer je en waarom? Wie zijn je lezers? Wat wil je met het weblog bereiken? Als gekozen is voor een duidelijke richting of onderwerp, laat ze dan een onderzoek doen wat daar op internet al over te vinden is.

7. Besteed een les aan de verschillende soorten journalistiek die er zijn, zoals: misdaadjournalistiek, roddeljournalistiek, wetenschapsjournalistiek, sportjournalistiek. Laat leerlingen via krantenartikelen, reportages op tv of weblogs kennis maken met deze verschillende vormen van journalistiek. Is er behalve verschil in onderwerp ook verschil in vorm, in stijl? Geef opdracht om vanuit één van die vormen en stijlen zelf een artikel te schrijven.

8. Laat leerlingen nadenken over een jongerenjournaal voor hun eigen leeftijd of net iets jonger: welke onderwerpen zouden daarin behandeld moeten worden en op welke manier?

Websites en artikelen:

- [Krant in de klas](#), een onmisbare website voor het onderwijs, rond het thema 'nieuws'.
 - [Succesvolle voorbeelden van participatieve journalistiek](#).
 - De digitale krant (www.dedigitalekrant.nl): website waar leerlingen kunnen leren over de totstandkoming van kranten op internet.
 - Zelf kranten maken (www.krantenmaken.nl): website waar leerlingen direct zelf een krant kunnen samenstellen.
-

Thema 5: commercie

Geschikte vakken: economie, levensbeschouwing, maatschappijleer

Geschikte doelgroepen: vanaf groep 5 po tot en met klas 4 vo

Relevante mediawijsheidsaspecten: Analyse, Reflectie en Techniek

- Analyse: kennis over de werking van commerciële belangen in de media, kennis over de werking en invloed van reclame
- Reflectie: wat doet reclame met mij?
- Techniek: zelf experimenteren met het maken van reclame-uitingen

Bij media speelt geld een grote rol: niet alleen zijn media belangrijke platforms voor allerlei vormen van handel (denk aan Marktplaats of Ebay) en reclame voor de handel van anderen, ook hebben de eigenaren zelf commerciële belangen. Dat betekent dat mediabedrijven vanuit hun winst oogmerk de consument zoveel mogelijk aan zich probeert te binden. Bij televisie zijn de kijkcijfers van groot belang, bij kranten gaat het om aantallen lezers, vooral de abonnees, en bij websites om het aantal unieke bezoekers. Die bezoekers of lezers zijn de waarde van een krant of websites: zij trekken adverteerders die voor de belangrijkste inkomsten zorgen. De rol van adverteerders, en soms ook hun macht of invloed op de inhoud, is zo groot, dat het een belangrijk mediawijsheid-thema is.

We weten uit onderzoek dat iedereen, kinderen én volwassenen beïnvloed worden door reclame en andere manipulatie die via media plaatsvindt. Maar we weten ook dat het wel iets uitmaakt of je je van die beïnvloeding bewust bent of niet: je wordt dan nog steeds beïnvloed, maar je kunt daar dan tenminste over nadenken.

Kinderen worden al van jongs af aan door de media behandeld als volwaardig consument, omdat ze in onze gezinscultuur veel invloed kunnen hebben op het koopgedrag van hun ouders. Ook via internet wordt veel geld besteed om kinderen te 'bereiken', omdat ze daar zelf ook al geld kunnen uitgeven, en merken het belangrijk vinden jonge mensen zo vroeg mogelijk aan zich te binden. De grens tussen 'gewone' inhoud en reclame is op internet bovendien nogal vaag: kinderen zien het verschil vaak niet.

Door de grote rol die reclame en commercie spelen in het leven van jonge mensen, is het belangrijk dat ze een kritische houding ontwikkelen. Dat betekent niet dat ze commercie moeten afkeuren (zie hoofdstuk 4), maar dat ze kritisch leren nadenken over de werking en invloed ervan, waarna persoonlijke reflectie op hun eigen gedrag mogelijk is. In de les kunnen allerlei vormen van reclame in allerlei media aan bod komen, maar digitale reclame (via internet) verdient bijzondere aandacht, want door internet zijn de marketingstrategieën sterk veranderd: op kinder- en jongerenwebsites lopen inhoud en reclame vaak in elkaar over, *viral videos* en *viral games* brengen vermaak samen met

verborgen reclame, en in games, op sociale netwerksites en in virtuele werelden zie je steeds meer advertenties. Daarbij is soms ook sprake van misleiding (denk aan de verkoop van sms-diensten).

Les-ideeën en werkvormen over ‘reclame’

Primair onderwijs en onderbouw voorgezet onderwijs

1. Laat leerlingen zelf een reclamecampagne ontwikkelen rondom een zelfbedacht of bestaand product. Jongere kinderen kunnen zich concentreren op een *slogan* en een idee voor een reclamefilmpje (*commercial*). Tieners kun je laten nadenken over marketingstrategieën (hoe bereik je jongeren? Welke media zet je in?), de lancering van een product, of het budget. Een variant is het bedenken van een *virale* marketingcampagne, ofwel het inzetten van sociale media als Youtube en Hyves om reclame te maken, waarbij jongeren zelf de doorgevers worden van de reclame-uitingen.
2. Laat leerlingen zelf reclames uit kranten of tijdschriften knippen, en onderwerp deze aan een kritische analyse. Laat ze bijvoorbeeld kijken naar: wat is de doelgroep van de reclame? Welke emotie wordt opgeroepen? Welke clichés en stereotypen worden gebruikt? Wat is het verhaal van de reclame? Ter voorbereiding kun je met de klas samen naar advertenties kijken via YouTube. Leer ze te kijken naar enkele aspecten: kleur, snelheid van beeldwisseling, muziek, cameraposities, enz.
3. Voer een discussie over de grenzen van reclame voor kinderen, aan de hand van stellingen. Neem bijvoorbeeld: ‘Reclame voor kinderen onder de 12 jaar zou verboden moeten worden’. Probeer de kinderen zelf de argumenten voor en tegen te laten verzamelen, en ze op basis daarvan hun mening te laten bepalen.

Websites en artikelen

- www.medialessen.nl biedt veel kant-en-klaar lesmateriaal.
- Reclamerakkers.nl heeft lesmateriaal over kinderen en reclame.
- Rapport [Reclamemakers en kinderen ontmoeten elkaar in de digitale speelplaats!](#)
- Rapport [Gratis \(maar niet heus\)](#) over kinderen en digitale reclame.

Les-ideeën en werkvormen over ‘de media-industrie’

Voortgezet onderwijs

1. Behandel bij economie grote mediabedrijven, door gezamenlijk het bedrijfsmodel te bestuderen en de waarde voor de samenleving. Discussieer over de methodes waarmee doelgroepen bereikt worden.
2. Bespreek de *sharing economy* die ontstaan is door de komst van web 2.0, zoals: verkoopsites voor particulieren zoals Marktplaats.nl, en handel in virtuele goederen in virtuele werelden.

3. Behandel bij economie de nieuwe economische modellen die met name op het internet zijn ontstaan, zoals het concept van *the long tail* (dat producten die maar weinig afnemers hebben of waar weinig vraag naar is, gezamenlijk een groter deel van de markt kunnen innemen dan de grote 'hits' in de industrie, zolang de winkel of het distributiekanaal maar groot genoeg is).

4. Bespreek de cultuur dat op internet alles gratis is. Hoe kan dat? Zie bijv. het boek *Free* van Chris Anderson; in Nederlandse vertaling gratis te downloaden op Lifehacking.nl).

5. Behandel bij maatschappijleer de grote mediaconglomeraten van de wereld, zoals News Corp en Viacom, en breng in kaart hoe groot ze zijn. Onderzoek of en hoe hun bedrijfsvoering onze kijk op het nieuws en de wereld beïnvloedt.

6. Laat de leerlingen in een rollenspel de werking van de muziekindustrie onderzoeken. Een paar leerlingen kunnen bijvoorbeeld een platenmaatschappij vertegenwoordigen en in gesprek gaan met een artiest en zijn manager over een contract. Hoe wordt in deze wereld nog geld verdiend nu vrijwel iedereen muziek (gratis) downloadt?

Websites en artikelen

- [Wikipedia-entry over mediaconglomeraten](#)
- [Gratis is geen keuze](#)

Thema 6: (online) games en virtuele werelden

Geschiede vakken: levensbeschouwing, filosofie, mentoruur, wiskunde, informatica en kunstvakken; humanistisch of godsdienstig vormingsonderwijs (po).

Geschiede doelgroepen: groep 7 po tot en met klas 4 vo.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Reflectie en Creativiteit.

- Reflectie: reflecteren op het hebben van virtuele identiteiten, en de invloed van gewelddadige games.
- Creativiteit: games ontwerpen, delen en beoordelen.

Veel kinderen spelen al vanaf hun kleutertijd met veel plezier en concentratie computerspelletjes. Via de pc, handheld, spelcomputer of telefoon zijn talloze soorten games te spelen. Meisjes doen dat net zo vaak als jongens, en vinden het ook even leuk: vrijwel allemaal zijn ze regelmatig te vinden op spelletjessites als spele.nl. Wel spelen ze andere soorten spellen naarmate ze ouder worden: jongens zoeken de meer competitieve games op, terwijl meisjes meer van simulatiespellen houden.

Vanaf een zekere leeftijd zie je bij sommige jongens de belangstelling groeien voor games met geweld. Uit onderzoek blijkt dat het voor gezonde jongens ook een gezonde manier is om hun agressie te leren reguleren. Ze krijgen een kick van de adrenaline als de game heel spannend en moeilijk is. Online games die met veel spelers tegelijk worden gespeeld en waarin je een rol speelt met een figuur die je zelf aanmaakt (*avatar*) zijn voor puberjongens erg aantrekkelijk. Ze verwerven aanzien binnen de groep spelers met wie ze gamen, en worden voortdurend uitgedaagd om zichzelf te verbeteren: betere wapens, betere uitrusting, betere vaardigheden, betere spreuken enz. Online games houden nooit op, omdat de ontwikkelaar telkens nieuwe gebieden opent waar spelers weer nieuwe *levels* kunnen halen met nieuwe vaardigheden en attributen. [World of Warcraft](#) is zo'n online game, waar er voortdurend een beroep op je gedaan wordt: je kunt niet zo gemakkelijk even een dagje niet spelen, omdat je daarmee je mede-spelers laat zitten. Dit dwingende karakter van de game krijgt soms de vorm van een verslaving.

Het [Habbo hotel](#) is een virtuele wereld waar veel meisjes en jongens vanaf 8 jaar rondhangen. De grootste groep is rond de 13 jaar. Een tijdlang leek ook [Second Life](#) in opkomst te zijn, maar daar komen Nederlandse tieners toch niet zo vaak, met uitzondering van tieners en jonge volwassenen met een verstandelijk beperking. Voor hen blijkt Second Life een gemakkelijke (hoewel ook riskante) wereld om contacten te leggen.

Veel jonge mensen zijn er dus aan gewend om zich in virtuele werelden begeven en zich daar een andere identiteit aan te meten, een alter ego of avatar. We weten niet hoe die ontwikkeling zal gaan, maar het zou kunnen dat je ook onderwijsvormen in virtuele werelden kunt gieten. Zover is het echter nog niet, en misschien heeft dat ook een reden: veel kinderen van de digitale generatie vinden het juist erg prettig om les te krijgen van mensen van vlees en bloed. Gamen doen ze wel in hun vrije tijd, en dat hoeft niet per se ook op school, zo vinden ze (zie Van den Beemt 2009).

Toch is het goed om met kinderen na te denken over gamen: wat leert het hen? En is dat een andere vorm van leren dan ze op school doen? Daarnaast kunnen ze aan de slag om zelf (kleine) games te maken, zoals met de [Gamestudio](#) van Het Klokhuis, of met het programma Gamemaker (zie [www.gamescool.nl](#)). Kinderen kunnen op deze manier spelenderwijs ontdekken wat een game tot een goede game maakt, en al hun creativiteit loslaten op het zo origineel mogelijk maken ervan.

Het behandelen van (online) games en virtuele werelden heeft wellicht geen grote prioriteit binnen het onderwijs, maar met het oog op de groeiende populariteit ervan en de mate waarin ze door kinderen gespeeld, ontworpen en bezocht worden, kan het een relevant mediawijsheid-thema zijn in de klas. Sluit aan bij de interesse en ervaringen van de leerlingen.

Les-ideeën en werkvormen over 'games' en 'virtuele werelden'

Primair en voortgezet onderwijs

1. Laat de leerlingen zelf een game bedenken en die vervolgens naspelen. Vragen om daarbij te bespreken zijn: zou je deze game willen hebben als hij echt gemaakt zou worden? Hoe is het om zo'n game na te spelen? Wat zijn de verschillen met het echte gamen? Wordt het kinderachtiger, of minder aantrekkelijk? Hoe komt dat? Is de omgang met andere spelers anders dan wanneer je het in het echt gaat naspelen? Hoe komt dat?

2. Laat de jongens aan de meisjes uitleggen waarom agressieve games zo leuk zijn. Dit levert vaak een pittige discussie op waaruit heel goed de verschillende visies op agressieve games te destilleren zijn. Dat levert weer veel gespreksstof. Voor de docent is het belangrijk om hierbij neutraal te blijven, om te voorkomen dat leerlingen in de verdediging schieten.

3. Nodig een externe expert uit, die in een dagdeel samen met de leerlingen games gaat ontwerpen en bouwen.

4. Wat kun je leren van games? Begrijp je waarom er bedrijven zijn die juist graag gamers in dienst nemen? In groepjes kunnen de leerlingen zoveel mogelijk dingen bedenken die je kunt leren van games, en daarbij ook nadenken over games die goed in het onderwijs gebruikt zouden kunnen worden.

5. Bezoek samen met klas een virtuele wereld als Runescape, Habbo Hotel, World of Warcraft of Second Life, aan de hand van een of meer leerlingen die jullie gids wil zijn. Vraag of ze hun favoriete plekken willen laten zien, en wat daar zo leuk aan is. Op die manier kan een leuk gesprek ontstaan over het leven in een virtuele wereld. Ook kan er gediscussieerd worden over de omgangsvormen die al dan niet zouden moeten gelden in virtuele werelden, en de behoefte aan moderators om de rust te bewaren. Is er game-politie nodig? Zouden er meer echte politie-agenten aanwezig moeten zijn in virtuele werelden? (In het Habbo Hotel kunnen kinderen sinds kort aankloppen bij een echte politie-agent rond als experiment. Kinderen waarderen dat enorm.)

6. Bij filosofie in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs zou het onderscheid tussen virtuele en 'echte' werkelijkheid en identiteit onder de loep genomen kunnen worden, bijvoorbeeld aan de hand van de film *The Matrix* (1998). Interessante vraag om te onderzoeken is: zou het zo kunnen zijn dat wij slechts hersenen zijn, aangesloten op een computer die ons doet denken dat wij echt leven? Hoe weet je dat ons leven geen illusie is, zoals ons virtuele bestaan een illusie is?

Thema 7: film en televisie

Geschikte vakken: de taalvakken, CKV, maatschappijleer, levensbeschouwing.

Geschikte doelgroepen: groep 7 tot en met klas 4.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Analyse, Reflectie, Techniek en Creativiteit.

- Analyse: kennis over de totstandkoming van film en televisie.
- Reflectie: het persoonlijk verhouden tot de identiteitsaspecten van televisieprogramma's en films.
- Techniek: zelf filmpjes leren maken.
- Creativiteit: de esthetiek van televisie en film begrijpen en kunnen toepassen eigen producties.

Televisie en films spelen een grote rol in het leven van kinderen. Van jongs af aan leren zij zich verhouden tot de verhalen en beelden die televisie, film en internetvideo brengen. Het behandelen van televisie en film op school is voornamelijk gericht op kritische analyse en creatieve mediaproductie, zodat leerlingen op zowel theoretisch als praktisch niveau inzicht in kunnen krijgen in de werking van televisieprogramma's en films. Film spreekt ook tot de verbeelding om zelf mee aan de slag te gaan: met geringe middelen kan al enorm veel bereikt worden.

Les-ideeën en werkvormen voor 'film en televisie'

Primair onderwijs

1. Behandel de videosite YouTube door kinderen na te laten denken over vragen als: waarom zijn de populairste filmpjes zo populair? Welke filmpjes kijk je zelf het liefst? Hoe wordt een filmpje populair?
2. Laat de kinderen op uitzendinggemist.nl een programma uitzoeken, en ga dat samen analyseren. Wat is de doelgroep van het programma? Wat is het doel van het programma: amuseren, informeren, shockeren? Welke visie/wereldbeeld zit erachter? Hoe is het gefilmd?
3. Laat de kinderen zelf een programma ontwikkelen over een zelfgekozen onderwerp. De kinderen schrijven samen het script, verdelen binnen een groepje rollen als regisseur, producent, cameraman/vrouw en editor. Als er meer tijd is kunnen de kinderen het programma ook zelf filmen en monteren, of een deel ervan.

Voorgezet onderwijs

1. Besteed een les aan *reality tv*. Probeer daarin eerst gezamenlijk de kenmerken van reality tv te benoemen, aan de hand van een aantal fragmenten van bekende programma's (zoek op YouTube). Vervolgens kan er gediscussieerd worden over de grenzen van reality tv. Bedenk een concept (*format*) wat nu 'te ver' zou gaan in de ogen van velen. Of bedenk iets waar tieners een rol in zouden kunnen spelen. Kijk of je kunt vinden wat indertijd de bezwaren waren tegen het Big Brother-huis.

Hebben die bezwaren hun geldigheid verloren? Zijn de bange vermoedens uitgekomen?

2. Analyseer bij een taalles een film naar keuze met de klas, op vergelijkbare wijze als literatuuranalyse. Dat betekent: analyse van het verhaal, de karakters, representaties in de film, het script, de montage, het camerawerk, enz.

3. Voer een gesprek over analyse, kennis en de ervaring van onderdompeling: wat doet analyse met je ervaring van schoonheid: vind je een film juist mooier naarmate je er meer over weet, of gaat het ten koste van de ervaring van schoonheid? Word je van kritische analyse een betere maker?

Tips

1. Van oudsher is media-educatie gericht op de kritische analyse van film en televisie. Er is dan ook al veel kant-en-klaar materiaal te vinden. Zie www.filmeducatie.nl, www.kijk-goed.nl, www.mediazone.nl. Binnenkort verschijnt een leerlijn mediawijsheid, zie www.mediawijsheid.nl.

2. Cinekid (www.cinekid.nl) heeft een uitgebreide website over de totstandkoming en interpretatie van films, ook met lesmateriaal. Daarnaast maken ze een canon van kinderfilms en allerlei filmprojecten voor op school. Kinderen worden met online wedstrijden en acties aangemoedigd om zelf filmpjes te maken en in te sturen. Voor in de klas kun je werken met de Cinekid Studio: www.cinekidstudio.nl.

3. Schakel vooral een instantie in die met kinderen aan de slag gaat om zelf film te maken. *Learning by doing* is bij uitstek de manier om dit mediawijsheidsaspect te benaderen.

Thema 8: de mobiele telefoon

Geschikte vakken: levensbeschouwing, maatschappijleer, mentor-uur; humanistisch of godsdienstig vormingsonderwijs (po).

Geschikte doelgroepen: groep 7 tot en met brugklas.

Relevante mediawijsheidsaspecten: Analyse en Reflectie.

- Analyse: de werking van de dubieuze ringtone-aanbieders, de toekomst van de mobiele telefoon.
- Reflectie: hoe ga je om met je mobieltje? Hoe behandel je anderen via sms en bellen?

De mobiele telefoon is een medium dat geen grote aandacht in het onderwijs nodig heeft. Toch is het goed er met kinderen wel over te praten. Het mobieltje ontwikkelt op technologisch gebied zo, dat het telefoneren een bijverschijnsel is geworden. Ze kunnen ermee het internet op, betalen, korte tekstberichten sturen (via sms, maar ook via internet, het zgn. 'pingen'), foto's en films maken en versturen, Hyven, MSN'en, boeken lezen, spelletjes spelen, tv kijken, radio luisteren, eigen muziek luisteren en opnemen enz. Hoe meer de smartphone ingeburgerd raakt, hoe gemakkelijker het is om dit apparaat met alle mogelijkheden ook in te zetten in de les.

Er is flink gediscussieerd over regels over het gebruik van de mobiele telefoon op school toen er op YouTube filmpjes verschenen van boze leraren in de klas, meisjes in de kleedkamer, vechtpartijen in de gang en ander pestgedrag. Op veel scholen is het filmen en fotograferen helemaal verboden, en vaak mogen kinderen ook niet telefoneren of sms'en binnen het gebouw. Verbieden is niet meer dan een achterhoedegevecht. Het lijkt een betere oplossing om leerlingen bewust te maken van hun eigen gebruik van de mobiele telefoon, de mogelijkheden en beperkingen van internet via de mobiel, en alle gevolgen daarvan. Regels zijn prima, maar zullen alleen gehandhaafd worden als kinderen zelf het nut ervan inzien.

De gemiddelde leeftijd waarop een kind zijn eerste mobieltje krijgt is inmiddels al gezakt naar 8 jaar. Het is dan ook geen gek idee om de omgang met de mobiele telefoon al op de basisschool tot gespreksonderwerp te maken.

Les-ideeën en werkvormen over ‘de mobiele telefoon’

Primair en voortgezet onderwijs

1. Laat de leerlingen samen regels bepalen voor de omgang met mobiele telefoon op school. Mag een leerling wel of niet niet mobiel tv-kijken, bellen, sms-en en internetten op school? Wat zou verboden moeten worden en waarom? Welke omgangsvormen zouden moeten gelden voor het gebruik van de mobiele telefoon? Wanneer erger jij je aan volwassenen en hun gebruik van de mobiele telefoon?
2. Behandel bij een les over (online) pesten ook pesten via de mobiele telefoon. Vraag aan de kinderen: wat kan er allemaal en hoe kun je daar het beste mee omgaan?
3. Ga in op online reclames (bijvoorbeeld reclames voor ringtones) die onder valse voorwendselen dure telefoonabonnementen proberen te slijten. Als een klas veel in het Habbo Hotel zit, in Runescape of op goSupermodel bijvoorbeeld, dan kan ook gepraat worden over de waarde van virtueel geld in het spel (Habbo credits, gomoney in goSupermodel enz.). Hoe koop je dat geld? Is diefstal van virtuele waarde net zo strafbaar als diefstal van spullen in de gewone wereld?
4. Laat leerlingen in groepjes nadenken over de mobiele telefoon van de toekomst: wat zou daar allemaal op of aan moeten zitten? Welke nieuwe toepassingen kun je bedenken? Wat mis je nu nog en wat vind je onzin? Denk je dat de telefoon van de toekomst juist weer groter wordt of juist kleiner? (Zo zijn er veel mensen die vinden dat het gek is dat je met de iPad niet kunt telefoneren.) Hoe zou je de mobiele telefoon kunnen inzetten in het onderwijs? Leg eventueel eerst iets uit over ‘augmented reality’.

Websites en artikelen

- [Mobiel leren leidt tot variatie in onderwijsvormen](#)
- [Mobiele telefoons op school](#)
- [Mobiele telefoons in het onderwijs bevorderen](#)
- [Mobiele onderwijsdiensten](#)
- [Wat is augmented reality?](#)

12. Een succesvol voorbeeld uit de praktijk

De Thorbecke Scholengemeenschap in Zwolle is een middelbare school die zowel MAVO, HAVO als VWO en gymnasiumonderwijs biedt. Op dit moment is het Thorbecke dé school in Nederland met een actief mediawijsheidbeleid. De school is een pionier op het gebied van de bevordering van mediawijsheid, met aandacht voor alle vier door ons onderscheiden mediawijsheid-aspecten: Analyse, Techniek, Reflectie en Creativiteit. Leerlingen kunnen door het keuzevak *Moderne Media* uitgebreid kennismaken met vaardigheden zoals media-analyse, film- en fotomontage, redactie, productie en regie. Inmiddels heeft de school al een fikse expertise opgebouwd die zij graag wil delen: andere scholen kunnen leren van de positieve en negatieve ervaringen die docenten en leerlingen daar opgedaan hebben.

Doelstellingen van Moderne Media

De Thorbecke Scholengemeenschap omschrijft de voornaamste doelstelling van haar keuzevak *Moderne Media* als volgt: *jongeren te leren op een verantwoorde, assertieve en intelligente manier met (nieuwe) media om te gaan, waarbij de nadruk ligt op het beschermen van burgers/jongeren tegen negatieve invloeden van media (receptief) en het goed kunnen gebruiken van de mogelijkheden van media (productief).*

Een eigen leerlijn

In het schooljaar 2007-2008 is de Thorbecke Scholengemeenschap begonnen met een pilot-klas gedurende een blokkur per week, en in het schooljaar 2010-2011 krijgen al vijf klassen het vak *Moderne Media* gedurende 5 uur per week. Hiervoor zijn uren 'ingeleverd' door de vakken beeldende vorming, techniek en muziek, maar die krijgen in nieuwe vorm volop aandacht binnen *Moderne Media*. De docenten van die vakken zijn uitgedaagd om hun vak op nieuwe en meer contextrijke wijze invulling te geven.

De leerlijn van *Moderne Media* is een samenhangend geheel van allerlei verschillen facetten van media:

- *Praktische vaardigheden*, zoals: foto-, film- en geluidstechniek, websites bouwen, games ontwerpen, weblog opzetten.
- *Informatie- en strategische vaardigheden*, zoals: journalistiek, vergader- en interviewtechnieken, notuleren, redactiewerk, online informatie zoeken en interpreteren, scenario schrijven.
- *Mediageletterdheid/mediawijsheid*: verantwoord en veilig mediagebruik, zowel receptief als productief.

De sectie 'Moderne Media'

Vanaf het begin heeft de Thorbecke Scholengemeenschap gekozen voor het opzetten van een aparte sectie *Moderne Media*: een samenstelling van leraren uit uiteenlopende vakgebieden, die ofwel door

eigen expertise of door nascholing gespecialiseerd zijn in een of meer specifieke vakonderdelen. Zo geven docenten wiskunde, beeldende vorming, muziek, CKV, Nederlands, geschiedenis, biologie en economie samen vorm aan dit nieuwe vak. Vaak hadden ze op persoonlijk vlak al een bepaalde passie voor een aspect van de media, die ze nu kunnen inzetten bij Moderne Media. Die kennis is in veel gevallen verdiept en aangevuld door externe scholing.

Contextrijke en realistische leeromgeving

De Thorbecke Scholengemeenschap heeft als doel om de media-educatie plaats te laten vinden in een contextrijke en realistische leeromgeving. Daarom is er een echte studio gebouwd met een echte studiovloer, een regiekamer, een geluidscabine, een montageruimte en een opslagruimte. Op deze manier kunnen de leerlingen zien en ervaren hoe het er daadwerkelijk aantoe gaat in de mediawereld. Zo maken ze zich in een realistische omgeving zowel kennis eigen van de technische middelen als de nodige vaardigheden om daarmee om te gaan. Leerlingen worden door deze realistische leeromgeving enorm gemotiveerd en uitgedaagd. Materiaal dat goed genoeg is wordt ook online geplaatst.

Leerbedrijf

De cultuursector van Zwolle biedt de school allerlei mogelijkheden om leerlingen reportages te laten maken. En bovenal zorgen contacten met het bedrijfsleven voor realistische opdrachten, en een goede kennismaking met het ondernemerschap en de werking van commercie. Daarbij zoekt Thorbecke doelbewust het contact met andere scholen met mediawijsheid-aspiraties, voor het delen van kennis en ervaring.

Inmiddels zijn de ervaringen zo goed, dat de wens ontstaan is om een leerbedrijf te starten: een echt mediaproductiebedrijf dat ook opdrachten van buiten de school kan aannemen. Dat zou nog meer leermogelijkheden toevoegen: leerlingen moeten dan leren plannen, werken met deadlines en zelf volledige verantwoordelijkheid nemen voor hun producties.

Contacten met de buitenwereld

De Thorbecke Scholengemeenschap laat voorbeeldig zien hoe de implementatie van mediawijsheid in het curriculum een school kan veranderen van een geïsoleerde leeromgeving tot een inspirerende plek middenin de samenleving, door een levendige interactie met overheid, cultuursector, wetenschap, gemeente en het bedrijfsleven.

Contact met het Expertisecentrum Mediawijsheid Mediawijzer.net zorgt voor subsidies voor bijscholing, projecten en materiaal, en hulp bij de implementatie. Contacten met onderwijswetenschappelijke instanties als het SLO zorgen voor hulp bij het ontwikkelen van de leerlijn en het lesmateriaal.

Resultaten

Voor al deze externe instanties is de Thorbecke Scholengemeenschap inmiddels een ideale plaats voor onderzoek, stages, projecten, en opdrachten voor en door jongeren. Er verschijnen onderzoeken en publicaties waarin de school genoemd wordt, studenten van universiteit en beroepsopleidingen willen er graag stage lopen, en op internet groeit het aantal mediaproducties van de leerlingen. Daarbij zijn de zowel leraren als leerlingen erg enthousiast over de medialessen, en is er ook een enorme belangstelling van basisschoolverlaters.

Kortom: op deze manier profileert Thorbecke zich als een school midden in de samenleving, die aansluit bij de leefwereld en perspectieven van haar leerlingen.

Tips van de Thorbecke SG uit de praktijk

- Voor de implementatie van mediawijsheid als apart vak is het zeer belangrijk om draagvlak te creëren bij zowel de directie, de MR als de docenten en andere medewerkers.
- Schuw niet om te investeren in goed materiaal en bijscholing, en stel voldoende tijd beschikbaar om het vak vorm te geven in theorie en praktijk.
- Voor de dagelijkse praktijk van de medialessen is het aan te raden om een medewerker van de school als technisch onderwijsassistent (of studiobeheerder) aan te stellen, zodat het materiaal goed georganiseerd en onderhouden blijft.

Wie meer wil weten, is welkom om contact op te nemen met Wim Hilberdink via hiw@tsgzwolle.nl

13. Verder lezen – boeken, artikelen, rapporten en websites

Boeken

Blanken, H. en M. Deuze (2007). *Popup: de botsing tussen oude en nieuwe media*. Amsterdam: Atlas.

Bruyckere, P. en B. Smits (2009). *Is het nu Generatie X, Y of Einstein? FAQ voor leraren, opvoeders en ouders*. Antwerpen: Plantyn.

Buckingham, D. (2008). *Media education: literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge: Polity Press.

Doctorow, C (2009). *Little Brother. Big Brother voor de internetgeneratie*. Amsterdam: De Vliegende Hollander. Gratis te downloaden als e-book in de Engelse versie:
<http://craphound.com/littlebrother/download/>

Duimel, M. en J. de Haan (2007). *Nieuwe links in het gezin. De digitale leefwereld van tieners en de rol van hun ouders*. Utrecht: SCP. <http://www.scp.nl/boeken/9789037702873.shtml>

Hollander, P. den (2010). *Goochelen met informatievaardigheden. Een didactische aanpak*. Bussum: Coutinho.

Keen, A. (2007). *The Cult of the Amateur. How Today's Internet is Killing Our Culture*. New York: Doubleday. [In 2008 vertaald als *De @-cultuur*]

Kisjes, H. en E. Mijland (2009). *It's all in the games. Gamen is geweldig | Gamen geeft problemen*. Middelbeers: InnoDoks.

Maas, P. (2009). *GameMaker4You*. [games maken voor kinderen 10+] Dieren: Diepenmaat.

Mason, M. (2009). *Piraterij. Hoe hackers, punkkapitalisten en graffitimiljonairs onze cultuur remixen en de wereld veranderen*. Amsterdam: Lebowski.

Olsthoorn, P (2010). *De macht van Google. Werkt Google voor jou en/of werk jij voor Google?* Utrecht: Kosmos.

Overmars, M. en J. Habgood (2008). *Leer jezelf MAKKELIJK Games ontwerpen met Gamemaker + CD-ROM*. Culemborg: Van Duuren Media.

Pardoen, J. en R. Pijpers (2e dr 2007). *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van tieners*. Amsterdam: SWP.

Artikelen en rapporten

ADEF (Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten) ICT-werkgroep (2010). Kennisbasis ICT. [vijf categorieën ICT-competenties voor docenten in het voorgezet onderwijs]
<http://www.leroweb.nl/docs/lero/kennisbasis-ict.pdf>

Beemt, A. van den (2009). *Jongeren en interactieve media. Diversiteit in het gebruik van interactieve media onder jongeren*. Kennisnet Onderzoeksreeks – Ict in het onderwijs afl. 17.
http://onderzoek.kennisnet.nl/attachments/session=cloud_mmbase+2060477/JongerenEnInteractieveMedia_def_opweb.pdf

Bron, J. (2006). *Een basis voor burgerschap: een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. Enschede: SLO. <http://www.besturenraad.nl/pdf/basis-voor-burgerschap.pdf>

College Bescherming Persoonsgegevens (2007). *Richtsnoeren publicatie van persoonsgegevens op internet*. http://www.cbppweb.nl/Pages/rs_publicatie_persgeg_internet.aspx

Eijnden, R. van den, A. Vermulst, T. van Rooij, G. van Meerkerk (2006). *Monitor internet en jongeren: pesten op internet en het psychosociale welbevinden van jongeren*. Rotterdam: IVO.
http://www.ivo.nl/upload/downloads/doc_6873_Factsheet%20Pesten%20op%20Internet%20en%20het%20Psychosociale%20Welbevinden%20van%20Jongeren.pdf

Graaf, H. de, en I. Vanwesenbeek (2006). *'Seks is een game'. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep en Stichting Mijn Kind Online.
http://www.rutgersnissogroep.nl/rutgersnissogroep/rng/digitaal/Onderzoekpublicaties_Rutgers_Nisso_Groep

Kaap, A. van der, en V. Schmidt (2007). *Naar een leerlijn informatievaardigheden*. SLO.
<http://www.slo.nl/downloads/archief/naareenleerlijn/>

Kwartiermakersgroep Mediawijsheid (2008). *Programma Mediawijsheid: De inrichting van een mediawijsheid expertisecentrum, meerjarenplan 2008-2010*.
<http://www.kennisland.nl/binaries/documenten/rapporten/meerjarenplan-2008-2010-en-jaarplan-2008-programma.pdf>

Ministerie OCW (2008). *Mediawijsheid: kabinetsvisie 18 april 2008*.

<http://www.debibliotheken.nl/dsc?c=getobject&s=obj&!sessionid=1Ulyp3M4aGBJhXOqKEXXIWdtD8XH5!f8xK1jmb5!BNDecGa19bs1WzcV!js3tW8j&objectid=17407&!dsname=VobExtern>

Nikken, P. (2009). *Ouders over het internet en hun kind*. Stichting Mijn Kind Online.

<http://www.mijnkindonline.nl/uploads/ouders-over-internet-en-hun-kind.pdf>

Nordeman, L. (2007). *Mediawijsheid en de e-cultuursector: naar nieuwe vormen van expressieve en reflectieve mediawijsheid*. Virtueel Platform.

<http://www.virtueelplatform.nl/download.php?id=8593>

Pijpers, R. en T. Martejn (red) (2008). *Klik en klaar: Een onderzoek naar surfgedrag en usability bij kinderen*. Stichting Mijn Kind Online en 2C Usability.

http://www.mijnkindonline.nl/uploads/MKO_usability_rapport_h1-h3.pdf

Pijpers, R. en J. Pardoën (red) (2009). *Next level – dossier over online spelletjes*. Stichting Mijn Kind Online. <http://www.mijnkindonline.nl/uploads/Spelletjesdossier.pdf>

Raad voor Cultuur (2005). *Mediawijsheid: de ontwikkeling van nieuw burgerschap*.

<http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/200507140938420.med-2005.02498-1.pdf>

Raad voor Cultuur (2008). *Mediawijsheid in perspectief*.

http://www.mediawijsheidinperspectief.nl/pdf/Mediawijsheid_in_Perspectief.pdf

Rozendaal, E (2009). *Reclamemakers en kinderen ontmoeten elkaar in de virtuele speelplaats. Nieuwe vormen van reclame anno 2009*.

<http://www.mediarakkers.nl/images/stories/pdf/1221400827.pdf>

Schoondorp, M. (2010) *Social media en de kansen voor het onderwijs*. SURFnet/Kennisnet Innovatieprogramma.

http://www.surfnetkennisnetproject.nl/attachments/session=cloud_mmbase+2159895/TS_Social_Media_apr2010.pdf

Stichting Mijn Kind Online (2008). *Gratis! (maar niet heus). Dossier over digitale reclame voor kinderen*. <http://mijnkindonline.nl/uploads/dossier-digitale-reclame-januari-2008.pdf>

Ternier, S. e.a. (2010). 'Mobile Augmented Reality' voor het Onderwijs. Het Centre for Learning Sciences and Technologies van de Open Universiteit in opdracht van SURFnet/Kennisnet Innovatieprogramma.

http://www.surfnetkennisnetproject.nl/attachments/2143930/TS_rapport_Mobiel_AR

Websites

www.mijnkindonline.nl

Website van de stichting Mijn Kind Online: informatie over media-opvoeding voor ouders en professionele opvoeders. Met weblog.

www.mediawijs.kennisnet.nl

Informatie over mediawijsheid van Kennisnet

www.mediawijzer.net

Website van het Expertisecentrum Mediawijsheid Mediawijzer.net.

www.beeldengeluid.nl/trainingen

Beeld en Geluid organiseert snelle en goedkope introductiemiddagen mediawijsheid voor docenten en andere professionals.

www.mediawijsheid.nl

Website van het filminstituut EYE, SLO en andere partijen die samen bezig zijn met de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn mediawijsheid. Informatie over Doorlopende Leerlijn Mediawijsheid, die mediaonderwijs in het bestaande curriculum van het basis- en voortgezet onderwijs integreert. De gratis leerlijn is uitgewerkt voor 419 kerndoelen en eindtermen van 108 vakken en wordt nog voor 2011 verwacht.

www.mijndigitalewereld.nl

Website met informatie over veilig internet van het programma Digivaardig & Digibewust, een programma van de overheid samen met het bedrijfsleven.

www.mediamachtig.nl

Kersverse stichting dat een fonds beheert waar basisscholen subsidie kunnen aanvragen voor een mediawijsheidproject.

www.mijnprivacy.nl

Website van het College Bescherming Persoonsgegevens met uitleg over en hulp bij privacy-vragen.

www.auteursrechtenonderwijs.nl

Informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs.

www.creativecommons.nl

Creative Commons Nederland (CC-NL) is een samenwerkingsproject van [Waag Society](#), [Nederland Kennisland](#) en [Het Instituut voor Informatierecht \(IVIIR\)](#). CC-NL streeft de ontwikkeling,

introdactie en promotie van de Creative Commons licenties in Nederland na. De licenties stellen makers in staat om hun auteursrechtelijk beschermd werk voor bepaalde vormen van hergebruik vrij te geven, zonder dat de bescherming die het auteursrecht hen biedt, wordt opgegeven. Hiervoor zijn een aantal standaardlicenties ontwikkeld die gratis en openbaar op het internet beschikbaar zijn.

www.medialessen.nl

Website met een verzameling concreet lesmateriaal, op initiatief van Kennisnet, de Vereniging van Openbare Bibliotheken en stichting Mijn Kind Online.

www.ambassadeurs.kennisnet.nl

Alles over en voor de Kennisnet ICT Ambassadeurs.

www.23onderwijsdingen.nl

Een introductie van *social media* die voor het onderwijs relevant zijn.

www.xyofeinstein.wordpress.com

Weblog van de auteurs van 'Is het nu generatie X, Y of Einstein'?

<http://spotlight.macfound.org/>

Nieuws over projecten die gesponsord worden door de MacArthur Foundation in het kader van het *Digital Media and Learning Initiative*. Goede voorbeelden over gebruik van digitale media in de klas.

www.nomc.nl

De eerste opleiding voor mediacoach, ontwikkeld door Liesbeth Hop en Bamber Delver.

www.mediacoach-bibliotheek.nl

Mediacoach-opleiding ontwikkeld door de bibliotheken en Saxion Hogescholen.

www.mediawijsspeciaal.nl

Pril initiatief over mediawijsheid in het speciaal onderwijs en de zorg.

www.websitemaker.nl

De *tool* van Kennisnet om zonder kennis van html een website te maken.

www.krantindeklas.nl

Stichting met doel van leerlingen kritische nieuwsconsumenten te maken. Er is een uitgebreid educatief aanbod. Kinderen kunnen meteen een de slag met het maken van een eigen krant, op

www.krantenmaken.nl.

www.eyefilm.nl

Het nieuwe filminstituut EYE, ontstaan uit een fusie tussen [Filmbank](#), [Holland Film](#), het [Nederlands Instituut voor Filmeducatie](#) en het [Filmmuseum](#).

www.kijk-goed.nl

Kijk-goed.nl is de filmdatabase met honderden titels die door educatieve experts uit het [Netwerk Filmeducatie](#) zijn geselecteerd. Bij het merendeel van de titels is lesmateriaal beschikbaar.

www.digitalplayground.nl. Praktisch aan de slag met foto's en film in workshops van één dagdeel (12+).

www.cinekid.nl

Cinekid biedt verschillende lesprogramma's aan om kinderen te versterken in hun mediagebruik, met instructiefilmpjes, lesbrieven en stappenplannen. Leerlingen en hun begeleiders kunnen hier zelfstandig mee aan de slag. In de Cinekid Studio kun je media produceren: www.cinekidstudio.nl.

www.bekijkt.nl

Bekijk 't verzorgt o.a. video- fotografie- en filmworkshops voor scholen.

www.projectloketcultuur.nl

Verzamelpunt voor projecten op het gebied van cultuureducatie. Bevat ook aanbod op het gebied van media (e-cultuur). van met name culturele instellingen. Bevat ook 30 projecten op het gebied van media, daarnaast tientallen filmprojecten.

www.weetwatjeziet.nl

Een groep programmamakers zet zich in voor het mediawijs maken van jongeren, met een uitgebreid aanbod voor scholen gericht op kritische reflectie met thema's als de invloed van media op jongeren, beeldvorming, manipulatie en commercie.

www.schooltv.nl

Leerlingen van Pabo Iselinghe hebben samen met stichting Mijn Kind Online en SchoolTV-Weekjournaal 12 Media Movies gemaakt die zijn uitgezonden in de rubriek Mr. Right van het SchoolTV-Weekjournaal. Bij de 12 Media Movies (12 thema's over wijs gebruik van nieuwe media) zijn lessen gemaakt voor de bovenbouw van de basisschool. Een handleiding is gratis te downloaden, zie <http://www.schooltv.nl/project/1557747/schooltv-weekjournaal/?infoblok=2858570&template=templates%2Fservice%2Finfoblok.jsp>. De filmpjes zijn op

te halen van de leerlingen-website van het SchoolTV-Weekjournaal:

<http://www.schooltv.nl/weekjournaal/2205296/mr-right>.

www.waag.org/domein/onderwijs

De Waag Society is een deskundige gesprekspartner voor het onderwijs, met een breed aanbod van workshops tot online leeromgevingen.

www.creativelearninglab.nl

Creative Learning Lab, partner van Waag Society, is een expertisecentrum op het gebied van creativiteit, technologie en educatie. Creative Learning Lab inspireert en mobiliseert het onderwijs om meer gebruik te maken van digitale leermiddelen en laat u ontdekken hoe u digitale middelen effectief kunt inzetten.

www.hetlerenvandetoekomst.nl

Verslag van het experiment 'Het Leren van de Toekomst' van het SURFnet /Kennisnet Innovatieprogramma, dat in maart en april 2010 plaatsvond op basisschool De Schakel in Eibergen. Goede inzet van ict-toepassingen maakt het onderwijs efficiënter, effectiever en aantrekkelijker, concludeert TNO.

www.internetbootcamp.nl

Training internetvaardigheden. Module is gemaakt in opdracht van Digivaardig & Digibewust (zie www.mijndigitalewereld.nl)

www.game-maker.nl

Website voor de Gamemaker-community, met speciale aandacht voor het onderwijs.

www.gamescool.nl

Cursussen voor docenten die met leerlingen aan de slag willen met het maken van games. Vanaf 10 jaar. Wie deze (online) docentencursus gevolgd heeft, kan een pakket afnemen met kant- en klaar materiaal voor groepen leerlingen.

www.splitsz.nl

SplitsZ is een educatieve game over sociale media en Web2.0-applicaties, gemaakt voor leerlingen en docenten van de onderbouw van het voortgezet onderwijs. SplitsZ bestaat uit een game met zes levels en een online leeromgeving (de workspace) waarin de leerlingen in de les en thuis opdrachten maken. Splitsz wil mediawijsheid stimuleren als een onderdeel van burgerschapsvorming.

www.nimk.nl

Het Nederlands Instituut voor Mediakunst (NIMk) in Amsterdam heeft een uitgebreid aanbod aan media-educatie, voor het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Zie <http://nimk.nl/nl/educatie/>

www.mediacultuur.net

MediaCultuur.net bevat 'mediawijze' kunstlessen geschikt voor leerlingen van het vmbo, havo en vwo. De lessen kunnen worden gebruikt in de kunstvakken, bij CKV of in vakoverstijgende projecten.

www.mediagenius.nl

Mediagenius biedt workshops media-techniek voor leerkrachten en leerlingen in het basisonderwijs zoals het maken van podcasts, websites en games.

www.defrisseblik.nl

Stichting De frisse blik biedt film- en mediawijsheidsprojecten aan, die draaien om 'leren kijken'. Het media-wijsheidsproject 'Wat is waar?' bestaat uit zes lessen waarin leerlingen kritisch leren kijken naar de manier waarop media de werkelijkheid benaderen, gecombineerd met het zelf maken van een videoreportage.

www.mijnkindonline.nl/1561/wat-kan-mko-voor-school-betekenen.htm

Stichting Mijn Kind Online organiseert samen met scholen een Mad Media-feest: een hele dag waarin de school in het teken staat van nieuwe media. Ter voorbereiding worden docenten geïntroduceerd in de nieuwe mediawereld van hun leerlingen. Basisonderwijs, voortgezet onderwijs en mbo. Zie ook: afzonderlijke gastlessen en Webstudio voor leerlingen.

www.thorbecke-zwolle.nl/kiesthorbecke/plusprofielen/media.php

Thorbecke Scholengemeenschap Zwolle heeft een profiel 'Moderne Media'. Met een aantal partners, waaronder SLO en stichting Krant in de klas, ontwikkelt de school mee aan een meetinstrument voor mediawijsheid.

Stichting Mijn Kind Online presenteert het Handboek Mediawijsheid op School. Met concrete handvatten voor wie aan de slag wil om kinderen mediawijzer te maken. Alles vindt u in dit boek: de nodige achtergrond, een methode om het eigen beleid te ontwikkelen, en praktische tips voor een solide integratie van mediawijsheid in het onderwijsprogramma.

Het Handboek is enorm inspirerend; je wil meteen op school aan het werk. – Ik ben me ervan bewust geworden dat wij als school een duidelijker visie moeten vormen. – Mijn ogen zijn geopend: niet meer denken ‘pas op’ voor media, maar: ‘hoe kunnen we er gebruik van maken?’

Reacties na een workshop Mediawijsheid op school, door Freek Zwanenberg.

Onze visie op Mediawijsheid

In dit boek is dit het uitgangspunt:

Mediawijzer maken = het intensief begeleiden van kinderen bij het inzetten van media voor het eigen welzijn en persoonlijke ontwikkeling, als onderdeel van hun vorming tot volwaardig democratisch burger van de 21e eeuw.

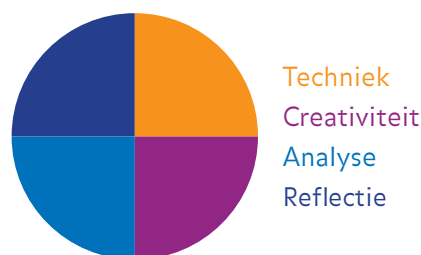
Mediawijsheid wordt hiermee gelijkgesteld aan burgerschapsvorming, een andere belangrijke taak voor het onderwijs.

Mediawijsheid wordt onderscheiden in vier basisaspecten

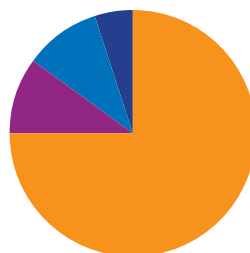
- 1. Techniek** = beheersing van technische (computer)vaardigheden die nodig zijn om zelf mediaproducties te kunnen maken en te participeren in sociale netwerken.
- 2. Creativiteit** = het inzetten van media voor artistieke expressie en creatieve omgang met media voor participatie en innovatie.
- 3. Analyse** = kennis over de werking en invloed van media in het algemeen, en het zelf kunnen interpreteren van media-boodschappen.
- 4. Reflectie** = bewust zijn van de eigen houding en het gedrag tegenover anderen via media, maar ook van de waarde van burgerrechten als privacy, vrijheid van meningsuiting en morele kwesties als online respect en tolerantie.

De Mediawijsheidcirkel

In dit Handboek wordt de **Mediawijsheidcirkel** geïntroduceerd: dit model is een eenvoudig instrument om de huidige en wenselijke ‘mediawijsheidsituatie’ op een school in kaart te brengen. Figuur 1 laat de wenselijke situatie zien: een evenredige verdeling van aandacht voor elk van de vier aspecten van mediawijsheid. Figuur 2 laat zien hoe de mediawijsheidsituatie is zoals die op dit moment op veel scholen bestaat.

figuur 1, de wenselijke situatie

figuur 2, de situatie zoals deze nu is

Met de Mediawijsheidcirkel kan vervolgens de situatie per vakgebied in kaart worden gebracht, maar ook de competentie per individuele docent. Zo wordt snel zichtbaar welke doelen men heeft en wat de daarbij horende uitdagingen zijn. De ervaring leert dat docenten het zeer inspirerend vinden om te werken met de Mediawijsheidcirkel: snel, gemakkelijk, en nog leuk ook. Het Handboek Mediawijsheid op School is gratis te downloaden (pdf) via www.mijnkindonline.nl

Voor meer informatie:
informatie@mijnkindonline.nl

